ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29-30 січня 2026 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ
XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29-30 січня 2026 року

Львів
2026

УДК 005
ББК 94.3(0)

Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 січня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. – 150 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2026

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ 7

Іванчук А.С. СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ СТУДЕНТАМИ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИЙ ТА ПОВЕДІНКОВИЙ АСПЕКТИ **7**

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ 9

Гороховська В.Ю. ПІДГОТОВКА СЛІДЧИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **9**

Шаровський Д.А. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ **12**

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ 14

Зотько А.Ю., Власенко Р.П. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ **14**

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ 17

Зіневич О. МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ **17**

Солодовнік Д. ОРГАНІЗАЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ **20**

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ 23

Грецька Н.А. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРОЕКОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В ЄС: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ В МЕЖАХ DIGITAL EUROPE PROGRAMME» **23**

Ковч Т.Б. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ **26**

Лопащук І.А., Русінко А.І. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГІБРИДНИХ МОДЕЛЕЙ МАЛОГО БІЗНЕСУ **29**

Стецюра Д.С. ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ. **32**

Шевчук Д.Ю. МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА **36**

КУЛЬТУРОЛОГІЯ 39

Лебедєва А.В. СУЧАСНИЙ МУЗЕЙ: НОВІ ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ) **39**

МЕДИЧНІ НАУКИ 43

Булько І.В., Булько М.П., Голубовський І.А. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ ТА КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 227 «ТЕРАПІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ» **43**

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ 46

Данильчук В.В. КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ **46**

Дякович Ю. НЕСТАНДАРТНІ ЗАДАЧІ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ **49**

Тер-Ованес`ян В.Г. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗВО **53**

Турчина К.С. РОЛЬ ІГРОВИХ ТА СЕНСОРНИХ ЗАСОБІВ У РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З НЕЙРОРОЗВИТКОВИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ **56**

Швець Б.Ю. ВИКЛИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ **59**

Шевченко Ю.В. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ **62**

Шимоня А. ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОМЕРЕЖІ NOTEBOOKLM НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ **65**

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ 67

Вегержинський О.С. ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ БУДІВНИЦТВА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД В УКРАЇНІ (2022–2025 РОКИ) **67**

Хорішко Л. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ PR-ПОДІЙ У ПРОСУВАННІ КРАФТОВОГО ВИРОБНИЦТВА В ЄС **70**

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ 72

Адамчук А.В. СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ **72**

Данченко І.В. МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОПІНГ-РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ ... **74**

Кальян В.В. ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ.....77

Сікорська Л.Б., Телька І.-К.І., Глущук У.Ю. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ 81

Танчин В.Я., Романюк Ю.Р. ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ДИТИНИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ.....84

Чариєва О. ВПЛИВ АРТ – ТЕРАПІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСІБ ПОВАЖНОГО ВІКУ 87

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ.....91

Андрійчук М.А. ДІТИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК ОСОБЛИВА СОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ В УКРАЇНІ 91

Данильчук Л.О. SOFT SKILLS ЯК ГУМАНІСТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....94

Захарченко О.О. ДИТИНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА У КИТАЇ 96

Лічман К.В. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ОСВІТНЬОЇ СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ.....99

ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....101

Платонов В.О. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА ТА КРЕАТИВНЕ МИСЛЕННЯ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ТЕХНІКИ Й ПСИХОЛОГІЇ.....101

Часник Д.В. ПРОБЛЕМИ ПАЯННЯ НВЧ КОМПОНЕНТІВ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ МІКРОЕЛЕКТРОНІКИ.....103

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ.....108

Гаврилків Т.Ю., Матущак М.Р. ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИЧНОГО ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОНКОХВОРИХ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ 108

Шлапак Д.А., Матущак М.Р. ДОСЛІДЖЕННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ ПРОТИПУХЛИННИХ ПРЕПАРАТІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ХІМІОТЕРАПІЇ ГОСТРИХ ФОРМ ЛЕЙКОЗІВ В УКРАЇНІ 110

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ 113

Sokol H. LISTENING COMPREHENSION AS A CORE COMPONENT IN GERMAN LANGUAGE ACQUISITION 113

Мазуренко Л.І. ФІЛОЛОГІЧНА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....115

ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....117

Демчук М.В. ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЯК ГАРАНТІЯ ЯКОСТІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.....117

Дорошенко Ю.В. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ТА ПРОФІЛАКТИКА 121

Ковалевська Д., Гороховська В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ І ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ 126

Крикунов О.В. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ОБГРУНТУВАННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО ОБШУК У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ .130

Кучеренко К.І., Юр'єв Д.С. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ: ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКТОРА ТА УЧАСТЬ ПЕДАГОГА/ПСИХОЛОГА.....134

Макарова М.В. ТИПИ І ВИДИ ЗЛОЧИННИХ ФОРМУВАНЬ.....136

Макарова М.В., Шевченко Ю.С. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 138

Рощупкін А.Г. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 141

Страшко В.О. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ НЕПРАВОМІРНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ 145

Щербина В.С., Боднар Т.В. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....147

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Іванчук Андрій Сергійович
викладач біології
Львівський професійний коледж
готельно-туристичного та ресторанного сервісу
м. Львів, Україна

СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ СТУДЕНТАМИ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИЙ ТА ПОВЕДІНКОВИЙ АСПЕКТИ

Споживання енергетичних напоїв серед підлітків і студентської молоді впродовж останніх років демонструє стійку тенденцію до зростання. Енергетики позиціонуються як «швидкий» засіб підвищення працездатності, концентрації уваги та подолання втоми, однак їх регулярне вживання пов'язане з ризиком функціональних порушень з боку нервової та серцево-судинної систем. Особливого значення ця проблема набуває в студентському середовищі, де поєднуються навчальне навантаження, хронічний дефіцит сну та вплив стресових чинників.

Метою дослідження було проаналізувати поширеність, частоту, мотиви та особливості споживання енергетичних напоїв серед студентів I–III курсів Львівського професійного коледжу готельно-туристичного та ресторанного сервісу, а також оцінити рівень їх поінформованості щодо можливих медико-біологічних ризиків.

Дослідження мало емпіричний характер і було проведене методом анонімного онлайн-анкетування з використанням сервісу Google Forms. У ньому взяли участь 166 студентів віком 15–18 років. Анкета містила блоки запитань щодо частоти й інтенсивності споживання енергетичних напоїв, мотивів їх вживання, умов використання (навчальне навантаження, відпочинок, соціальні ситуації), самооцінки впливу на самопочуття, а також рівня обізнаності стосовно складу напоїв та безпечної добової дози кофеїну. Оброблення результатів здійснювали методами описової та порівняльної статистики.

Отримані результати засвідчили, що понад половина опитаних (56,6 %) хоча б епізодично вживають енергетичні напої, а частота споживання зростає зі збільшенням курсу навчання. Якщо серед студентів першого курсу переважають поодинокі випадки вживання, то на старших курсах зростає частка респондентів, які зазначають споживання енергетиків один–два рази на тиждень і частіше. Це може свідчити про поступове формування стійких стимуляторних харчових патернів як способу подолання втоми та дефіциту сну.

Аналіз мотивів показав, що провідними причинами вживання енергетичних напоїв є смакові уподобання, бажання подолати втому й підвищити працездатність, а також компенсація недосипання в період підвищеного навчального навантаження (сесія,

контрольні, практичні роботи). Частина студентів вказала також на соціальні фактори – вживання «за компанію», під час відпочинку чи розважальних заходів.

Важливим результатом є виявлення недостатньої поінформованості студентів щодо складу енергетичних напоїв і безпечних добових доз кофеїну. Значна частка респондентів не читає маркування або робить це епізодично, орієнтуючись переважно на смак та бренд. При цьому частина опитаних повідомляє про епізоди порушення сну, підвищену дратівливість, серцебиття та зниження концентрації уваги після вживання великих обсягів енергетиків, що може свідчити про функціональне перенапруження нервової та серцево-судинної систем.

Порівняння результатів між курсами показало, що студенти третього курсу достовірно частіше поєднують споживання енергетиків із періодами інтенсивної навчальної діяльності. Це підкреслює ризик закріплення стимуляторної поведінки як «звичного» способу підтримання працездатності, тоді як у студентів першого курсу частіше фіксується пробне або епізодичне вживання.

Отримані дані узгоджуються з міжнародними дослідженнями, які вказують на високий рівень поширеності споживання енергетичних напоїв серед студентської молоді та наявність зв'язку між регулярним вживанням, порушеннями сну, підвищеною тривожністю та змінами серцево-судинних показників. У контексті вітчизняної освіти результати дослідження підкреслюють необхідність розроблення та впровадження цілеспрямованих інформаційно-просвітницьких програм для студентів фахових коледжів.

Перспективними є інтеграція питань раціонального споживання кофеїновмісних напоїв у зміст дисциплін природничого циклу, проведення лекцій, тренінгів і дискусій щодо впливу енергетичних напоїв на здоров'я, а також формування в студентів здоров'язбережувальної поведінки. Отримані результати можуть бути використані адміністрацією закладу освіти, кураторами груп та медичними працівниками для планування профілактичних заходів, спрямованих на зниження ризиків, пов'язаних із неконтрольованим споживанням енергетичних напоїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Visram S., Cheetham M., Riby D. M., Crossley S. J., Lake A. A. Consumption of energy drinks by children and young people: a rapid review examining evidence of physical effects and consumer attitudes. BMJ Open. 2016.
2. Heckman M. A., Higgins J. P. Energy drinks: an assessment of their market size, consumer demographics, ingredient profile, functionality, and regulations in the United States. Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety. 2010.
3. Nowak M., Jasionowski A. Energy drink consumption patterns, knowledge, and associated health risks among young adults in Central and Eastern Europe. Nutrients. 2023.
4. Kaldenbach S., Sivertsen B., Hysing M. Energy drink consumption and sleep problems in young adults: a population-based study. BMJ Open. 2021.
5. Protano C. et al. Consumption patterns of energy drinks in university students: a systematic review and meta-analysis. Nutrition. 2022.

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Гороховська Вікторія Юріївна
курсант 4 курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Бодирєв Дмитро Анатолійович***
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА СЛІДЧИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підготовка слідчих до застосування вогнепальної зброї в обмеженому просторі є важливою складовою їх професійної підготовки. Сучасна слідча діяльність часто пов'язана з роботою у приміщеннях, коридорах, транспортних засобах та інших замкнених просторах, особливо із використанням зброї у випадках виїзду слідчо-оперативних груп на виклики різного характеру. У таких умовах різко зростають ризики для життя і здоров'я як самого правоохоронця, так і сторонніх осіб. Саме тому вогнева підготовка має враховувати специфіку просторових обмежень та підвищену небезпеку рикошетів і помилкових уражень. Звісно ж не мало важливе значення має формування у слідчих стійких навичок безпечного поводження зі зброєю. Окрему увагу слід приділяти дотриманню правових підстав і меж застосування вогнепальної зброї. Психологічна готовність до дій у стресових умовах також є невід'ємною частиною підготовки. Навчання майбутніх правоохоронців повинно поєднувати теоретичні знання з практичними тренуваннями, максимально наближеними до реальних ситуацій. Такий підхід сприяє зниженню ймовірності помилок під час службової діяльності. У результаті належна підготовка забезпечує законне, обґрунтоване та безпечне застосування вогнепальної зброї слідчими та іншими правоохоронцями.

Вимоги національних стандартів безпеки стрільби в Україні, закріплені у відповідних нормативно-технічних документах, передбачають суворе дотримання правил поводження зі броєю, чітке визначення зон стрільби, встановлення безпечних відстаней до мішеней і елементів оточення, а також регламенто-вані процедури перевірки та підготовки зброї до використання. Прискіплива увага приділяється вимогам до розташування стрілецьких рубежів, організації безпечного сектору стрільби, захисту від рикошетів, а також інструктажу учасників тренувань, що є обов'язковою передумовою початку виконання вправ [2]. При цьому національні стандарти враховують специфіку тренувань у закритих приміщеннях і передбачають застосування спеціальних кулеуловлювачів, захисних екранів та систем примусового відведення порохових газів. [1]

Воєнний стан вимагає від майбутніх офіцерів високого рівня підготовки та вмінь. У цьому контексті вогнева підготовка виявляється ключовою, оскільки вона безпосередньо впливає на здатність майбутніх офіцерів діяти в умовах збройного конфлікту. Після завершення війни може виникнути складна ситуація, пов'язана з наявністю великої кількості зброї на вулицях. Ця обставина створює важливу необхідність для поліції зосередитися на ефективній вогневій підготовці свого персоналу.[3]

Система контролю та оцінки підготовки стрільців, які виконують завдання у місцях скутого та обмеженого руху, повинна бути побудована таким чином, щоб одночасно враховувати як кількісні, так і якісні показники результативності, оскільки лише комплексний підхід до вимірювання рівня підготовленості здатний відобразити реальний ступінь гото вності бійця до виконання завдань у специфічних тактичних умовах[4]

Одним із провідних показників підготовленості є швидкість реагування, яка характеризує оперативність переходу стрільця від моменту виявлення загрози до здійснення прицільного пострілу. Зазначений параметр безпосередньо зумовлений рівнем розвитку сенсомоторної взаємодії, сформованістю навичок ситуаційного аналізу та здатністю ухвалювати миттєві рішення в умовах дефіциту часу, що має особливе значення у замкненому просторі, де небезпека може виникати на мінімальній дистанції. Вимірювання часу реакції здійснюється з високим рівнем точності із застосуванням електронних систем фіксації, що дає змогу неупереджено оцінювати динаміку результатів і визначати аспекти, які потребують додаткового відпрацювання.

Другим важливим критерієм виступає влучність стрільби, яка за умов обмеженої мобільності набуває підвищеної ваги через загрозу ураження сторонніх осіб та необхідність раціонального використання боєприпасів. Аналіз точності передбачає оцінювання не лише загальної кількості влучень, а й їх просторового розміщення відносно зони ураження, що є критично важливим під час дій у вузьких коридорах або приміщеннях із значною кількістю укриттів.

Третім базовим індикатором є результативність зміни позицій, яка відображає спроможність стрільця ефективно переміщуватися в межах обмеженого простору, оперативно змінювати сектор контролю, зберігаючи водночас повний контроль над зброєю та готовність до негайного відкриття вогню. Оцінювання цього показника здійснюється з урахуванням часу, необхідного для переміщення і зайняття нової позиції, кількості порушень контролю безпечного напрямку ствола, а також стабільності прицільної лінії під час руху. Сукупний аналіз зазначених критеріїв дає можливість сформувати об'єктивне уявлення про рівень підготовленості, оскільки поєднання оперативної реакції, високої точності та ефективної зміни позицій становить підґрунтя для успішних дій у ситуаціях, де просторові умови накладають жорсткі тактичні обмеження. Методи перевірки готовності стрільців до дій у зонах обмеженого руху мають максимально відтворювати реальні умови, водночас зберігаючи стандартизований характер процедур, що забезпечує об'єктивність та порівнюваність отриманих результатів.

Отже, підготовка слідчих до застосування вогнепальної зброї в обмеженому просторі є складним і багатокомпонентним процесом, що потребує системного підходу. Вона має поєднувати правову обізнаність, технічні навички володіння зброєю, психологічну стійкість та практичний досвід дій у замкнених просторових умовах. Особливе значення набуває

дотримання національних стандартів безпеки стрільби, які мінімізують ризики для правоохоронців і цивільних осіб. Умови воєнного стану та прогнозоване зростання обігу зброї в післявоєнний період додатково підвищують актуальність якісної вогневої підготовки. Важливим елементом є впровадження об'єктивної системи контролю та оцінювання рівня підготовленості стрільців. Ключовими критеріями такої оцінки виступають швидкість реагування, точність стрільби та ефективність зміни позицій. Їх комплексний аналіз дозволяє отримати реальну картину готовності слідчого до дій у складних тактичних умовах. Таким чином, належним чином організована вогнева підготовка є запорукою законного, безпечного та професійного виконання службових завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попов С.А., Комарівський Д.М., Методичні засади підготовки стрільців до використання короткоствольної зброї в місцях скутого та обмеженого руху. Стаття. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил, 2025, 4(86) ISSN 2073-73782025. Військова академія, Одеса. С. 39. URL: https://journal-hnups.com.ua/index.php/zhups/article/view/2467/2271

2. Кучерина С. Є., Гриненко С. О., Олєйніков Д. О. Організаційно-правові засади застосування і використання співробітниками Служби безпеки України вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу : мо-ногр. Харків : Право,2016. 136 с.

3. Наточій А. Д., Болгаренко В. М. Вогнева підготовка та формування професійних якостей у майбутніх офіцерів: взаємозв'язок та взаємозалежність. Аналітично-порівняльне правознавство.2024. No 3. С. 376. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308371/299874

4. Dickey R., Gleason M. P. Space and War in Ukraine: Beyond the Satellites. Æther: A Journal of Strategic Airpower & Spacepower. 2024. Vol. 3, No. 1 (Spring). P. 20-35. URL: https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AEtherJournal/Journals/Volume-3_Number-1/Dickey_Gleason.pdf (accessed 28.09.2025).

Шаровський Дмитро Андрійович
курсант 4 курсу н.г ДР-245
Факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Бодирєв Дмитро Анатолійович***
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Формування навичок володіння вогнепальною зброєю в сучасних умовах — це складний міждисциплінарний процес, який поєднує правові, педагогічні, психологічні та методичні складові. В умовах повномасштабної агресії проти України питання ефективної вогневої підготовки набуло особливої актуальності не лише для правоохоронних органів, але й для системи національної безпеки загалом. Вітчизняна наукова і практична література підкреслює необхідність переходу від класичних механістичних моделей навчання до інтегрованих підходів, які враховують реалії бойового застосування, психологічну стресостійкість, комплексну мотивацію та індивідуальні особливості слухачів вогневої підготовки [1].

Правовим фундаментом для функціонування системи вогневої підготовки в Україні є низка нормативних актів. Закон України «Про Національну поліцію» чітко визначає порядок та підстави застосування вогнепальної зброї працівниками поліції, зокрема у випадках відбиття нападу, захисту життя і здоров'я людей, звільнення заручників або затримання осіб, що чинять опір, при цьому перед застосуванням передбачено попередження про намір застосувати зброю, за винятком ситуацій, де це неможливо або надто ризиковано [2]. Також нормативно затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, яке встановлює вимоги до службової та професійної підготовки, включно з вогневою підготовкою у складі службових дисциплін [3].

Сучасні підходи до навчання передбачають взаємодію теоретичного та практичного компонентів. Українські дослідження підкреслюють важливість використання елементів методик високоточної стрільби, тактичних вправ у різних позиціях і умовах (низьке освітлення, обмежений простір) та моделювання реальних бойових сценаріїв вже на етапі базової підготовки майбутніх правоохоронців [4]. Це узгоджується з міжнародною практикою, де сучасні курси вогневої підготовки включають відпрацювання навичок

прийняття рішень, оцінки загроз та застосування мінімально необхідної сили відповідно до принципів пропорційності та законності, визначених, зокрема, у Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї ООН (Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials) [5].

Іноземний досвід також вказує на пріоритетність інтеграції правових, етичних і тактичних компонентів вогневої підготовки. Міжнародні стандарти акцентують увагу на навчанні реагуванню на загрози із застосуванням найменшої необхідної сили, уникненні застосування вогнепальної зброї, якщо мету можна досягти іншими засобами, а також на розвитку навичок переговорів і деескалації конфліктів як частини курсу підготовки правоохоронців [6].

Таким чином, сучасні підходи до формування навичок володіння вогнепальною зброєю в Україні ґрунтуються на поєднанні нормативно-правового регулювання, педагогічної методології, психологічної підготовки та практичних вправ, що мають відповідати не лише вимогам безпеки, а й сучасним вимогам щодо ефективності та гуманності застосування сили. Інтеграція міжнародних стандартів, зокрема принципів застосування сили ООН, сприяє формуванню високого професійного рівня правоохоронців та забезпечує баланс між безпекою суспільства і правами людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. А. М. Андрієнко, В. М. Зіркевич, Ю. М. Баранов. Сучасні підходи до застосування стрілецької зброї для підвищення ефективності тренувань з вогневої підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України. 2025. Вип. 1 (45).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 20.01.2026).

3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ М-ва внутр. справ України від 26.01.2016 № 50 : станом на 16 серп. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text (дата звернення: 20.01.2026).

4. БАХЧЕВАН Є. Ф., НІКОЛАЄВ О. Т. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ. Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2023 р.). Київ : Київ. ін-т Нац. гвардії України, 2023. 407 с.

5. ICRC: Neutral humanitarian action | Protecting lives in conflict. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc-002-0809.pdf (дата звернення: 20.01.2026).

6. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. United Nations. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement (дата звернення: 20.01.2026).

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Зотько Аліна Юріївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньої програми Середня освіта (Географія),
Власенко Руслана Петрівна
кандидат біологічних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сучасний етап розвитку педагогічної освіти в Україні характеризується зміщенням акцентів від суто інформаційного навчання до формування цілісних професійних компетентностей. Особливого значення це набуває у підготовці вчителів природничих дисциплін, зокрема географії, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з висвітленням взаємодії людини та навколишнього середовища. В умовах реалізації концепції «Нова українська школа» та посилення екологічних викликів, постає гостра потреба у фахівцеві, здатному не лише оперувати просторовими даними, а й формувати у здобувачів освіти відповідальне ставлення до власного здоров'я [3; 4; 6].

Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя географії вимагає якісно нового підходу, який неможливо реалізувати у межах вивчення однієї освітньої компоненти. Основним механізмом тут виступає міждисциплінарна інтеграція, що передбачає синтез знань із географії, вікової фізіології, валеології та шкільної гігієни. Такий підхід дозволяє майбутньому педагогу усвідомити органічний зв'язок між станом природних екосистем та фізіологічними показниками життєдіяльності людини [6; 7].

Питання інтеграції знань у вищій школі досліджували багато науковців, наголошуючи на важливості міжпредметних зв'язків для формування системного мислення. Проте аспект поєднання фізіологічних та географічних знань саме як інструменту збереження здоров'я у професійній підготовці майбутніх учителів географії потребує додаткового змістовного та методичного опрацювання.

У сучасній педагогічній науці міждисциплінарна інтеграція розглядається не просто як взаємодоповнення освітніх компонент, а як процес створення цілісного наукового світогляду майбутнього фахівця [5]. Для вчителя географії цей процес набуває стратегічного значення, оскільки географічна оболонка є середовищем життєдіяльності людини, а отже, її вивчення неможливе без розуміння фізіологічних і гігієнічних законів

розвитку організму. Теоретичний підхід до такої інтеграції базується на принципі системності, де географічне середовище виступає як зовнішній чинник, а вікова фізіологія та шкільна гігієна – як інструментарій для оцінки його впливу на здоров'я людини [4; 5].

Практична реалізація інтегрованого підходу у нашому дослідженні базувалася на використанні активних методів навчання. Зокрема, було розроблено модель відкритого інтегрованого уроку для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Середня освіта (Географія) Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Вибір теми «Вікові особливості та гігієна дихальної системи» дозволив органічно поєднати біологічні аспекти функціонування людського організму з екологічними та географічними чинниками впливу навколишнього середовища на здоров'я. Обраний підхід проведення заняття сприяв формуванню у майбутніх географів цілісної картини взаємозв'язку між антропогенними чинниками та фізіологічним станом населення.

Ключовим інструментом візуалізації складних міждисциплінарних зв'язків виступив графічний редактор *Canva*. Завдяки створенню авторських інфографік вдалося наочно продемонструвати:

- ✓ вікові зміни дихальної системи;
- ✓ динаміку показників дихальної системи залежно від антропогенного навантаження у різних регіонах;
- ✓ схеми взаємозв'язку між чистотою атмосферного повітря та рівнем захворюваності населення;
- ✓ алгоритми гігієнічної самооцінки стану організму.

Важливою складовою здоров'язбережувальних технологій є створення сприятливого емоційного клімату. Використання ігрової платформи *Kahoot*! під час апробації дозволило перетворити традиційний контроль знань на динамічний процес. Гейміфікація сприяла зниженню рівня стресу, характерного для відкритих занять, та стимулювала пізнавальний інтерес здобувачів до вивчення медико-біологічних аспектів. Інтерпретація отриманих результатів свідчить про виняткову ефективність обраного інтегрованого підходу. Відсутність помилок у відповідях здобувачів підтверджує, що візуалізація матеріалу через Canva у поєднанні з інтерактивним закріпленням знань через *Kahoot*! забезпечує повне розуміння фізіологічних процесів.

Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя географії є найефективнішим за умов цілеспрямованої міждисциплінарної інтеграції, яка трансформує теоретичні знання з вікової фізіології та шкільної гігієни у прикладний інструментарій професійної діяльності. Застосування цифрових сервісів у межах інтегрованого підходу дозволяє не лише візуалізувати складні причинно-наслідкові зв'язки між станом довкілля та фізіологічними показниками людини, а й створити сприятливий емоційний клімат для глибокого засвоєння матеріалу [1; 2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Т., Власенко Р. Особливості використання інноваційних технологій у процесі підготовки майбутнього учителя географії. Освіта. Інноватика. Практика. 2024. Т. 12, № 9. С. 7–14.

2. Вішнікіна Л., Самойленко В. Застосування сучасних засобів навчання у підготовці майбутніх учителів географії. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2020. № 21, ч. 1. С. 39–47.

3. Власенко Р. П., Яковлева В. А. Особливості фахової підготовки майбутніх учителів географії в закладі вищої освіти. Природнича освіта та наука. 2024. Вип. 4. С. 15–22.

4. Власенко Р. П., Яковлева В. А. Реалізація здоров'язбережувальної компетентності у процесі підготовки майбутніх учителів географії. Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія. 2025. № 1 (5). С. 123–129.

5. Слюта А. М. Методика навчання географії : навчально-методичний посібник для студентів ЗВО спеціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернігів : Десна Поліграф, 2021. 248 с.

6. Тарасенко Г. С. Формування здоров'язбережувальної компетентності вчителя природничих дисциплін у контексті інтегрованого підходу до освітніх процесів. Педагогічний альманах. 2021. № 49. С. 112–117.

7. Технології здоров'язбереження: теорія і практика : колективна монографія / за заг. ред. проф. Л. М. Рибалко. Полтава : НУПП, 2022. 324 с.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Олександр Зіневич
здобувач вищої освіти ступеня «доктор філософії»
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ

Ефективність нормативно-правових механізмів післявоєнного відновлення економіко-промислового сектору України є одним із ключових критеріїв спроможності держави забезпечити системну реконструкцію, модернізацію та структурне перезавантаження промисловості в умовах постконфліктної трансформації. У сучасних реаліях нормативно-правове забезпечення відновлення виконує не лише регуляторну функцію, а й визначає інституційну логіку координації ресурсів, відбудовчих програм, інвестиційних потоків, механізмів державної підтримки та гарантій безпеки [1]. Водночас результативність навіть найдетальнішої нормативної бази не є автоматичною, оскільки вона залежить від якості правових норм, ступеня їх узгодженості, реалістичності впровадження, рівня дотримання, стійкості до корупційних ризиків та здатності забезпечувати економічний ефект у промисловому секторі.

Саме тому оцінювання ефективності нормативно-правових механізмів післявоєнного відновлення слід розглядати як науково-управлінську процедуру, спрямовану на визначення відповідності правового регулювання стратегічним цілям держави, вимогам стійкого розвитку та потребам реального сектору економіки.

Методологічно оцінювання ефективності нормативно-правових механізмів має ґрунтуватися на комплексному підході, який поєднує правовий аналіз, управлінське оцінювання, економічну діагностику та інституційну експертизу.

Передусім важливим визначаємо *нормативно-догматичний метод***,** який дозволяє виявити внутрішню логіку правового регулювання, точність формулювань, наявність прогалин, суперечностей або дублювання норм, а також встановити юридичну коректність визначення суб'єктів, процедур і повноважень. Доповнює його *системно-структурний метод***,** що забезпечує аналіз законодавства як цілісного механізму, де окремі правові акти розглядаються у взаємозв'язку з державними стратегіями, галузевими політиками, бюджетними програмами та інституційною архітектурою відновлення. У межах цього підходу особливо значущим стає виявлення рівня

узгодженості норм із пріоритетами післявоєнної реконструкції, логікою економічної безпеки та потребами промислових ланцюгів виробництва.

Для визначення спроможності правового регулювання забезпечувати результативне впровадження та досягнення очікуваних ефектів застосовується *метод правового моніторингу***,** який передбачає систематичне відстеження реалізації нормативних актів, оцінювання їх дієвості, аналіз практики застосування, проблем виконання, частоти внесення змін і причин нормативної нестабільності. У контексті післявоєнного відновлення надзвичайно важливим є також *порівняльно-правовий метод***,** який дозволяє зіставити національні норми з підходами ЄС та міжнародними стандартами відновлення, включно з принципами прозорості, підзвітності, антикорупційної стійкості та цільового використання донорських коштів. Такий метод забезпечує можливість виявлення інституційних розривів, несумісностей регуляторних моделей та потенціалу для гармонізації законодавства в рамках євроінтеграційної траєкторії України.

Водночас оцінювання ефективності нормативно-правових механізмів не може обмежуватися формально-юридичним аналізом, оскільки ключова мета правового регулювання полягає у забезпеченні відновлювального та модернізаційного ефекту. Саме тому доцільним є застосування *методу регуляторного впливу (RIA – Regulatory Impact Assessment)***,** який дає змогу оцінити вплив нормативних рішень на промислові підприємства, інвестиційний клімат, конкуренцію, адміністративні витрати та бар'єри для діяльності бізнесу. У рамках цього методу особливе значення має виявлення, чи сприяє правове регулювання запуску індустріальних проєктів, відновленню виробничих потужностей, розвитку логістики та підвищенню технологічної конкурентоспроможності економіки. Паралельно застосовується *економіко-статистичний метод***,** який дозволяє оцінити зв'язок між правовими рішеннями та змінами в динаміці ключових показників промислового сектору, зокрема відновленням виробництва, зайнятості, експортного потенціалу, інвестицій, продуктивності та податкових надходжень.

З огляду на високі ризики неефективності у сфері післявоєнного відновлення, особливої актуальності набуває *метод ризик-аналізу та антикорупційної експертизи***,** який спрямований на виявлення корупціогенних факторів, непрозорих процедур, дискреційних повноважень без достатніх запобіжників, ризиків захоплення регулятора або створення «ручного режиму» розподілу ресурсів. Така експертиза є критично важливою, оскільки відновлення економіко-промислового сектору передбачає великі фінансові потоки, міжнародну технічну допомогу, державні гарантії та механізми стимулювання, що потребують максимального рівня публічного контролю та інституційної доброчесності. Дієвим доповненням до цього напряму вважаємо *метод інституційного аналізу***,** який оцінює не лише «якість норми», а й управлінську спроможність інституцій, відповідальних за реалізацію законодавства, їх координацію, кадровий потенціал, процедурну ефективність, цифрову зрілість і здатність забезпечувати контроль виконання.

Для більш комплексного оцінювання доцільним є використання *методу KPI-оцінювання (показників результативності)***,** що дає можливість перевести правове регулювання у площину вимірюваних результатів, наприклад через швидкість запуску відновлювальних програм, кількість підтриманих промислових проєктів, рівень залучених

інвестицій, скорочення строків дозвільних процедур, зменшення адміністративних бар'єрів, підвищення прозорості та прогнозованості регуляторного середовища. У контексті цифровізації державного управління важливою складовою ефективності виступає оцінка того, чи забезпечують правові механізми перехід до цифрових процедур, сервісного підходу та data-driven моделей ухвалення управлінських рішень, що може перевірятися через доступність електронних сервісів, рівень інтеграції реєстрів, функціонування електронного моніторингу та відкритість даних у сфері відбудови.

Отже, оцінювання ефективності нормативно-правових механізмів післявоєнного відновлення економіко-промислового сектору має здійснюватися на засадах комплексної методології, що поєднує юридичний, інституційний, управлінський та економічний виміри [2]. Використання таких інструментів, як *нормативно-догматичний метод, системно-структурний метод, правовий моніторинг, порівняльно-правовий метод, метод оцінки регуляторного впливу (RIA), економіко-статистичний метод, ризик-аналіз і антикорупційна експертиза, інституційний аналіз* та *KPI-оцінювання,* створює підґрунтя для науково обґрунтованого вдосконалення нормативної бази та перетворення правового регулювання на дієвий інструмент відновлення, модернізації і стійкого розвитку промисловості України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Онищук І. І. Вдосконалення нормативно-правового регулювання моніторингу якості та ефективності нормативно-правових актів в Україні**.** *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 7–12.

2. Курило В. І., Мушенок В. В. Адміністративно-правові засади реалізації проектів повоєнного відновлення України**.** *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2025. № 1(83). DOI: 10.25313/2520-2308-2025-1-10638.

Денис Солодовнік
здобувач вищої освіти ступеня «доктор філософії»
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Київський університет культури

ОРГАНІЗАЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ

Організаційна архітектура цифрової трансформації в публічному секторі дедалі більше набуває статусу ключового чинника модернізації державного управління, оскільки саме вона визначає спроможність інституцій забезпечувати якісні публічні послуги, підвищувати ефективність управлінських процесів, зміцнювати довіру громадян і посилювати стійкість держави в умовах кризових викликів та воєнних загроз. У сучасному науковому дискурсі цифрова трансформація розглядається не як суто технологічне оновлення, а як комплексна інституційна зміна, що охоплює організаційні структури, механізми прийняття рішень, управлінську культуру, компетентнісний профіль персоналу, регуляторне забезпечення, політики безпеки, а також практики управління даними й сервісами.

Саме тому результативність цифрових реформ у публічному секторі значною мірою залежить від того, наскільки логічно та системно побудована організаційна архітектура, яка має інтегрувати стратегічні цілі цифрового розвитку з операційними процесами, цифровими інструментами та інституційною відповідальністю [1].

Організаційну архітектуру цифрової трансформації доцільно трактувати як цілісну систему управлінських рішень, ролей, регламентів, функціональних зв'язків і процедур, що забезпечують планування, координацію та реалізацію цифрових змін у діяльності органів публічної влади. Вона виконує роль структурного каркасу, який синхронізує цифрову стратегію з практиками управління, визначає модель взаємодії між суб'єктами публічного сектору, формує умови для ефективного використання технологій і перетворює цифрові ініціативи на сталі управлінські механізми. Відсутність чіткої архітектурної логіки часто призводить до фрагментації цифрових проєктів, дублювання функцій, неузгодженості даних між інституціями, ситуативного ухвалення рішень та слабкої інституційної спроможності щодо впровадження інновацій. Такі дисбаланси посилюються дефіцитом цифрових компетентностей у персоналу, надмірною бюрократизацією процесів, обмеженістю ресурсів і нерівномірним рівнем цифрової зрілості органів влади, що у підсумку створює ризики зниження якості цифрових сервісів та уразливості систем у сфері кібербезпеки.

У науково-практичній площині організаційна архітектура цифрової трансформації може формуватися на основі кількох взаємодоповнювальних підходів. *Процесно-орієнтований підхід* акцентує увагу на переосмисленні та оптимізації адміністративних

процесів, їх реінжинірингу і подальшій цифровізації, виходячи з логіки, що цифрові рішення мають бути похідними від якісно перебудованих управлінських процедур, а не навпаки. *Платформний підхід* орієнтований на створення єдиних цифрових платформ даних, сервісів та ідентифікації, що забезпечують інтероперабельність державних систем, масштабованість рішень і зменшення організаційного дублювання в різних органах влади. *Архітектурний підхід*, який широко застосовується у форматі enterprise architecture, спрямований на проєктування державного управління як комплексної системи, у якій узгоджуються бізнес-архітектура інституції, архітектура даних, застосунків, технологічна та безпекова архітектури, що дозволяє уникати хаотичної цифровізації та зберігати цілісність управлінської моделі.

Водночас мережево-комунікативний підхід набуває особливого значення в умовах зростання ролі горизонтальних зв'язків, партнерства і співуправління, коли цифрова трансформація підтримується не лише адміністративною вертикаллю, а й проєктними офісами, міжвідомчою координацією, взаємодією з громадянським суспільством, бізнесом і міжнародними інституціями.

Оптимізація організаційної архітектури цифрової трансформації в публічному секторі потребує впровадження комплексу управлінських механізмів, здатних забезпечити синхронізацію цифрових процесів на різних рівнях управління. Одним із критично важливих кроків є інституціоналізація цифрового лідерства шляхом закріплення ролей керівників цифрової трансформації, відповідальних за політики даних, захист персональної інформації, продуктове управління цифровими сервісами, а також створення професійних команд, які здатні забезпечувати цифрові зміни як постійний процес, а не разову кампанію.

Ефективною управлінською моделлю виступає поєднання централізованого формування стандартів цифрової архітектури, кібербезпеки, управління даними та інтероперабельності з децентралізованим впровадженням інновацій на рівні окремих інституцій, що дозволяє зберегти єдність державної цифрової екосистеми й водночас забезпечити гнучкість реалізації рішень [2]. Принципово важливою умовою є перехід від логіки «ІТ-проєктів» до логіки «цифрових продуктів», коли сервіси розглядаються як інструменти з повним життєвим циклом управління, що передбачає їх регулярне вдосконалення на основі аналітики, користувацького досвіду, оцінки результативності та вимірюваних показників ефективності.

У межах сучасної парадигми цифрового врядування управління даними має стати базовим інституційним ресурсом, що передбачає інтеграцію державних реєстрів, упровадження стандартів якості даних, забезпечення їх актуальності, доступності та захищеності, а також формування підходів data-driven governance як управління на основі доказів і цифрової аналітики.

Водночас оптимізація організаційної архітектури неможлива без інвестицій у людський капітал і цифрову управлінську культуру. Формування цифрової спроможності потребує системного підвищення цифрової грамотності державних службовців, розвитку компетентностей управлінців у сфері цифрових змін, а також впровадження сучасних методів організації роботи, зокрема agile-практик, дизайн-мислення та командної взаємодії, орієнтованої на результат.

Як бачимо, оптимізована організаційна архітектура цифрової трансформації створює умови для підвищення якості й доступності публічних послуг, скорочення адміністративних витрат і часових ресурсів на виконання процедур, посилення прозорості та підзвітності інституцій, зміцнення кіберстійкості публічного сектору та формування інтегрованого цифрового середовища держави. Таким чином, організаційна архітектура є не допоміжним елементом цифровізації, а її стратегічною основою, яка забезпечує перетворення технологічних інновацій на системну модернізацію механізмів публічного управління та адміністрування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Євсєєва Г., Вечеров В. Баланс інтересів у добу цифрової трансформації: електронна демократія як чинник забезпечення соціальної стабільності. Економічний простір. 2024. № 196. DOI: https://doi.org/10.30838/EP.196.258-263.

2. Хохлачова Ю. Є., Хавікова Ю. І., Давид О. Ч., Назар С. З., Переметчик Д. О. Моделі цифрових платформ е-урядування та їх адаптація до реінжинірингу послуг**.** *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2025. № 4. С. 203–214. DOI: 10.31673/2412-4338.2025.048924.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Грецька Н.А.
кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу форм і
методів господарювання в агропродовольчому комплексі
ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України»

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРОЕКОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В ЄС: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ В МЕЖАХ DIGITAL EUROPE PROGRAMME»

Цифровізація аграрного сектору Європейського Союзу розглядається як один із системоутворюючих чинників реалізації екологічно орієнтованої аграрної політики ЄС, зокрема в межах Європейський зелений курс та Стратегії Farm to Fork. Зазначені стратегічні ініціативи спрямовані на зниження негативного антропогенного впливу агровиробництва на довкілля, підвищення ресурсоефективності та досягнення кліматичної нейтральності сільського господарства. У цьому контексті особливого значення набуває Digital Europe Programme (2021–2027), яка функціонує як фінансово-технологічна платформа для масштабного впровадження цифрових рішень у ключові сектори економіки, включно з аграрною та екологічною сферами [1].

Реалізація Digital Europe Programme у сфері агроекологічного моніторингу передбачає не лише технічне впровадження «розумних» цифрових інструментів, але й глибинну трансформацію підходів до збирання, інтеграції, аналізу та використання екологічних даних на рівні агропідприємств, регіональних систем управління та наднаціональних інституцій ЄС. Таким чином, цифровізація виступає не допоміжним, а системним елементом сучасної агроекологічної політики.

Одним із ключових напрямів цієї трансформації є розвиток цифрового моніторингу екологічних параметрів агровиробництва, що охоплює контроль стану ґрунтів, водних ресурсів, атмосферного повітря та агробіорізноманіття. Сучасні технології цифрового моніторингу — зокрема сенсорні мережі, системи дистанційного зондування Землі, геоінформаційні платформи, хмарні середовища обробки екологічних даних та аналітичні модулі на основі штучного інтелекту — забезпечують високоточну, просторово-часову оцінку впливу аграрної діяльності на довкілля. Це створює науково обґрунтовану основу для екологічно орієнтованого управління агровиробничими системами та впровадження принципів прецизійного й регенеративного землеробства.

Практичний досвід упровадження цифрових агроекологічних систем у країнах ЄС засвідчує їхню здатність підвищувати ефективність управлінських рішень завдяки

використанню комплексної агроекологічної аналітики. Такі системи дозволяють враховувати динаміку кліматичних змін, прогнозувати ерозійні процеси, оцінювати накопичення агрохімікатів у ґрунтах, оптимізувати використання водних і поживних ресурсів, а також зменшувати екологічні ризики. Водночас рівень інтеграції цифрових рішень залишається неоднорідним між державами-членами ЄС, що зумовлено різницею у фінансових можливостях, технологічній інфраструктурі та рівні цифрової компетентності агровиробників [2].

До основних викликів цифрової трансформації агроекологічного моніторингу належать недостатній рівень цифрової грамотності в сільських регіонах, фрагментованість систем обміну екологічними даними, відсутність уніфікованого європейського аграрного дата-простору, а також ризики, пов'язані з кібербезпекою та конфіденційністю екологічної інформації. Ці обмеження стримують масштабування цифрових екологічних рішень та знижують ефективність міжсекторальної інтеграції даних.

У відповідь на зазначені виклики Digital Europe Programme пропонує комплексні стратегічні механізми їх подолання. Зокрема, формується мережа European Digital Innovation Hubs, які забезпечують практичну підтримку агровиробників у впровадженні цифрових технологій шляхом навчання, технічного консультування, тестування інноваційних рішень та полегшення доступу до фінансових інструментів. Паралельно розвивається концепція Common Agricultural Data Space, спрямована на створення інтегрованої цифрової інфраструктури для агроекологічного моніторингу, сумісної з європейськими стандартами відкритих і безпечних даних [3].

Показовим прикладом практичної реалізації цифрової трансформації аграрного сектору є Франція [4], де розвиток агроекологічних цифрових рішень здійснюється через міжінституційні партнерства, так звані «живі лабораторії», агроплатформи та науково-виробничі консорціуми (зокрема #DigitAg, DigiFermes). Такі ініціативи забезпечують інтеграцію цифрових технологій і принципів зеленої трансформації на основі агроекологічного підходу, поєднуючи наукові дослідження, інновації та практику.

Таким чином, цифрова трансформація агроекологічного моніторингу в Європейському Союзі характеризується значним потенціалом для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Вона сприяє формуванню цілісної екосистеми екологічних даних, у якій високоточні цифрові технології узгоджуються з політичними та нормативними зобов'язаннями ЄС щодо охорони довкілля. Водночас подальший прогрес у цій сфері потребує гармонізації цифрових стандартів, зміцнення інституційної інфраструктури, модернізації аграрної освіти відповідно до цифрових викликів та посилення міжсекторальної й міждисциплінарної співпраці. Лише за умов комплексного стратегічного підходу цифрові інструменти зможуть повною мірою реалізувати екологічний потенціал сільського господарства Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Garske B., Bau A., Ekardt F. Digitalization and AI in European Agriculture: A Strategy for Achieving Climate and Biodiversity Targets? Sustainability. 2021. Vol. 13, No. 9. P. 4652. DOI: 10.3390/su13094652

2. Khanna Madhu. Digital Transformation of the Agricultural Sector: Pathways, Drivers and Policy Implications. Applied Economic Perspectives and Polic. 2021. Vol. 43. Issue 4. P. 1221–1242. DOI: 10.1002/aepp.13103.

3. Бойко Є.О., Павленко О.П., Бойко Олег Сергійович, та ін. Європейський досвід цифрової трансформації бізнес-процесів в аграрній сфері та шляхи його імплементації у національних реаліях. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025. №2. С. 284-288. DOI: 10.36887/2415-8453-2025-2-55

4. Bellon-Maurel V., Piot-Lepetit I., Lachia N., Tisseyre B. Digital agriculture in Europe and in France: which organisations can boost adoption levels? Crop & Pasture Science. 2023. Vol. 74, № 3. P. 241–254. DOI: 10.1071/CP22065

Ковч Т.Б.

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Цифрові трансформації стали ключовим фактором економічного розвитку сучасних регіонів. Впровадження інформаційних технологій у державне управління, бізнес-процеси та інфраструктуру створює нові можливості для зростання продуктивності, залучення інвестицій та покращення якості життя населення. В Україні рівень цифровізації регіонів значно відрізняється, що впливає на економічні диспропорції та конкурентоспроможність територій.

Дослідження впливу цифрових трансформацій на економічний розвиток регіонів привертає значну увагу наукової спільноти в усьому світі. Науковці розглядають цифровізацію як фактор, що може як стимулювати інноваційний розвиток і підвищувати продуктивність економік, так і посилювати регіональні диспропорції. Такі дослідження охоплюють різні аспекти: від впливу цифрових технологій на координацію розвитку міст і регіональних інновацій до аналізу ролі цифрової інфраструктури у соціально-економічних процесах.

Комунікація між теорією та емпіричними даними дозволяє простежити механізми цифрової трансформації та її наслідки для регіональної економіки. В. Панасюк та Г. Монастирський аналізують вплив цифровізації на розвиток регіонального бізнесу в Україні, визначають проблеми та перспективи реалізації цифрових технологій у регіонах [1]. Також І. Ломачинська та ін. досліджують динаміку цифрової трансформації України, основні тенденції та її вплив на національну економіку [2]. Б. Охріменко розглядає розвиток цифровізації в Україні порівняно з країнами ЄС та відзначає її значення для модернізації економічних процесів [3].

Дослідження показують, що цифрові трансформації сприяють економічному розвитку регіонів через підвищення ефективності бізнесу та модернізацію економічних процесів. Цифровізація інтегрує регіони у національну та глобальну економіку, водночас підкреслюючи необхідність подолання технологічних та кадрових бар'єрів для повного використання її потенціалу.

Цифрові трансформації означають інтеграцію сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у всі сфери економічної та соціальної діяльності. Вони змінюють традиційні моделі виробництва, управління та споживання, створюючи нові можливості для розвитку регіонів.

Основні складові цифрових трансформацій:

1. Цифрова економіка – економічна діяльність, де значну частку складають цифрові продукти, сервіси та платформи.
2. Електронне управління – використання цифрових інструментів у державному та місцевому управлінні для підвищення прозорості та ефективності.
3. Цифрові платформи та інфраструктура – сервіси для бізнесу та населення, хмарні

сервіси, дата-центри, високошвидкісний інтернет.

4. Інноваційні технології – штучний інтелект, великі дані, Інтернет речей (IoT), блокчейн, які впливають на оптимізацію процесів та розвиток нових бізнес-моделей.

Міжнародний досвід показує, що успішна цифровізація регіонів:

– сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності;
– залучає інвестиції та розвиває нові галузі економіки;
– зменшує адміністративні бар'єри та прискорює доступ до послуг для населення [3].

Цифрові трансформації відкривають значні можливості для розвитку регіонів, проте їх ефективність обмежується певними проблемами та ризиками. Розуміння цих факторів дозволяє розробити практичні рекомендації для оптимізації цифрового розвитку. Основними проблемами та ризиками цифровізації є:

1. Недостатній рівень цифрової грамотності населення та бізнесу, що ускладнює впровадження нових технологій.

2. Ризики кібербезпеки та захисту даних, які можуть гальмувати довіру до цифрових платформ.

3. Технологічні та інфраструктурні бар'єри, зокрема недостатнє покриття високошвидкісним інтернетом у сільських районах.

4. Регуляторні та фінансові обмеження, що ускладнюють масштабування цифрових проектів.

5. Можливе посилення регіональної нерівності, коли одні території отримують значні переваги, а інші залишаються відсталими.

До перспектив цифрові трансформації розвитку регіонів можна віднести:

1. Підвищення цифрової грамотності через освітні програми, тренінги та навчальні платформи.

2. Розвиток інфраструктури: будівництво дата-центрів, покриття 4G/5G, доступ до сучасних технологій у всіх регіонах.

3. Державні програми підтримки цифровізації, які стимулюють бізнес та місцеву владу до впровадження інновацій.

4. Сприяння інвестиціям у цифрові проекти, як на національному, так і на регіональному рівні.

5. Запровадження механізмів безпеки та стандартів захисту даних для підвищення довіри користувачів.

Таким чином, усвідомлення проблем і ризиків у поєднанні з цілеспрямованими заходами дозволяє забезпечити стійкий та збалансований розвиток цифровізації регіонів, підвищуючи їхню конкурентоспроможність та економічний потенціал. Цифрові трансформації стають ключовим чинником економічного розвитку регіонів України, створюючи нові можливості для підвищення продуктивності, модернізації бізнес-процесів та залучення інвестицій. Для досягнення максимального ефекту необхідний комплексний підхід, який поєднує три ключові складові:

1. Технології – розвиток сучасної цифрової інфраструктури, впровадження платформ, автоматизації та інноваційних рішень у виробництво та управління.

2. Освіта – підвищення цифрової грамотності населення та професійних кадрів,

навчання роботі з сучасними технологіями, розвиток IT-навичок у школах, університетах та на робочих місцях.

3. Інфраструктура – забезпечення доступу до високошвидкісного інтернету, дата-центрів, смарт-технологій у містах та сільських територіях, створення умов для рівномірного розвитку регіонів.

Поєднання цих компонентів дозволяє не лише збільшити економічний потенціал регіонів, а й зменшити регіональні диспропорції, підвищити конкурентоспроможність національної економіки та забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панасюк В., Монастирський Г. Digitalization of economic processes as a driver of regional business development. Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology. 2025. №2. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-40.

2. Ломачинська І., Войцеховська А., Саркісян М. Dynamics of digital transformation in Ukraine: main trends and impact on the national economydynamics of digital transformation in Ukraine: main trends and impact on the national economy. The Actual Problems of Regional Economy Development. 2025. № 2(21). С. 267-280. DOI: https://doi.org/10.15330/apred.2.21.267-280.

3. Охріменко Б. Development of digitalization in EU and Ukraine countries. The Actual Problems of Regional Economy Development. 2021. № 1(17). С. 40-48. DOI: https://doi.org/10.15330/apred.1.17.40-48

Лопащук І.А.
Русінко А.І.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГІБРИДНИХ МОДЕЛЕЙ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Цифровізація економіки виступає одним із ключових драйверів трансформації малого бізнесу, змінюючи традиційні підходи до організації підприємницької діяльності. В умовах зростання невизначеності, посилення конкуренції та обмеженого доступу до ресурсів малі підприємства дедалі частіше поєднують офлайн- і онлайн-формати діяльності, формуючи гібридні бізнес-моделі. Такий підхід розглядається як інструмент підвищення адаптивності та стійкості малого бізнесу, особливо в умовах кризових явищ та воєнних викликів.

У наукових дослідженнях цифрова трансформація малого бізнесу переважно аналізується крізь призму впровадження окремих цифрових технологій або автоматизації бізнес-процесів. Водночас, як зазначають А. Бортнік [1], О. Швидка, Л. Дзюбенко [2] цифровізація впливає не лише на операційну діяльність, а й на зміну самої логіки створення цінності та структури бізнес-моделі підприємства. Це зумовлює необхідність розгляду цифровізації як чинника формування нових, зокрема гібридних, моделей малого бізнесу.

У контексті дослідження гібридна модель малого бізнесу розглядається як поєднання традиційних фізичних каналів ведення бізнесу з цифровими платформами, електронною комерцією та онлайн-комунікаціями з клієнтами. Такий підхід відповідає висновкам зарубіжних дослідників, які трактують цифрову трансформацію МСП як інноваційний процес, що охоплює продукти, процеси та бізнес-модель загалом (C.S. de Mattos et al. [3]).

Формування гібридних моделей малого бізнесу відбувається під впливом низки чинників, серед яких ключову роль відіграють:

1. Цифрові платформи та маркетплейси трансформують модель доступу малого бізнесу до ринків збуту. Їх використання дозволяє малим підприємствам поєднувати традиційні канали продажу з онлайн-платформами без необхідності створення власної цифрової інфраструктури. У результаті змінюється структура бізнес-моделі, частина функцій з просування, логістики та обслуговування клієнтів передається платформам, що знижує трансакційні витрати та бар'єри входу на нові ринки. Саме ця інтеграція офлайн-діяльності з платформенною економікою формує гібридний характер функціонування малого бізнесу.

2. Електронна комерція і безготівкові розрахунки змінюють механізми створення доходів і взаємодії з клієнтами. Онлайн-продажі доповнюють фізичні точки реалізації, що дозволяє диверсифікувати канали збуту та зменшити залежність від локального попиту. Безготівкові розрахунки підвищують швидкість обігу коштів, прозорість фінансових операцій і спрощують інтеграцію з цифровими сервісами обліку та звітності. У підсумку формується гібридна модель, у якій поєднуються традиційні торговельні процеси та цифрові фінансові інструменти.

3. Цифрові канали комунікації з клієнтами (соціальні мережі, месенджери, CRM-системи) змінюють логіку взаємодії малого бізнесу з клієнтами. Комунікація стає двосторонньою, персоналізованою та безперервною, виходячи за межі фізичного простору. Це дозволяє малому бізнесу поєднувати традиційне обслуговування клієнтів з онлайн-підтримкою, цифровим маркетингом та формуванням спільнот навколо бренду. Така інтеграція каналів комунікації є ключовою ознакою гібридних бізнес-моделей, орієнтованих на довгострокові відносини з клієнтами.

4. Автоматизація управлінських і фінансових процесів змінює внутрішню архітектуру малого бізнесу. Використання цифрових інструментів обліку, планування та контролю дозволяє зменшити залежність від ручних операцій, підвищити точність управлінських рішень і знизити операційні витрати. Водночас автоматизація не замінює повністю традиційні управлінські практики, а доповнює їх, формуючи гібридну систему управління, у якій поєднуються класичні управлінські функції та цифрові інструменти контролю й аналізу.

5. Використання даних для прийняття управлінських рішень трансформує підхід малого бізнесу до планування та розвитку. Аналітика продажів, поведінки клієнтів і фінансових показників дозволяє підприємцям поєднувати інтуїтивні рішення з даними, отриманими з цифрових систем. Такий підхід формує гібридну модель управління, у якій традиційний підприємницький досвід доповнюється data-driven підходами. У результаті підвищується гнучкість бізнес-моделі та здатність малого бізнесу швидко адаптуватися до змін ринкового середовища.

За результатами досліджень Федорова Д. Д., саме цифрові канали збуту та комунікації дозволяють малим підприємствам розширювати ринки присутності та інтегруватися у міжнародні ланцюги створення вартості, що є характерною ознакою гібридних бізнес-моделей [4].

Цифровізація також сприяє автоматизації управлінських і фінансових процесів, використанню даних для прийняття рішень та зниженню трансакційних витрат. Зарубіжні дослідження підкреслюють, що поєднання традиційних і цифрових інструментів управління дозволяє малому бізнесу підвищувати гнучкість бізнес-моделі та швидше реагувати на зміни ринкового середовища (A. Kargas [5]).

Водночас формування гібридних моделей малого бізнесу супроводжується низкою викликів, серед яких:

1. Недостатній рівень цифрових компетенцій підприємців, навичок та знань, які необхідні для ефективного використання цифрових технологій у бізнесі. Для багатьох власників малого бізнесу недостатній рівень цих компетенцій стає серйозною перепоною для впровадження нових цифрових інструментів і платформ. Відсутність розуміння можливостей і ризиків цифрових технологій призводить до неефективного використання ресурсів, страху перед змінами та консервативності у прийнятті інноваційних рішень. Це стримує перехід до гібридних моделей, які потребують інтеграції як традиційних, так і цифрових каналів роботи.

2. Обмежений доступ до фінансування. Малий бізнес часто стикається з труднощами у залученні фінансових ресурсів, необхідних для цифрової трансформації. Впровадження цифрових платформ, автоматизації та аналітичних систем вимагає інвестицій, які не завжди

доступні через недостатню кредитоспроможність або відсутність гарантій. Крім того, інвестори та банки можуть недооцінювати потенціал цифрових ініціатив у малому бізнесі, що обмежує можливості для масштабування та модернізації. Ця фінансова нестача гальмує розвиток гібридних моделей і зменшує конкурентоспроможність підприємств.

3. Цифровізація малого бізнесу супроводжується збільшенням вразливостей у сфері інформаційної безпеки. Використання онлайн-платформ, електронної комерції та цифрових каналів комунікації створює нові можливості для кіберзагроз: шахрайства, витоку даних, кібератак. Для малого бізнесу, який часто не має достатніх ресурсів на спеціалізований захист, ці ризики можуть стати критичними. Зростання кіберризиків підвищує невпевненість у впровадженні цифрових рішень і може призводити до значних фінансових і репутаційних втрат, стримуючи розвиток гібридних моделей.

Подолання цих обмежень потребує комплексного підходу, що поєднує розвиток цифрових навичок, інституційну підтримку МСП та формування сприятливого цифрового середовища.

Отже, цифровізація виступає не лише інструментом оптимізації діяльності малого бізнесу, а системоутворюючим чинником формування гібридних бізнес-моделей, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності, стійкості та довгострокового розвитку малих підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бортнік А. М. Цифрова трансформація бізнес-моделі підприємства. Стратегія економічного розвитку України. 2020. № 47. С. 16-31. https://doi.org/10.33111/sedu.2020.47.016.031.

2. Швидка О. П., Дзюбенко Л. М. Інноваційні бізнес-моделі в умовах цифрової трансформації: перспективи та ризики для малого бізнесу. Фінанси України. 2024. № 11. С. 118-128. doi: https://doi.org/10.33763/finukr2024.11.117.

3. De Mattos C.S., Pellegrini G., Hagelaar G. et al. Systematic literature review on technological transformation in SMEs: a transformation encompassing technology assimilation and business model innovation. Management Review Quarterly. 2024. № 74. P. 1057–1095. https://doi.org/10.1007/s11301-023-00327-7.

4. Федоров Д. Цифровізація малого і середнього бізнесу в україні як фактор успіху на міжнародних ринках. Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки. 2024. № 3 (63). С. 59-65. https://doi.org/10.26661/2414-0287-2024-3-63-09.

5. Kargas A., Drosos D. et al. A Systematic Literature Review on SMEs Digital Transformation. Business, Economics and Management. 2025. DOI: 10.20944/preprints202510.2077.v1.

УДК 336.1:338.2(477)

Стецюра Дарина Сергіївна
здобувачка фахової передвищої освіти спеціальності
Фінанси банківська справа, страхування та фондовий ринок
група 3Ф
*Наукова керівниця: **Дар'я Масловата***
викладач фінансово-економічних дисциплін ВТФК

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Фінансова система України є складним багатофункціональним механізмом, стан якого безпосередньо відображає стійкість національної економіки. В умовах сучасних глобальних викликів та внутрішніх трансформацій вона виконує роль головного стабілізатора, що забезпечує перерозподіл ресурсів для підтримки життєдіяльності держави. Сучасний етап розвитку системи вимагає не просто адаптації до кризових умов, а фундаментальної модернізації, спрямованої на створення прозорого, технологічного та інвестиційно привабливого фінансового середовища.

Синтезуючи погляди А. В. Мейш, О. М. Лисак, Г. В. Лещук, П. П. Деняка [1, 4, 7], можна визначити, що стабільність цієї системи залежить від ефективної взаємодії всіх її ланок — від державних фінансів до фінансів територіальних громад. Ключовим аспектом тут є забезпечення фінансової стійкості через оптимізацію використання ресурсів та нейтралізацію загроз, що виникають в умовах воєнного стану. За умови позитивної динаміки фінансово-економічних показників та прозорості бюджетних процесів створюється підґрунтя для сталого розвитку держави. [1]

Теоретико-методологічні основи побудови фінансової системи

Сутнісна характеристика фінансової системи України розкривається через взаємодію її внутрішніх ланок. Аналізуючи напрацювання Г. В. Лещук, Т. О. Шестак та О. М. Лисак [1, 4, 6], фінансову систему слід розглядати як багаторівневу структуру, де кожен елемент виконує специфічні функції:

1. *Сфера державних фінансів* забезпечує концентрацію ресурсів для виконання загальнодержавних завдань, включаючи оборону, правопорядок та соціальний захист.
2. *Фінанси суб'єктів господарювання* формують фундамент системи, адже саме тут створюється додана вартість та генеруються податкові надходження.
3. *Міжнародні фінанси* забезпечують інтеграцію України у світове господарство та доступ до зовнішніх кредитних ресурсів.

Ефективність функціонування цієї структури залежить від дієвості інституційного середовища - Міністерства фінансів, Національного банку та інших регуляторів, які мають забезпечувати баланс між фіскальними інтересами держави та стимулами для

розвитку приватного сектору. Визначальним чинником тут виступає правова визначеність та злагодженість дій державних інституцій, що дозволяє нейтралізувати внутрішні ризики та адаптувати систему до вимог ринкової економіки. За умови чіткої взаємодії цих інститутів створюється підґрунтя для надійного захисту фінансового суверенітету країни. [6]

Сучасний стан та критичні виклики функціонування

Нинішній період розвитку характеризується глибокими структурними дисбалансами. Головною проблемою залишається дефіцит державного бюджету, який змушує уряд нарощувати державний борг для покриття критичних видатків. Це створює суттєвий тиск на майбутні періоди, оскільки значна частина ресурсів спрямовуватиметься на обслуговування боргових зобов'язань, а не на інвестиційні проєкти. Узагальнюючи підходи А. В. Мейш, Г. В. Лещук та В. М. Дудченко [1, 4, 5], можна стверджувати, що крім боргового навантаження, фінансова система стикається з такими викликами:

1. *Інфляційні процеси:* Стрімке зростання цін та нестабільність національної валюти підривають купівельну спроможність та стримують довгострокові заощадження.
2. *Високий рівень тінізації:* Велика частка капіталу функціонує поза межами офіційного фінансового ринку, що викривлює конкуренцію та зменшує базу оподаткування.
3. *Обмеженість внутрішніх інвестицій:* Фондовий ринок залишається нерозвиненим, що робить банківський кредит чи не єдиним джерелом зовнішнього фінансування для бізнесу.

Центральне місце в цьому процесі посідає подолання фінансових розривів через залучення внутрішніх резервів та міжнародної допомоги, що дозволить нейтралізувати негативний вплив дефіциту. За умови стабілізації макроекономічних показників та реформування податкової сфери створюється підґрунтя для переходу від стратегії виживання до стратегії відновлення. [4]

Цифрова трансформація та інноваційний розвиток

Попри труднощі, Україна демонструє високі темпи цифровізації, що стало ключовим фактором стійкості фінансового сектору. Розвиток індустрії FinTech дозволив забезпечити безперебійність платежів та дистанційний доступ до банківських послуг. Цифровізація податкової та митної сфер сприяє зменшенню людського фактора у прийнятті рішень, що є важливим кроком у боротьбі з корупцією.

Спираючись на наукові підходи В. Орлової, А. Коноваленко, Ю. Ю. Вергелюк та Н. Мельник [2, 3, 5], можна стверджувати, що перспективним є також розвиток екосистеми цифрових активів та підготовка до впровадження е-гривні. Це дозволить підвищити швидкість транзакцій та посилити контроль за цільовим використанням бюджетних коштів. Принципово важливим моментом вважається інтеграція інноваційних інструментів у повсякденну фінансову практику, що дозволяє нейтралізувати ризики фізичної недоступності фінансових установ. За умови подальшого розвитку цифрової інфраструктури створюється підґрунтя для перетворення України на одного з технологічних лідерів фінансового простору Європи. [2]

Перспективи розвитку та стратегічні пріоритети

Для стабілізації фінансової системи та переходу до фази зростання необхідно реалізувати низку стратегічних завдань. Розглядаючи праці П. П. Деняка, Н. Мельник та Т. О. Шестак [3, 6, 7], пріоритетними напрямами реформування мають стати:

1. *Забезпечення податкової стабільності:* Створення зрозумілого та передбачуваного податкового законодавства, яке стимулюватиме реінвестування прибутків у виробництво.

2. *Посилення банківського сектору:* Підвищення рівня капіталізації банків та розширення програм доступного кредитування для реального сектору економіки.

3. *Інтеграція в ЄС:* Адаптація фінансового регулювання до європейських стандартів, що є необхідною умовою для залучення структурних фондів та іноземного капіталу.

4. *Реформа правосуддя:* Створення дієвих механізмів захисту прав кредиторів та інвесторів, без чого неможливе функціонування цивілізованого фінансового ринку.

Фундаментальне значення має не лише зміцнення централізованих фінансів, а й підвищення фінансової спроможності територіальних громад, що дозволить ефективніше використовувати внутрішній ресурсний потенціал регіонів. За умови реалізації цих системних кроків та гармонізації вітчизняного законодавства із правом ЄС, створюється підґрунтя для перетворення фінансової системи на дієвий драйвер економічного відновлення. [3]

Висновок

Фінансова система України перебуває у стані трансформації під впливом екстремальних зовнішніх чинників. Аналізуючи прогнози Н. Мельник, В. Орлової та Т. О. Шестак [2, 3, 6], можна дійти висновку, що майбутні перспективи системи залежать від здатності держави забезпечити прозорість бюджетної політики, стимулювати інновації та відновити довіру інвесторів.

Визначальним фактором успіху в цьому контексті виступає координація зусиль у напрямі євроінтеграції та цифровізації, що є єдиним шляхом до створення сучасної фінансової архітектури. Наріжним каменем майбутніх реформ вважається розбудова інституційної спроможності держави, здатної підтримати економічне відродження країни. За умови реалізації зазначених стратегічних пріоритетів створюється підґрунтя для формування стійкої та конкурентоспроможної національної фінансової моделі. [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мейш А. В., Лисак О. М. Перспективи розвитку фінансової системи України. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. № 6, т. 1. С. 70–74.
URL: https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/16-14.pdf

2. Орлова В., Коноваленко А. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового ринку України в умовах цифровізації. Бізнес Інформ. 2024. № 4. С. 178–185.
URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-4_0-pages-178_186.pdf

3. Мельник Н. Фінансова система України: виклики та можливості. Економіка та суспільство. 2023. № 51.
URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5767

4. Лещук Г. В. Проблемні питання функціонування бюджетної системи України. Економіка: реалії часу. 2016. № 3. С. 50-55.
URL: https://economics.net.ua/files/archive/2016/No3/50.pdf
5. Вергелюк Ю. Ю., Дудченко В. М. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку. Фінансова система України: стан та перспективи розвитку: тези доп. VII міжнар. наук.-практ. конф. Острог : НаУОА, 2022. С. 21–23.
URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8793/1/Tezy_fin_systema_2022.pdf
6. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2022. Т. 33 (72), № 1. С. 60-64.
URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/11.pdf
7. Вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2019. Вип. 1 (28). С. 153–156.
URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/28_1_2019ua/29.pdf

Шевчук Денис Юрійович
здобувач вищої освіти здобувач вищої освіти
Факультету автоматизації виробництва,
інформаційних та управлінських технологій
ТОВ «Технічний університет «Метінвест політехніка»,
Україна
Науковий керівник: ***Жерліцин Дмитро Михайлович***
докт. екон. наук, професор,
професор кафедри цифрових технологій
та проєктно-аналітичних рішень
ТОВ «Технічний університет «Метінвест політехніка»,
Україна

МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Основу операційної діяльності для більшості промислових підприємств становить виробнича діяльність [1].

Під операційною діяльністю промислового підприємства слід розуміти його діяльність з виробництва та реалізації продукції (надання послуг) певної якості, затребуваної споживачами, з урахуванням цільових показників ефективності та надійності функціонування підприємства. Фактично це та діяльність, яку зазвичай називають основною (поточної, нормальної) діяльністю підприємства. Ця діяльність включає закупівельну, виробничу та збутову (маркетингову) діяльність.

Основним результатом операційної діяльності є отримання прибутку на вкладені кошти. Відповідно в грошових потоках при цьому враховуються всі види доходів та витрат, пов'язаних з виробництвом продукції, та податки, що сплачуються із зазначених доходів. Зокрема, тут враховуються надходження коштів за рахунок надання власного майна в оренду, вкладення власних коштів на депозит, доходів за цінними паперами інших суб'єктів господарювання.

На основі певних методів та інструментів управління операційною ефективністю підприємства та системи фінансового контролю необхідно сформувати механізм, який є системою організаційно-управлінських інструментів, що дозволяють досягти оптимального використання ресурсів, підвищити продуктивність та якість бізнес-процесів. Запропонований механізм містить такі елементи (рис. 1).

Рис. 1. **Механізм підвищення операційної ефективності бізнес-процесів підприємства**

В рамках запропонованого механізму аналіз ефективності бізнес-процесів пов'язаний з: розробкою системи показників аналізу; обґрунтуванням використання відповідного математичного апарату; збором необхідної інформації; підготовкою звітів за результатами проведеного аналізу.

Основними елементами підсистеми організації бізнес-процесів підприємства є організація: інформаційних потоків; управління персоналом підприємства; праці персоналу [2].

Основними структурними елементами підсистеми забезпечення бізнес-процесів підприємства є: забезпечення інформаційними технологіями; використання прогресивних методів управління; створення умов для ефективного та високопродуктивної праці персоналу.

До підсистеми інтеграції бізнес-процесів відносяться: автоматизацію інформаційних процесів; структуризацію та розвиток бізнес-процесів; мінімізацію втрат системи керування.

Підсистема пошуку та використання потенціалу розвитку бізнес-процесів передбачає: дослідження можливостей для розвитку бізнес-процесів; підготовку рекомендацій щодо використання резервів розвитку бізнес-процесів; реалізацію пропозицій.

Оцінка та вдосконалення механізму розвитку бізнес-процесів складається з наступних елементів: вибору показників для оцінки механізму; проведення оцінки механізму; інтерпретації отриманих результатів; вибору напрямів удосконалення механізму; формування стратегії удосконалення механізму.

Таким чином, змістовна характеристика бізнес-процесів, їх взаємозв'язок, надійність їх реалізації та постійний розвиток формують механізм розвитку бізнес-процесів та складають основу механізму підвищення операційної ефективності бізнес-процесів підприємства. Перспективним напрямом дослідження є розвиток запропонованого механізму на підґрунті процесного підходу та бізнес-моделі підприємства М. Портера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Касич , А. О., Прокопенко, М. О. Ідентифікація тенденцій розвитку бізнес-процесів на промислових підприємствах України: галузевий аспект. Академічні візії. 2022. №14.
2. Маркіна І. А., Помаз О. М., Помаз Ю. В. Операційний менеджмент: навчальний посібник. Полтава : ПДАА, 2019. 230 с.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Лебедєва Аліна Володимирівна
Завідувачка науково-експозиційним відділом
історії краю з найдавніших часів до початку XX ст.
КЗ СОР Сумський обласний краєзнавчий музей

СУЧАСНИЙ МУЗЕЙ: НОВІ ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)

Інноваційні процеси, що останнім часом відбуваються в усіх сферах діяльності людини, мають вагомий вплив на місію сучасних музеїв, змінюють їх статус, перетворюють на динамічний комунікаційний простір, здатний відповідати запитам суспільства. Музейні заклади є складовою частиною соціокультурного середовища, яке забезпечує зв'язок минулого з майбутнім. Їх основні завдання і напрямки роботи, популярні ще десятиліття тому, нині стають другорядними. Тож музеї, реагуючи на виклики часу, запроваджують у своїй роботі новітні технології, методи та форми роботи, що дозволять їм, у складних умовах сьогодення, залишатися актуальними і значущими. На прикладі роботи Сумського обласного краєзнавчого музею простежимо нові виклики й головні ініціативи, які у наш час, стоять перед музейними закладами.

Упродовж століття функціонування музею (заснований 1920 р. як Сумський округовий художньо-історичний, на базі колекції якого 1939 р. постали сучасні обласні краєзнавчий і художній музеї) пріоритетними напрямками його роботи були збирання, збереження й презентація надбань історико-культурної спадщини Сумщини. Важливу роль у формуванні фондової колекції музею відіграв фундатор і перший директор закладу – Никанор Онацький (1874–1937) – визначний художник та мистецтвознавець. Він організовував пошукові експедиції, брав участь у археологічних розкопках (співпрацював з видатним археологом-земляком М. Макаренком), збирав музейні речі різного профілю, що майже відразу знаходили своє місце в експозиції. Фонди стрімко поповнювалися – через сім років діяльності закладу його зібрання нараховувало понад 10 тис. одиниць зберігання [1]. У роки Другої світової війни фондова колекція краєзнавчого музею зазнала втрат. Згодом, предмети, які вдалося зберегти, стали основою для формування сучасної музейної збірки, що нині нараховує понад 53 тис. одиниць зберігання. Основними формами презентації колекції протягом десятиліть були експозиція та виставки (у різні роки організовувалося від 10 до 35) й освітньо-просвітницькі заходи, такі як: екскурсії, лекції, тематичні вечори. Подібна тенденція зберігалася майже до початку XXI ст., коли в умовах новітніх трансформацій, музей отримав нову місію, завдання та виклики.

Сьогодні, коли Сумський обласний краєзнавчий музей мусить працювати в умовах посилення бойових дій (місто розташоване у прифронтовій зоні), блекаутів і постійних повітряних тривог, його робота спрямована на заходи з убезпечення колекції, її оцифрування та документування, пошук нових форм презентації. В таких умовах, науково-експозиційна й виставкова робота, що тривалий час була головною формою комунікації з відвідувачами, відійшла на другий план (стаціонарна експозиція згорнута, окремі реалізовані виставкові проєкти не дають можливості представляти колекції у звичному форматі). Майбутнє музею – діджиталізація у всіх напрямах діяльності – це дозволяють закладу безперешкодно комунікувати з його цільовою аудиторією.

Доступ до історико-культурної спадщини Сумщини, в тому числі і її музейної складової, сьогодні реалізується на онлайн-платформах. Про ефективність, плюси й мінуси такої роботи можна вести дискусії: онлайн-діяльність музеїв – це інноваційно (особливо в епоху, коли майже кожна людина не уявляє свого життя без гаджетів та інтернету), але вона повною мірою залежать від технічного забезпечення закладів (наразі воно не зовсім відповідає потребам, однак, в останні роки, завдяки міжнародним спонсорам, українські музеї значно покращили своє технічне оснащення), регулювання питань, щодо захисту цифрових даних й авторського права на електронний продукт.

Останнім часом Сумський обласний краєзнавчий музей долучився до участі у ряді наукових й освітніх проєктів і завдяки партнерам з Німеччини, Щвейцарії, Польщі та України (KAFU (Комісія з дослідження колекцій археологічних знахідок і документів з Північно-Східної Центральної Європи (Берлін), ALIPH Foundation (Міжнародний альянс із захисту культурної спадщини (Женева), Ukraine Art Aid Center (Центр допомоги мистецтву України (Берлін, Київ), Museum for Change (Одеса), Агенція стійкості культури (Київ) та інші) отримав спеціальне технічне обладнання, що значно полегшує його діяльність в умовах війни, допомагає в збереженні й просуванні історико-культурної спадщини Сумщини. В рамках проєкту з цифровізації музейних колекцій Memory Savers UA одержано технічні засоби для покращення якості електронної інвентаризації та фотофіксації фондового зібрання (учасниками стали 20 музеїв України, реалізований Центром цифрової історії й SUCHO (Збереження української культурної спадщини онлайн), фінансувався з коштів EVZ Foundation (Фонд Пам'ять, відповідальність, майбутнє) [2].

Одним з пріоритетних напрямів роботи українських музеїв сьогодні є наповнення системи Реєстру Музейного фонду України, що забезпечує збирання й оброблення реєстрових даних про колекції, здійснення контролю за веденням обліку та переміщенням музейних предметів. Нині у системі працює понад 800 музейних закладів України, в тому числі й музеї Сумської області [3]. Електронний облік музейної інформації давно діє у багатьох європейських країнах. Сумський обласний краєзнавчий музей вже має досвід роботи у подібних реєстрах, зокрема, працює у програмі обліку музейних предметів Museum digital. Ця платформа дозволяє закладу репрезентувати його колекції, надає доступ до них науковцям, полегшує облік та інвентаризацію фондів [4]. З 2023 р., за підтримки KAFU, спільно із співробітниками Музею доісторичного періоду і ранньої історії (Німеччина), провідними археологами Варшавського й Лодзького університетів, Інституту археології НАН України, реалізує дослідницький проєкт з документування та цифровізації його археологічної колекції (нараховує близько 5 тис.

одиниць). Наповнення таких електронних ресурсів сприяє активному оцифруванню фондового зібрання музею, робить зручним пошук артефактів за відповідними критеріями, дозволяє значно пришвидшити обробку і систематизацію інформації, полегшує наукову, експозиційну й освітню діяльність закладу.

Основні напрями наукової діяльності закладу мотивують його до співпраці з Науково-дослідним реставраційним центром України, Інститутами археології, історії та прикладної фізики НАН України. Проводиться наукова атрибуція музейних предметів, з використанням новітніх технологічних засобів та методик, що дозволяють точніше датувати предмети чи з'ясувати походження матеріалів з яких вони виготовлені, визначити ареал поширення подібних пам'яток чи їх функціональне призначення (здебільшого це стосується археології і нумізматики, предметів виготовлених з металу чи дерева).

За останні роки, спільно з Інститутом археології та прикладної фізики НАН України проведено вивчення унікальних музейних пам'яток – скарбів прикрас та елементів оздоблення одягу, сільськогосподарських знарядь, монет (Запсільський, Микільський, Пархомівський, Пожнянський), знайдених на території Сумщини та ряду інших оригінальних археологічних об'єктів з фондової збірки музею. Результати досліджень були опубліковані у фахових виданнях, зокрема, в журналах «Археологія» та «Археологія і давня історія України» [5]. Така співпраця дозволяє всебічно обстежити колекції, ввести їх до наукового обігу, зробити музейні цінності доступними для суспільства, коли вони перестають бути лише музейними артефактами, а набувають більш широкого значення – стають ефективними засобами у вивченні минулого й формуванні історичної свідомості сучасного і майбутнього поколінь.

Консервація та реставрація музейних пам'яток – це вагомий пласт роботи будь-якого музею, а налагоджена систематична робота в цьому – гарантія збереження історико-культурної спадщини для нащадків (лише за останні роки проведено консерваційні та реставраційні заходи з близько 200 предметами фондової збірки, нині в роботі перебуває 260 об'єктів). Крім того, краєзнавчий музей – активний учасник різноманітних симпозіумів, тренінгів, семінарів, форумів і конференцій – це сприяє професійному зростанню його співробітників, розширює наукове спілкування і культурний обмін, формує імідж закладу.

Реалії часу спонукають змінювати стратегії музею щодо його експозиційної і виставкової роботи: відмовлятися від масштабних офлайн-виставок і активно презентувати свій продукт на онлайн-платформах. Заклад створює онлайн-виставки й віртуальні тури, що зарекомендували себе ще в період пандемії COVID-19. Нині вони стають дієвими інструментами для популяризації музейного зібрання, адже надають можливість «відвідувати» музей віддалено, економити час та кошти. Онлайн-проєкти дозволяють музейними засобами реагувати на визначні історичні події, пам'ятні дати, висвітлювати актуальні питання сьогодення й репрезентувати фондове зібрання повною мірою. З кожним роком таких проєктів стає все більше («Сила нескорених», «Великодні барви», «Вишиванок краса дивовижна», до Міжнародного дня рідної мови та інші). Працівники закладу активно створюють музейний контент (публікації про колекцію, видатних земляків, визначні музейні події та заходи) для наповнення свого веб-сайту і сторінки у соціальній мережі Facebook. Музей реалізує подібні ініціативи як самостійно,

так і спільно з іншими організаціями та установами (наприклад, «Свідки державотворення» – спільний проєкт з телеканалом «Суспільне Суми» до 30-ї річниці проголошення незалежності України) [7, 8].

Події сьогодення внесли вагомі корективи в освітню роботу музеїв. Звичні десятиліттями форми роботи, такі, як екскурсії, лекції чи тематичні заходи, з кожним роком втрачають свої позиції, змушені видозмінюватися, щоб музей в умовах глобальної цифровізації не втрачав свою аудиторію, а лише розширював її. Якщо раніше освітня діяльність закладу більшою мірою була спрямована на молодь (вихованців дитячих садочків, школярів та студентів), то сьогодні вона зорієнтована на підвищення музейної інклюзивності й безбар'єрності, розширення попиту на свій продукт серед різних верств населення. Заклад активно працює з невеликими групами відвідувачів (сімейне та індивідуальне обслуговування), внутрішньо-переміщеними особами (проводить заходи спрямовані на їх адаптацію), людьми старшого віку (співпрацює з «Сумським міським територіальним центром соціального обслуговування «Берегиня», слухачами Університету ІІІ віку, членами Клубу активного довголіття Сумської обласної організації Товариства Червоного Хреста України). Молодь потребує особливого підходу, створення комфортних умов для пізнання культурної спадщини, коли музей сприймається не як щось «нудне й застаріле», а як креативний простір для відпочинку. Популярними стають екскурсії-подорожі, веб-екскурсії, майстер-класи, селфі-акції, квести, творчі конкурси, інтерактивні та мультимедійні заходи, через які музей залучається до освітньо-виховних процесів та організації культурного дозвілля своєї цільової аудиторії.

Отже, нині робота Сумського обласного краєзнавчого музею зорієнтована на інноваційні процеси, що відбуваються у суспільстві. Усвідомлюючи виклики часу, заклад формує основні цілі і завдання, визначає пріоритети та стратегічні напрями роботи, базуючись на власних ресурсах і досвіді, поетапно проходить цифрову трансформацію, що відкриває перед ним нові можливості, дозволяє залучати потенційних відвідувачів, забезпечує більш широкий доступ до культурної спадщини Сумщини. Таке переосмислення діяльності музеїв робить їх актуальними, сучасними і потрібними, особливо у добу діджиталізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Онацький Н. Сім років існування Сумського музею. – Суми, 1927. С. 6–7.
2. URL: https://memorysavers.sucho.org/582c1-blogger-gb-about/
3. URL: https://museum.mcsc.gov.ua/museums?region
4. URL: https://ua.museum-digital.org/institutions
5. URL: https://iananu.org.ua/vidannya/periodichni
6. URL: http://museum.sumy.ua/
7. URL: https://www.facebook.com/museumsumy/

МЕДИЧНІ НАУКИ

Булько Ірина Віталіївна,
к.мед.н., доцент кафедри анатомії людини
Булько Микола Петрович,
к.мед.н.,
доцент кафедри оперативної хірургії та клінічної анатомії
Голубовський Ігор Анатолійович,
к.мед.н.,
доцент кафедри оперативної хірургії та клінічної анатомії
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ ТА КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 227 «ТЕРАПІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ»

Анатомія людини є фундаментальною морфологічною дисципліною, яка становить основу професійної підготовки фахівців зі спеціальності 227 «Терапія та реабілітація». Вона формує системне уявлення про форму, будову та взаєморозташування органів і систем організму людини, що є необхідним для розуміння рухової діяльності, просторової організації тіла та функціональних можливостей людини [1, 2]. Для майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів анатомія виступає базовою дисципліною, на якій ґрунтується засвоєння клінічно орієнтованих і професійно-практичних навчальних компонентів.

Особливістю вивчення анатомії у студентів спеціальності 227 є її прикладна та професійно орієнтована спрямованість. Навчальний процес передбачає не лише засвоєння класичного опису анатомічних структур, але й розуміння їх просторових взаємозв'язків, функціональної ролі та значення для рухової активності людини [3]. Такий підхід сприяє інтеграції анатомії з кінезіологією, біомеханікою, фізичною терапією та ерготерапією, що відповідає сучасним вимогам підготовки реабілітаційних фахівців.

Важливе місце у професійній підготовці займає клінічна анатомія, яка розглядається, як розділ анатомії, що вивчає пошарову, топографічну будову тіла людини, взаєморозташування органів, м'язів, фасцій, судин і нервів у межах окремих анатомічних ділянок [4, 5]. Клінічна анатомія не досліджує патологічні процеси, проте створює морфологічну основу для безпечного та обґрунтованого виконання лікувально-реабілітаційних втручань.

Знання клінічної анатомії дозволяє студентам орієнтуватися у просторових співвідношеннях структур, розуміти значення анатомічних орієнтирів, каналів,

трикутників і фасціальних просторів [6]. Для фахівців з терапії та реабілітації це має принципове значення під час виконання масажу, пасивних та активних рухів, кінезіотерапії, мануальних технік, тейпування та інших реабілітаційних заходів.

Особливу увагу у процесі навчання приділяють анатомії опорно-рухового апарату. Детальне вивчення пошарової будови верхніх та нижніх кінцівок, анатомії суглобів, зв'язкового апарату, сухожилків і фасцій дозволяє сформувати правильне уявлення про біомеханіку рухів та просторову організацію м'язової діяльності [7]. Це створює анатомічну основу для подальшого опанування методів фізичної терапії, спрямованих на відновлення рухових функцій.

Важливим компонентом є також клінічна анатомія нервової системи, зокрема топографія спинномозкових нервів, периферичних нервових стовбурів і зон їх проєкції на поверхню тіла [8]. Ці знання необхідні для оцінювання рухових і чутливих функцій, визначення сегментарної іннервації та обґрунтування реабілітаційних впливів.

Сучасне викладання анатомії у закладах вищої освіти передбачає застосування інтегрованого та практико-орієнтованого підходу. Використання 3D-анатомічних моделей, цифрових атласів, віртуальних анатомічних ресурсів та міждисциплінарних занять сприяє розвитку просторового мислення студентів і підвищує якість засвоєння матеріалу [9, 10].

Отже ми дійшли висновку, що анатомія людини є фундаментальною дисципліною, що забезпечує морфологічну основу професійної підготовки фахівців зі спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» [11].

Особливістю викладання анатомії для майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів є її прикладна спрямованість і тісний зв'язок із функціональними та реабілітаційними дисциплінами [12].

Клінічна анатомія, як наука про пошарову та топографічну будову тіла, створює анатомічну основу для безпечного виконання реабілітаційних втручань. Знання просторових взаємозв'язків анатомічних структур опорно-рухового апарату та нервової системи є необхідною умовою формування професійної компетентності фахівців з терапії та реабілітації.

Інтеграція класичних анатомічних знань із сучасними освітніми технологіями підвищує ефективність навчального процесу та сприяє формуванню клінічно орієнтованого анатомічного мислення студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синельников Р. Д., Синельников Я. Р. Анатомія людини: у 3 т. – Київ: Медицина, 2018.
2. Гайдар Ю. І., Черкасов В. Г. Анатомія людини. – Київ: ВСВ «Медицина», 2019.
3. World Physiotherapy. Physiotherapist Education Framework. – London, 2021.
4. Черкасов В. Г., Ковальчук Л. Я. Клінічна анатомія людини. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2019.
5. Moore K. L., Dalley A. F., Agur A. M. R. Clinically Oriented Anatomy. – Wolters Kluwer, 2018.- С. 23-37.

6. Грищук М. І. Топографічна анатомія і оперативна хірургія. – Київ: ВСВ «Медицина», 2020.- С.15-18.
7. Kapandji I. A. The Physiology of the Joints. – Elsevier, 2019.
8. Snell R. S. Clinical Neuroanatomy. – Wolters Kluwer, 2019.
9. Standring S. Gray's Anatomy. – Elsevier, 2021.
10. Hoyek N. et al. Anatomical Sciences Education, 2014.-
11. Міністерство освіти і науки України. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 227. – Київ, 2021.
12. Українська асоціація фізичної терапії. Професійні стандарти фізичної терапії. – Київ, 2022.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Данильчук Всеволод Володимирович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність А1 Освітні науки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Лубни)
vsevoloddanylchuk@gmail.com
https://orcid.org/0009-0001-2159-4018

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У сучасних умовах глобалізації, інтенсивних міжкультурних контактів, міграційних процесів і цифровізації комунікації професійна діяльність перекладача набуває принципово нового змісту. Переклад перестає бути лише мовною трансформацією тексту й дедалі більше постає як складний соціокультурний процес, спрямований на забезпечення ефективної міжкультурної взаємодії. У цьому контексті актуалізується необхідність формування у майбутніх перекладачів не лише лінгвістичної та комунікативної компетентності, а й здатності до глибокого розуміння культурних кодів, цінностей, норм поведінки та світоглядних орієнтацій представників різних культур [3]. Саме тому крос-культурний підхід посідає провідне місце в системі професійної підготовки майбутніх перекладачів.

У науковому дискурсі крос-культурний підхід розглядається як міждисциплінарна методологічна основа, що інтегрує положення лінгвістики, культурології, соціальної психології, педагогіки та комунікативістики. Дослідники наголошують, що перекладач виступає не лише мовним посередником, а й медіатором між культурами, відповідальним за збереження смислової, емоційної та ціннісної еквівалентності повідомлення.

У працях з перекладознавства підкреслюється, що недостатній рівень крос-культурної підготовки призводить до спотворення смислів, комунікативних збоїв, виникнення стереотипізації, етноцентризму та культурних конфліктів. Водночас крос-культурна компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості перекладача, що охоплює знання про інші культури, толерантні установки, емпатійність, рефлексивність і здатність до адаптації в різних соціокультурних контекстах.

Крос-культурний підхід у професійній підготовці майбутніх перекладачів передбачає системне врахування культурних відмінностей у процесі навчання іноземних мов і перекладу, а також цілеспрямоване формування здатності студентів до міжкультурного діалогу. Його сутність полягає в орієнтації освітнього процесу на засвоєння не лише

мовних структур, а й культурних смислів, символів, соціальних норм і моделей комунікативної поведінки.

У межах цього підходу культура розглядається як динамічна система, що визначає мовленнєву поведінку, стилі спілкування, особливості вербальної та невербальної комунікації. Майбутній перекладач має усвідомлювати культурну зумовленість мовних одиниць, прагматичних стратегій і дискурсивних практик, що дозволяє адекватно інтерпретувати та передавати повідомлення в іншомовному середовищі.

Ефективна реалізація крос-культурного підходу у професійній підготовці майбутніх перекладачів можлива за умови створення відповідного освітнього середовища [1]. Важливими педагогічними умовами є інтеграція культурологічного змісту в навчальні дисципліни, використання автентичних текстів і мультимедійних матеріалів, залучення студентів до аналізу реальних міжкультурних комунікативних ситуацій. Доцільним є застосування інтерактивних методів навчання, зокрема кейс-методів, рольових ігор, моделювання професійних перекладацьких ситуацій, міжкультурних проєктів та дискусій; цифрових ресурсів [2]. Такі види роботи сприяють розвитку критичного мислення, емпатії та практичних навичок міжкультурної комунікації.

Крос-культурний підхід істотно розширює професійну компетентність майбутніх перекладачів, забезпечуючи їхню готовність до роботи в багатокультурному середовищі. Він сприяє формуванню здатності адекватно інтерпретувати культурно зумовлені смисли, уникати комунікативних помилок і виступати ефективним посередником у міжкультурному діалозі. В умовах сучасних соціокультурних викликів, зокрема воєнних конфліктів, міграційних процесів і глобальних гуманітарних криз, роль перекладача як носія міжкультурної чутливості та відповідальності набуває особливої значущості. Саме крос-культурний підхід забезпечує гуманістичну спрямованість професійної підготовки перекладачів і відповідає запитам сучасного суспільства.

Таким чином, крос-культурний підхід у професійній підготовці майбутніх перекладачів є необхідною методологічною основою формування їхньої професійної та особистісної зрілості. Його реалізація забезпечує інтеграцію мовної, культурної та соціально-психологічної підготовки, сприяє розвитку міжкультурної компетентності та підвищує ефективність перекладацької діяльності в умовах полікультурного світу. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення діагностичних інструментів оцінювання рівня крос-культурної компетентності майбутніх перекладачів і вдосконалення практичних моделей їхньої професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакум З. П. Навчання іноземних мов: крос-культурний підхід : монографія / З. П. Бакум, О. О. Пальчикова, С. С. Костюк. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2019. 288 с.

2. Данильчук Всеволод. Цифрові рекреаційні ресурси як засоби неперервної освіти майбутніх перекладачів. Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та глобальних викликів : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 30-річчя кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, 13–14 листопада 2025 р. / за ред. Л.М. Прокопів, Б.П. Савчук; упоряд. : Н.М. Салига, Н.Я. Басараб. Івано-Франківськ, 2025. 250 с., С. 74–76.

3. Данильчук, В. В., & Караман, О. Л. (2025). Методологічні засади рекреаційної діяльності як форми розвитку світогляду особистості. EDUCATION AND PEDAGOGICAL SCIENCES. ОСВІТА ТА ПЕДАГОГІЧНА НАУКА, (3 (190), 30–38. https://doi.org/10.12958/2227-2747-2025-3(190)-30-38

Юлія Дякович
вчитель математики 2 кваліфікаційної категорії
ліцею №4 імені Лесі Українки
Дрогобицької міської ради

НЕСТАНДАРТНІ ЗАДАЧІ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Шкільний курс математики має невичерпні можливості для всебічного розвитку особистості, формування логічного мислення, просторових уявлень, алгоритмічної та інформаційної культури.

Розвиток логічного мислення учнів є важливим завданням шкільного курсу математики, адже самі об'єкти математичних умовиводів і прийняти в математиці їх конструювання сприяють формуванню умінь обґрунтовувати і доводити судження, розвивають інтуїцію.

Мета навчання полягає в тому, щоб не лише озброїти учнів знаннями, а й навчити їх самостійно мислити. Активізація та розвиток мислення є необхідною умовою для успішного засвоєння учнями знань, вироблення умінь та навичок, підготовка їх до майбутньої професії, пов'язаної із застосуванням математичних знань. Чим більше учень буде знайомитись з такими нетрадиційними методами, тим більше розвиватиметься кмітливість, відчуватиметься потреба у знаходженні нових шляхів у розв'язанні задач, зростатиме потреба вивчення нової математичної літератури.

Для формування пізнавальної самостійної діяльності учнів значну роль відіграють творчі задачі, які у математиці є найбільш важливими, оскільки для них відсутній певний алгоритм розв'язання. Вони вимагають від учнів логічного нестандартного мислення, що приводить до активізації розумової діяльності, розвитку здатності до аналізу даних, синтезу інформації, співставлянню фактів.

Одним із методів зміцнення пізнавального інтересу, є метод доцільних задач – це педагогічний підхід у навчанні, де задачі використовуються не просто для відпрацювання навичок, а цілеспрямовано для мотивації учнів, підготовки до вивчення нового матеріалу, розвитку їхніх компетентностей (логічного мислення, абстрагування), а також посилення інтересу до навчання. Іншими словами, сутність методу полягає в тому, що складена серія задач, самостійне розв'язування яких сприяє успішному пошуку розв'язання будь – якої складної задачі. Тому вони є потужним засобом стимулювання творчого мислення, логіки та самостійного пошуку рішень. Це активує процес навчання та спонукає учнів до дослідницьких та частково пошукових методів навчання, що перетворює пасивне засвоєння знань на активний процес здобуття нового досвіду, критичного мислення та уяви [1].

Такі задачі умовно поділимо на групи.

1. Задачі оригінального змісту, які мають нестандартні постановки.

2. Задачі традиційного змісту, які вимагають нестандартного мислення.
3. Рівняння і нерівності з параметрами.
4. Екстремальні задачі.

Розв'язування задач першого типу не вимагає особливих знань, що виходять за межі шкільних програм, але переслідують мету поглибити знання шкільного курсу математики.

Наведемо приклад задачі традиційного змісту, що вимагає нестандартного мислення.

Задача 1. Знайти чотиризначне число, що є точним квадратом і таке, щоб дві перші його цифри і дві останні цифри були рівні між собою.

Розв'язання.

Нехай a – перша, а b – остання цифра шуканого числа n. Тоді:

$$1000a + 100a + 10b + b = 11(100a + b)$$

Тоді це число має ділитися на 121.

Маємо $100a + b = 99a + (a + b)$ ділиться на 11, тому $(a + b)$ ділиться на 11, звідси $a + b = 11$.

Отже, $100a + b = 11 \cdot 9a + 11 = 11(9a + 1)$,

Число $\frac{n}{121} = 9a + 1$ є повним квадратом. Тоді: $n = 121 \cdot 6^4 = 88^2$.

Розглянемо приклад задачі, яка має традиційний зміст, але розв'язується нестандартним методом [2].

Задача 2. Розв'язати рівняння.

$$8x(2x^2 - 1)(8x^4 - 8x^2 + 1) = 1.$$

Розв'язання.

Легко побачити, що рівняння можуть задовольняти тільки $x : |x| \leq 1$.

Тоді виконаємо заміну: $x = \cos t\,,\ \ 0 < t < \pi$.

Маємо

$$2x^2 - 1 = 2cos^2 t - 1 = cos2t,$$
$$8x^4 - 8x^2 + 1 = 2(2x^2 - 1)^2 - 1 = 2cos^2 2t = cos4t.$$

Рівняння прийме вигляд

$$8cos\ t\ cos\ 2t \cos\ \ 4t = 1.$$

Помноживши обидві частини на $\sin t$, отримаємо

$$\sin 8t \cdot \sin t = 0, \quad \text{або} \quad 2cos\frac{9}{2}t \cdot sin\frac{7}{2}t = 0.$$

Звідси $t = \frac{\pi}{9} + \frac{2}{9}\pi n, n \in Z; t = \frac{2}{7}\pi k, k \in Z.$

Враховуючи, що $0 < t < \pi$, матимемо розв'язки

$$\cos\frac{2}{7}\pi,\ \ \cos\frac{4}{7}\pi,\ \ \cos\frac{9}{7}\pi,\ \ \cos\frac{\pi}{9},\ \ \cos\frac{5\pi}{9},\ \ \frac{1}{2},\ \cos\frac{7\pi}{9}.$$

До третьої групи задач віднесемо задачі з параметрами (одним, або декількома) [3]. Труднощі розв'язання такого роду задач викликані насамперед тим, що потрібно

розбивати всі значення параметрів на окремі класи, при кожному з яких має розв'язки і скільки їх. При цьому важливо здійснювати рівносильні перетворення з урахуванням області визначення виразів, що входять у рівняння, або нерівності.

Розв'язати задачу з параметрами означає встановити, при яких значеннях параметра задача має розв'язки, як зміна параметра впливає на число розв'язків і знайти ці розв'язки.

Задача 3. При яких значеннях параметра *a* система нерівностей

$$\begin{cases} y \geq ax^2 + 2x + 5 \\ x \geq ay^2 + 2y + 5 \end{cases}$$

має єдиний розв'язок?

Розв'язання.

Графіки функцій $y = ax^2 + 2x + 5$ і $x = ay^2 + 2y + 5$ симетричні відносно бісектриси першого координатного кута. Система має єдиний розв'язок, якщо графіки функцій дотикаються в точці, що знаходиться на бісектрисі, тому точка дотику буде мати однакові координати ($x = y$). Абсциса точки дотику визначається з рівняння $x = ax^2 + 2x + 5$.

Враховуючи, що кутовий коефіцієнт дотичної $k = 1$, одержимо систему

$$\begin{cases} ax^2 + x + 5 = 0 \\ 2ax + 2 = 1 \end{cases},$$

з якої $a = \frac{1}{20}$.

Прикладні задачі на екстремум займають важливе місце в шкільній програмі з математики. Це пояснюється значним практичним змістом даної теми. Щоб забезпечити всебічну освіту, сучасна школа має зосереджуватись на розвитку вміння учнів застосовувати отримані знання, виховуючи в них інтереси до предмету та сприяння їх самостійності в отриманні знань. Такі завдання зустрічаються у багатьох сферах людської діяльності і відіграють важливу роль у нашому житті.

Екстремальні задачі розв'язуються в основному методами математичного аналізу, хоч багато таких задач розв'язуються елементарними засобами. При цьому широко використовується алгебро-геометрична мова (аналітичним проблемам додається геометрична інтерпретація, а геометричні ситуації перекладаються на мову рівнянь, нерівностей та їх систем).

Задачі на відшукання екстремальних значень зручно розв'язувати за планом:

1. Виявити величину, яка оптимізується (тобто найбільше або найменше значення якої потрібно знайти) і позначити її, наприклад, буквою *y*.
2. Одну з невідомих величин прийняти за незалежну змінну (аргумент) і позначити буквою *x*; визначити межі зміни аргументу.
3. Визначити з конкретних умов даної задачі величину *y* як функцію змінної *x*.
4. Знайти яким-небудь методом оптимальний розв'язок. Це може бути використання відомих класичних та геометричних нерівностей, а також відомі методи диференціального числення.

Задача 4. Довести, що з усіх трикутників з даною основою і даним кутом при вершині найбільшу бісектрису цього кута має рівнобедрений трикутник.

Слід зауважити, що задачі з параметрами дають широке поле для повноцінної математичної діяльності учнів. Розв'язання таких задач озброює учнів евристичними методами, що пізніше можуть бути застосованими у дослідженнях у будь – яких інших математичних сферах, а також сприяє їх математичному розвитку.

Використання нестандартних задач перетворює навчання з пасивного засвоєння на активний процес пізнання, формуючи у дітей навички, які необхідні для успіху у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанський Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности. – М.: Знания, 2011. 128 с.
2. Вишенський В. А., Перестюк М. О., Самойленко А. М. Задачі з математики. – К.: Вища школа, 1985. 264 с.
3. Горнштейн П. И., Полонський В. Б., Якир М. С. Задачи с параметрами. – К.: РИА Текст МП «ОКО», 1992. 289 с.

Віолетта Гарниківна Тер-Ованес`ян
ст. викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний університет радіоелектроніки

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗВО

У процесі навчання іноземної мови в закладах вищої освіти у майбутніх фахівців формуються стратегії, що лежать в основі забезпечення вузівської технології цілеспрямованого, системного формування культури професійного спілкування із застосуванням методів та організаційних форм, що забезпечують активну комунікативну діяльність студентів у сфері своєї професійної діяльності. Усе це призводить до того, що, по-перше, студенти до закінчення навчання не мають достатніх для професійної діяльності комунікативних знань, умінь і навичок, які впливають на рівень культури професійного спілкування; по-друге, самі викладачі відчувають необхідність у вивченні теоретико-практичних підходів до формування культури спілкування студентів.

Нові освітні умови передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, які відповідають міжнародним стандартам, здатних до виконання професійних завдань. професійному зростанню та мобільності в сучасних умовах розвитку нових наукомістких технологій, що неможливо без розвиненої культури професійного спілкування, ключової складової професійної культури- мети і результату сучасної освіти. Так, проблема навчання культури професійного спілкування знаходить відображення в компетентнісному підході, що визначає завдання формування комунікативної компетентності.

Культура спілкування - показник здібностей і вмінь студента здійснювати свої взаємовідносини з іншими людьми, передавати і засвоювати необхідну інформацію, сприймати, розуміти свого співрозмовника і коректно взаємодіяти з ним. Виділяють як структурні компоненти культури іншомовного спілкування: комунікативний, інтерактивний та перцептивний; так і функціональні компоненти: когнітивний, експресивний, регулятивний.

Основними принципами формування іншомовної культури спілкування є принцип єдності інтеграції та диференціації, принцип діалогічності, принцип «незавершеності», «можливості» особистості. Крім того, формування культури професійного спілкування студента передбачає формування відповідних комунікативних умінь. Основний висновок, якого дійшли сучасні дослідники, полягає в тому, що формування культури спілкування – це об'єктивний процес, що залежить від усвідомлення його як професійної підготовки фахівця та концептуального, технологічного його забезпечення (4). Ефективним у цьому напрямі є створення оптимальних умов, що сприяють формуванню культури спілкування студентів у процесі професійної підготовки.

Проаналізуємо можливості використання дисципліни «Іноземна мова» у формуванні культури професійного спілкування студентів. Харківського національного університета

радіоелектроніки. Підготовка студентів до формування культури спілкування на уроках англійської мови реалізується за дотримання низки умов:

- спрямованість навчальних матеріалів іноземною мовою на спілкування як одну з головних людських цінностей; передачу інформації про особливості спілкування у технічному напрямку;
- організація активної роботи студентів технічного закладу під час обговорення проблем майбутньої комунікативної діяльності;
- організація науково-дослідницької, пошукової роботи з проблем професійної діяльності іноземною мовою.

Так, наприклад, до програми дисципліни «Англійська мова» у Харківському національному університеті радіоелектроніки**,** включено теми з відповідними навчальними текстами: Computer Users; Computer Architecture; Peripherals; Personal Computers; Operating System; Graphical User; Applications Programs; Multimedia; Data Processing; Internet and LAN Technology; Networks; *World Wide Web. (1).* Даний навчальний посібник відповідає сучасним вимогам, щодо підходу до вивчення англійської мови в закладі вищої освіти і поєднує матеріал щодо всіх видів контрольної мовленнєвої компетенції, передбачених програмами.

Педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування культури іншомовного спілкування студентів у системі технічного закладу вищої освіти, виокремлюють організацію діалогічного типу взаємодії. У професійному становленні майбутнього фахівця, в формуванні його культури спілкування велике значення має самопізнання і самовиховання особистості. Розглядаються такі теоретичні питання самовиховання особистості: теорія та практика навчання спілкування; саморегуляція психічного стану студента в процесі діяльності; проблема управління емоційним станом у процесі професійного іншомовного спілкування; поняття процесу професійного спілкування; поняття комунікативного самопочуття; психологічне (емоційне, комунікативне) налаштування як важливий компонент саморегуляції.

Важливою, на наш погляд, педагогічною умовою ефективного формування культури спілкування студентів є створення в групі професійно-комунікативного середовища. Це високомотиваційне, виховно-розвивальне середовище, що актуалізує творчість, сприяє зміцненню у свідомості студентів важливості культури спілкування на практиці, забезпечує свободу вибору діяльності та відповідальність суб'єкта за зроблений вибір. Створення професійно-комунікативного середовища необхідне під час професійної практики, З метою створення професійно-комунікативного середовища, треба проводити зустрічі з цікавими людьми із запрошенням фахівців в галузі ІКТ (3,с.161), які давали поради студентам зі своєї професійної практики спілкування; конференції і диспути за темами, де студенти брали активну участь у сценках, які імітували майбутню професійну діяльність.

Найбільша ефективність формування культури спілкування студентів може бути досягнута за умови використання електронних ресурсів, як засобу інтенсифікації процесу оволодіння англійською мовою. Електронні ресурси мають великий методичний потенціал: вони можуть бути використані для формування вмінь у будь-яких видах мовленнєвої діяльності, на будь-якому етапі навчання, передбачають варіативні форми навчальної роботи (позааудиторна й аудиторна, індивідуальна, парна, групова); можуть

бути ефективним засобом навчання для студентів будь-якого рівня навченості (від початкового до просунутого) (2, с. 104). До числа переваг використання комп'ютерних технологій слід віднести те, що електронні ресурси з успіхом допомагають долати труднощі, пов'язані з різним ступенем підготовленості студентів немовних ЗВО, оскільки названі ресурси здатні надавати навчальний матеріал з урахуванням індивідуального рівня володіння мовою.

Практична цінність формування культури іншомовного спілкування у закладах вищої освіти полягає в тому, що вона закладає основи ефективного оволодіння іноземною мовою. Процес формування повинен бути спрямований не лише на озброєння майбутніх фахівців системою знань, вмінь та навичок, необхідних для ефективного здійснення іншомовної комунікації, але й на формування глибоко осмисленої, комунікативно-компетентної позиції, що дасть можливість майбутньому фахівцеві самовизначатися, саморозвиватися й самовдосконалюватися в єдиному європейському освітньому просторі, брати участь у його вдосконаленні і творенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англійська мова: навч. посіб. Для студентів 1 та 2 курсів комп’ютерних спеціальностей за заг. ред. М.П.Сукнова, Вид. 2-ге виправл. Харків: Компанія СМІІТ,2015,252.

2. Красільнікова О. Використання Інтернет-сайтів на заняттях з іноземної мови : Наука і освіта. 2015. № 9. С. 102–107.

3. Межуєва І.Ю., Єльцова С.С. Використання сучасних напрямів у методиці викладання іноземної мови в немовному ВНЗ. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.:Філологія. 2017. № 31, Т. 2. С. 161–163.

4. Опалюк О. М. Культура спілкування. Психологічні основи професійного спілкування : навч.-метод. посіб. Кам’янець-Подільський : Медобори, 2004.192 с

Турчина Катерина Сергіївна
психопедагог (корекційний педагог),
вчителька англійської та польської мов,
katerynapedagog12s200108z@gmail.com

РОЛЬ ІГРОВИХ ТА СЕНСОРНИХ ЗАСОБІВ У РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З НЕЙРОРОЗВИТКОВИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ

Анотація. *У статті розглянуто роль ігрової діяльності та сучасних розвивальних іграшок у підтримці когнітивного, сенсорного та емоційного розвитку дітей з дислексією, розладом дефіциту уваги з гіперактивністю (РДУГ) та іншими нейророзвитковими особливостями. Проаналізовано потенціал класичних настільних ігор, спеціалізованих сенсорних і нейроіграшок, а також інноваційних цифрових технологій, зокрема віртуальної реальності та інтерактивних навчальних пристроїв. Окрему увагу приділено феномену інклюзивних іграшок як засобу соціальної підтримки та формування толерантного середовища. Обґрунтовано значення іграшок як додаткового інструменту навчання, корекційно-розвивальної роботи та соціалізації дітей з нейророзвитковими особливостями.*

Ключові слова: *дислексія, РДУГ, нейророзвиткові особливості, ігрова діяльність, інклюзивні іграшки, нейроіграшки, сенсорний розвиток, VR-технології.*

Keywords: *dyslexia, ADHD, neurodevelopmental disorders, play-based activity, inclusive toys, neurotoys, sensory development, VR technologies.*

Вступ

У сучасній педагогіці та психології дедалі більшого значення набуває концепція нейрорізноманітності, відповідно до якої індивідуальні особливості когнітивного розвитку розглядаються як варіанти норми, а не як виключно дефіцитарні стани. До таких особливостей належать дислексія, розлад дефіциту уваги з гіперактивністю (РДУГ), розлади аутистичного спектра (РАС) та інші нейророзвиткові відмінності, які можуть впливати на навчальну діяльність, увагу, мовлення, пам'ять і соціальну взаємодію дітей.

Одним із найбільш природних і водночас ефективних засобів підтримки розвитку дитини є гра. Ігрова діяльність поєднує пізнавальні, емоційні та сенсорні компоненти, створюючи сприятливі умови для навчання та розвитку. Саме тому дослідження ролі іграшок та ігор у роботі з дітьми з нейророзвитковими особливостями є актуальним напрямом сучасної науково-педагогічної практики.

Теоретичні засади проблеми

Дислексія визначається як специфічне порушення навичок читання та письма нейробіологічного походження, яке не пов'язане з рівнем інтелекту чи мотивації. Вона часто супроводжується труднощами фонологічної обробки, зорово-просторового аналізу та робочої пам'яті, що ускладнює процес засвоєння навчального матеріалу.

Розлад дефіциту уваги з гіперактивністю (РДУГ) характеризується труднощами концентрації уваги, імпульсивністю та порушенням регуляції поведінки. У дітей з РДУГ часто спостерігаються порушення виконавчих функцій, зокрема планування, самоконтролю та довільної регуляції діяльності, що впливає на організацію навчальної та ігрової діяльності.

Розлади аутистичного спектра (РАС) є групою нейророзвиткових особливостей, для яких характерні труднощі соціальної комунікації та взаємодії, а також наявність обмежених і повторюваних моделей поведінки та інтересів. У дітей з РАС часто спостерігаються особливості сенсорної обробки, зокрема гіпо- або гіперчутливість до звукових, зорових, тактильних і вестибулярних стимулів, що зумовлює потребу в спеціально організованому середовищі та адаптованих засобах навчання і гри.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що ефективна підтримка дітей з нейророзвитковими особливостями має бути комплексною та включати навчальні, ігрові, сенсорні та рухові компоненти, які сприяють розвитку когнітивних функцій, саморегуляції та соціальної взаємодії.

Ігрова діяльність як засіб розвитку когнітивних функцій

Гра зберігає важливе значення як провідна форма діяльності не лише в дошкільному та молодшому шкільному, а й у підлітковому віці. Вона сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення та соціальних навичок. Для дітей з дислексією та РДУГ ігрова форма роботи є особливо цінною, оскільки знижує рівень тривожності, підвищує мотивацію та забезпечує активну участь у діяльності.

Настільні та логічні ігри

Настільні ігри, зокрема Jenga (Дженга) та її аналоги, сприяють розвитку координації рухів, просторового мислення, здатності до планування й концентрації уваги. Вони вимагають від дитини утримання уваги на завданні та прогнозування наслідків власних дій.

Гра Memory (Меморі) спрямована на розвиток зорової та робочої пам'яті, навичок порівняння та утримання інформації, що є важливою складовою навчальної діяльності дітей з дислексією.

Доцільним є використання таких класичних ігор, як «Морський бій» і «Хрестики-нулики». «Морський бій» сприяє розвитку просторової орієнтації, логічного мислення та навичок планування, тоді як «Хрестики-нулики» формують стратегічне мислення, довільну увагу та самоконтроль завдяки простим правилам і короткому ігровому циклу.

Спеціалізовані сенсорні та нейроіграшки

Балансири, баланс-борди та інші вестибулярні іграшки стимулюють розвиток координації, рівноваги та тілесної усвідомленості. Активізація вестибулярної системи позитивно впливає на регуляцію уваги та емоційного стану дитини.

Бізіборди та сенсорні панелі, оснащені різноманітними механічними елементами, сприяють розвитку дрібної моторики, сенсорної інтеграції та причинно-наслідкового мислення. Вони широко застосовуються у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з РДУГ і розладами аутистичного спектра.

Комп'ютерні та мобільні ігри

Комп'ютерні та мобільні ігри за умови цілеспрямованого добору можуть виступати ефективним додатковим ресурсом у корекційно-розвивальній роботі. Вони сприяють активізації когнітивних процесів завдяки поєднанню візуальних, слухових і моторних стимулів.

Такі ігри можуть бути спрямовані на розвиток концентрації уваги, робочої пам'яті, навичок планування, дрібної моторики та координації рухів. Короткі ігрові сесії є особливо ефективними у роботі з дітьми з РДУГ, тоді як для дітей з дислексією цифрові ігри можуть виконувати функцію мультисенсорного навчання.

Інноваційні технології та інклюзивні іграшки

VR-технології та інтерактивні навчальні пристрої відкривають нові можливості для створення контрольованих і безпечних середовищ, у яких дитина може тренувати увагу, пам'ять і соціальні навички.

Важливим соціальним явищем є розвиток інклюзивних іграшок, зокрема поява ляльки Barbie з аутизмом, яка сприяє формуванню толерантного ставлення до нейрорізноманітності. Перспективним напрямом є створення подібних іграшок для дітей з дислексією та РДУГ.

Висновки

Іграшки та ігрова діяльність є важливим інструментом підтримки когнітивного, сенсорного та соціального розвитку дітей з дислексією, РДУГ та іншими нейророзвитковими особливостями. Поєднання традиційних іграшок, сенсорних матеріалів і інноваційних цифрових технологій створює умови для індивідуалізованого та ефективного корекційно-розвивального супроводу дитини.

Швець Богдан Юрійович,
викладач Кафедри іноземних мов і перекладу,
Гуманітарно-мистецького факультету,
Державного некомерційного підприємства
«Державний університет Київський авіаційний інститут»

ВИКЛИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасних умовах цифровізації освіти та активного поширення генеративних моделей штучного інтелекту (ШІ), зокрема ChatGPT, особливої актуальності набуває проблема забезпечення академічної доброчесності студентів. Поява таких технологій суттєво трансформувала підходи до виконання навчальних і наукових робіт, з одного боку, відкривши нові можливості для розвитку креативності, самостійного навчання та підтримки освітнього процесу, а з іншого – актуалізувавши ризики плагіату, формального виконання завдань і зниження рівня особистої відповідальності за результати навчання [1; 2].

Історично поняття академічної доброчесності формувалося в межах етичних норм університетського середовища та було спрямоване на підтримку чесності, відповідальності, довіри і самостійності студентів у процесі навчальної та наукової діяльності [3]. Класичні дослідження у сфері академічної доброчесності доводять, що порушення етичних норм у студентському середовищі зумовлюються не лише особистісними чинниками, а й особливостями організації освітнього процесу та системи оцінювання [4].

З появою генеративних моделей ШІ відбулися помітні зміни у мотивації та поведінці студентів. Частина з них використовує такі інструменти як допоміжні: для структурування інформації, пошуку ідей, уточнення формулювань або мовного редагування текстів. Водночас інша частина студентів застосовує ChatGPT для повного автоматизованого створення навчальних робіт без здійснення власного аналізу та рефлексії, що безпосередньо суперечить принципам академічної доброчесності [5; 6].

Емпіричні дослідження, проведені в закладах вищої освіти різних країн, свідчать про істотну зміну ставлення студентів до процесу академічного письма. Студенти загалом сприймають генеративний ШІ як зручний і корисний інструмент підтримки письмової діяльності, зокрема для генерування ідей, корекції граматики, покращення стилю та логіки викладу матеріалу [7; 8]. Водночас більшість студентів демонструють обережне ставлення до використання ChatGPT для повного написання академічних робіт, усвідомлюючи загрозу втрати самостійності та автентичності результатів навчання [7].

Зокрема, результати міжнародних опитувань показують, що понад 70 % студентів не підтримують практику використання генеративного ШІ для повного написання есе або інших академічних робіт, водночас визнаючи його доцільність для допоміжних завдань, таких як ідейна генерація чи мовне редагування [7]. Інші дослідження підтверджують,

що студенти поєднують позитивне сприйняття з критичною оцінкою потенційних етичних ризиків, наголошуючи на необхідності чітких інституційних політик і зрозумілих правил використання ШІ в освітньому процесі [2; 6].

Зазначені тенденції свідчать про перехід від традиційного розуміння письмової самостійності до більш збалансованого підходу, який враховує як переваги, так і ризики використання генеративного ШІ. Це зумовлює потребу в перегляді освітніх стратегій, методичного супроводу та форм оцінювання навчальних досягнень студентів.

Аналіз сучасних педагогічних досліджень показує, що ефективна інтеграція генеративного штучного інтелекту (GenAI) у освітній процес вищої освіти можлива лише за умови адаптації навчальних завдань і системи оцінювання з орієнтацією на розвиток когнітивних навичок високого рівня, критичного мислення та рефлексії [7]. Традиційні письмові роботи репродуктивного характеру стають особливо вразливими до автоматизованого створення контенту, що ускладнює перевірку автентичності результатів і підвищує ризик академічних порушень.

У відповідь на ці виклики в науковому дискурсі активно розвивається ідея автентичного оцінювання, орієнтованого на творчі, міждисциплінарні та рефлексивні завдання. Такі підходи передбачають формулювання проблемних питань, аналіз реальних кейсів, порівняння джерел, самооцінку освітнього процесу та усний захист результатів, що суттєво ускладнює можливість повного виконання завдань виключно за допомогою інструментів ШІ [8].

Українські науковці також наголошують, що впровадження генеративного ШІ в освітній процес має супроводжуватися системними методичними рекомендаціями, спрямованими не лише на запобігання зловживанням, а й на формування цифрової та академічної культури студентів і викладачів [8]. Таким чином, адаптація завдань і підходів до оцінювання постає не лише як відповідь на ризики плагіату, але і як чинник формування глибокого навчального досвіду та відповідального використання цифрових технологій у вищій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бисага Ю.М., Бєлов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2023, 2.76: 299-304.

2. Гуржій А.М., Радкевич В.О., Пригодій М. А. Методологічні засади цифровізації інформаційно-освітнього середовища закладу професійної освіти. Нові технології навчання, 2022, 96: 44-53.

3. Довга М. І., Приходнюк В. В., Яременко А. А. Регуляція використання генеративного ШІ в школі: чи може ChatGPT допомогти вчителю розрізнити авторський текст та штучно згенерований? // Наукові записки Малої академії наук України. – 2024. – № 2(30). – С. 67–76. – DOI: 10.51707/2618-0529-2024-30-07.

4. Кришталь А.О. Технологія штучного інтелекту у площині академічної доброчесності. 2025. – с.31-33 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27065/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%

B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20XI%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_23.04.pdf

5. Мар'єнко М.В., Коваленко В. В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. Фізико-математична освіта, 2023, 1.38: 48-53.

6. Міністерство освіти і науки України. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – Київ, 22.05.2024. – 62 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf

7. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Кодекс академічної доброчесності / Нац. аген. із забезп. якості вищої освіти. – Київ, 2019. – 6 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Кодекс-академічної-доброчесності-доброчесності..pdf

8. Цифрова компетентність здобувачів освіти : методичні рекомендації / уклад.: Т. О. Шевченко, І. М. Павленко. Суми : НВВ СОІППО, 2023. 72 с.

Шевченко Ю.В.,
https://orcid.org/0000-0001-7701-1291
старший викладач кафедри іноземної філології
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ

Євроінтеграція України зумовлює зростання вимог до рівня володіння англійською мовою майбутніми фахівцями. Ефективність опанування англійської мови в сучасних умовах цифровізації вищої освіти та домінування часу, що відводиться на самостійну роботу здобувачів, визначається ступенем інтеграції цифрових технологій у навчальний процес. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема впровадження цифрових технологій у навчання англійської мови з урахуванням професійних потреб майбутніх фахівців.

Мета дослідження – розглянути дидактичний потенціал цифрових технологій у формуванні професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності майбутніх фізичних терапевтів.

У процесі навчання англійської мови цифрові технології необхідно інтегрувати на різних етапах формування мовних навичок (лексичних, фонетичних і граматичних) та розвитку мовленнєвих умінь.

Високий дидактичний потенціал для формування лексичних навичок майбутніх фізичних терапевтів має мобільний застосунок для вивчення анатомії 3D4Medical Essential Anatomy, ефективність якого у поєднанні з підходом Task based learning підтверджено результатами експериментального дослідження [5].

Інтерактивні платформи Quizlet, Kahoot, Anki дозволяють створювати флешкартки, тести та інтерактивні вправи для засвоєння і закріплення фахової лексики. Використання карток, що поєднують зображення анатомічних структур із відповідною термінологією, забезпечує інтеграцію візуального та мовного компонентів навчання, що підвищує ефективність запам'ятовування, сприяє практичному застосуванню отриманих знань, а також створює умови для диференціації та індивідуалізації навчального процесу [4, с. 234].

Окремої уваги заслуговує питання застосування інструментів штучного інтелекту (ШІ), зокрема ChatGPT. Усвідомлюючи неможливість повного обмеження його використання здобувачами вищої освіти, науковці досліджують та пропонують шляхи педагогічно доцільного використання ШІ для підвищення якості іншомовної підготовки. ChatGPT має значний потенціал для підвищення інтерактивності та реалізації індивідуального підходу у вивченні англійської мови. Здобувачі можуть

використовувати його як джерело інформації, генератор письмових та аудіо текстів іноземною мовою, як співрозмовника, як викладача-ментора, який генерує завдання та контролює [2, с. 104]. Для викладача англійської мови ChatGPT може виконувати функції асистента для розробки системи вправ та завдань. Водночас застосування ШІ інструментів для автономного використання здобувачами освіти потребує методичного супроводу з боку викладача та дотримання принципів академічної доброчесності.

Аналіз існуючих ШІ-додатків для вивчення англійської мови засвідчує, що на сучасному етапі в інтернет-просторі є значна кількість ШІ-асистентів, орієнтованих на навчання англійської мови загального вжитку, але відсутні спеціалізовані ШІ-додатки, спрямовані на навчання англійської мови професійного спрямування, зокрема для майбутніх фізичних терапевтів. Разом із тим у цифровому просторі наявні цифрові платформи для навчання медичної англійської, які можуть бути інтегровані в освітній процес для опанування англійської мови майбутніми фізичними терапевтами, адже медична англійська охоплює багато спільних тем. До таких ресурсів належать безкоштовні онлайн курси English Language for Healthcare, Learn English: Medical Advice and Modal Verbs та Essential Medical Terminology на платформі Alison.

Для розвитку мовленнєвих умінь читання стануть у пригоді автентичні тексти з наукових баз даних MedlinePlus, PubMed, Physiopedia, які забезпечують доступ до актуальної клінічної та наукової інформації англійською мовою й сприяють розвитку навичок самостійного пошуку та критичного аналізу професійно орієнтованих англомовних джерел.

Застосування хмарно орієнтованих сервісів Google Drive, Microsoft OneDrive, Dropbox дозволяє зберігати і спільно редагувати документи у межах групових проєктів або індивідуальних досліджень [1, с. 76]. Такі інструменти забезпечують можливість активної комунікації між здобувачами і викладачами, що включає надання коментарів, корекції та пропозицій щодо вдосконалення іншомовного тексту, який створюється у професійному контексті [3, с. 52 -53]. Це значно полегшує керівництво науковою роботою здобувачів під час написання наукових тез, одночасно залучаючи до процесу викладачів англійської мови та профільних дисциплін.

Для розвитку мовленнєвих умінь аудіювання особливу дидактичну цінність становлять професійні блоги реабілітологів і відеокейси з реабілітаційної практики (Instagram та YouTube), що забезпечують автентичність матеріалу, контекстуалізацію професійної лексики та сприяють формуванню професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності.

Отже, активне впровадження цифрових інструментів, релевантних професійній підготовці майбутніх фізичних терапевтів, сприяє підвищенню результативності навчання англійської мови, реалізації індивідуального та диференційованого підходів, розвитку навчальної мотивації й автономії, а також забезпечує міждисциплінарний характер формування професійних компетентностей. Ефективність використання цифрових технологій значною мірою залежить від методично обґрунтованого добору цифрових ресурсів, рівня цифрової компетентності викладача та педагогічної доцільності їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Н. В. Роль цифрових технологій у формуванні професійно орієнтованої іншомовної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей. Закарпатські філологічні. студії. 2025. Т. 2 Вип. 40. С. 73 URL http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/40/part_2/15.pdf (дата звернення: 25.01.2026)

2. Дивнич Г., Гайдай Н., Шевченко Ю. Використання чату GPT для вивчення граматики англійської мови у закладах вищої освіти. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2024. Вип. 27 (183). С. 102-106. DOI: https://doi.org/10.58407/visnik.242717

3. Слюсаренко Н., Сотер М. Цифровізація іншомовної підготовки у закладах вищої освіти України. Людинознавчі студії. 2022. Вип. 14/46. С. 48 -56

4. Шевченко Ю. В., Сікалюк А. І., Биконя О. П. Формування професійноорієнтованої англомовної комунікативної компетентності майбутніх фізичних терапевтів. *Інноваційна педагогіка. Науковий журнал. 20*25. Вип. 88. С. 230 – 235. DOI: https://doi.org/10.32782/ip/88.42

5. Pettersson, L. E. (2018). Mobile-assisted Learning and Higher-education ESP: English for physiotherapy. Lingua Posnaniensis, 60 (1), P. 81–94. URL: https://pressto.amu.edu.pl/index.php/linpo/article/view/linpo-2018-0006 (дата звернення: 25.01.2026).

Анна Шимоня
Студентка 4 курсу. Сспеціальність Початкова освіта
Прилуцький педагогічний фаховий коледж
Науковий керівник: ***Ольга Рибалко***

ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОМЕРЕЖІ NOTEBOOKLM НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У 2024 році тема використання штучного інтелекту в освіті набула особливої актуальності та активно обговорюється на різних рівнях — від наукових кіл до міжнародних освітніх організацій. Зокрема, ЮНЕСКО надає рекомендації щодо впровадження штучного інтелекту в освітній процес, а матеріали, опубліковані на сайті Всесвітнього економічного форуму, пропонують конкретні та практичні сценарії його застосування в навчанні.

У контексті стрімкого науково-технологічного розвитку освітньої галузі інтеграція штучного інтелекту стає одним із ключових викликів сучасності. Ці технології поступово трансформують традиційні підходи до навчання й викладання, відкриваючи нові можливості для здобувачів освіти та педагогів, зокрема в аспектах персоналізації навчання, аналізу навчальних даних і підвищення ефективності освітнього процесу.

Одним із прикладів практичного використання штучного інтелекту в освіті є інструмент NotebookLM. Його особливість полягає в тому, що він формує відповіді виключно на основі матеріалів, завантажених користувачем, що унеможливлює отримання результатів без відповідного контексту. Такий підхід суттєво знижує ризик появи так званих «галюцинацій», водночас обмежуючи систему в генеруванні нової інформації поза межами наданих джерел. Саме тому NotebookLM є ефективним інструментом для аналізу, узагальнення та інтерпретації навчальних і наукових матеріалів у межах освітнього процесу.

Сервіс NotebookLM дає змогу завантажувати різноманітні інформаційні матеріали: PDF-файли, документи Google, презентації, скриншоти з текстовим вмістом, відео з субтитрами, розшифровки аудіозаписів, а також посилання на статті в мережі Інтернет. Усі ці дані система використовує як власну інформаційну базу або бібліотеку, на основі якої здійснюється подальша робота.

Після завантаження матеріалів користувач може ставити запитання за їх змістом або доручати NotebookLM створювати тексти, узагальнення чи пояснення, спираючись виключно на надані джерела. Важливою перевагою сервісу є те, що кожна відповідь супроводжується посиланням на конкретний фрагмент документа, що підвищує прозорість і достовірність отриманої інформації.

Нейромережа аналізує подані матеріали, після чого їх можна використовувати в різних форматах. Зокрема, інформацію можна подати у вигляді структурованого тексту або схеми. Наприклад, завантаживши підручник з інформатики для початкової школи, за лічені секунди можна отримати розробку уроку — достатньо лише вказати сторінки, з якими необхідно

працювати. Крім того, швидко формується матеріал у форматі «питання — відповіді» або ментальна карта. Слід зауважити, що нейромережа створює якісну та наочну інфографіку.

Окремої уваги заслуговує можливість створення аудіоформатів. NotebookLM може перетворювати завантажені матеріали на подкасти: зачитувати текст голосом диктора або подавати його у формі діалогу між двома віртуальними ведучими. Сервіс здатен стисло передати основну ідею документа, представити різні точки зору, організувати дискусію або здійснити критичний аналіз змісту.

Ще однією важливою функцією є створення презентацій. NotebookLM формує відеоконспекти з автоматичним озвученням, заголовками та ілюстраціями, що нагадують повноцінну презентацію. Такий формат є зручним для підготовки до уроків, зустрічей чи публічних виступів, адже дозволяє не лише перечитувати матеріали, а й переглядати вже структурований і візуально оформлений контент.

Сервіс NotebookLM працює виключно з текстовими матеріалами, які користувач попередньо завантажує до «блокнота». Це можуть бути файли, власні нотатки, документи, текстові розшифровки, субтитри, скриншоти з текстом або посилання на статті. Уся подальша робота системи здійснюється лише в межах цих джерел.

На основі завантажених документів NotebookLM можна доручити створення розробок уроків, презентацій та відеоматеріалів до них. Важливо чітко й коректно формулювати запити, адже кожне твердження у відповіді супроводжується посиланням на конкретне джерело. Додатково сервіс підтримує такі формати, як картки для запам'ятовування, квізи та ментальні карти, що сприяють кращій структуризації навчального матеріалу та економії часу.

Безкоштовної версії NotebookLM зазвичай достатньо для виконання більшості навчальних і професійних завдань.

Отже, використання штучного інтелекту в освіті є важливим кроком у напрямі модернізації освітнього процесу. Інструмент NotebookLM демонструє приклад відповідального та ефективного застосування ШІ, орієнтованого на роботу з перевіреними джерелами та зниження ризику помилкової інформації. Завдяки широким можливостям аналізу, структурування та подання навчальних матеріалів у різних форматах сервіс може стати дієвим помічником для педагогів і здобувачів освіти, сприяючи підвищенню якості навчання та оптимізації освітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрієва О. І., Єфименко О. В. Особливості впровадження штучного інтелекту в сучасну вищу освіту. Технології доброчесного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки : матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня – 10 вересня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 89-92.

2. Ситник О. Проблематика впровадження штучного в сучасних ЗМІ та медіатехнологіях. Український інформаційний простір. 2023. № 2 (12). С. 252–265.

3. Андрощук Г. Технології штучного інтелекту: тен-денції розвитку. Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві :збірник наукових праць за матеріалами Інтернет-конференції (м. Харків, 26 лютого 2019 року) / редкол. С.В. Глібко та ін. Харків, 2019. С. 6–12.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Вегержинський Олександр Сергійович
Аспірант кафедри політології
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0003-8835-8751

ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ БУДІВНИЦТВА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД В УКРАЇНІ (2022–2025 РОКИ)

Вступ та актуальність теми. У сучасній теорії безпеки будівництво фортифікацій розглядається як стратегічне управління об'єктами критичної оборонної інфраструктури. Це потребує чіткої ідентифікації оборонних потреб та ресурсного планування [10]. Політична актуальність дослідження зумовлена необхідністю балансування між оперативністю прийняття воєнних рішень та дотриманням принципів прозорого врядування у сфері публічних закупівель під час війни.

1. Інституційна модель управління та цивільно-військове співробітництво. Процес розбудови оборонних рубежів базується на моделі цивільно-військового співробітництва (CIMIC), що передбачає консолідацію ресурсів обласних військових адміністрацій та військового командування.

Теоретичним фундаментом такої взаємодії є інтеграція державних ресурсів для забезпечення стратегічного стримування та захисту населення [5]. Практична реалізація цієї моделі в Україні під час війни продемонструвала критичну важливість координації між цивільними структурами та ЗСУ для виживання територіальних громад [6].

Згідно з нормативними змінами 2025 року, відбувся перехід до моделі «єдиного центру відповідальності» через передачу всіх споруд в управління Міністерства оборони України для уніфікації стандартів [3].

2. Особливості державного управління в умовах воєнного стану. Режим воєнного стану дозволяє суттєво спрощувати регуляторні бар'єри: будівництво проводиться без отримання дозвільних документів [1], а проєкти затверджуються замовником. Використання прямих договорів [4] замість відкритих торгів обґрунтовано режимом державної таємниці щодо конструктивних рішень об'єктів [7].

Така модель забезпечує швидкість реалізації рішень, проте вимагає специфічних механізмів контролю для запобігання монополізації ринку. Управління в часи війни потребує особливої уваги до ризиків корупції в публічних закупівлях [8].

3. Моніторинг результативності та парламентський контроль. Дотримання засад демократичного врядування забезпечується через механізми Тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України. Це відповідає міжнародним стандартам демократичного контролю над сектором безпеки, що передбачають підзвітність витрат навіть в умовах конфлікту [9].

Аналіз процесу прийняття споруд на баланс виявляє регіональні відмінності в ефективності управління:

- **Об'єктивні перешкоди:** активні бойові дії та окупація територій (Донецька, Харківська ОВА).
- **Адміністративні виклики:** відсутність належної документації або кримінальні провадження (Дніпропетровська, Одеська ОВА).
- **Успішні практики:** 100% передача зафіксована у Волинській, Вінницькій, Рівненській, Закарпатській, Кіровоградській та Миколаївській областях [2].

4. Виклики для публічної політики. Доцільно виділити кілька критичних вузлів, які визначатимуть ефективність державної політики у сфері оборонного будівництва в найближчі роки:

- Дилема «Прозорість vs Секретність» – основним викликом залишається пошук балансу між необхідністю приховування конструктивних особливостей об'єктів від ворога та обов'язком звітувати перед суспільством за використання мільярдних бюджетних коштів. Використання прямих договорів має супроводжуватися запровадженням «гібридних моделей прозорості» — коли детальні дані доступні контролюючим органам (ТСК, Рахункова палата), а узагальнені показники (ціни на некритичні матеріали) — широкому загалу. Це є ключовим для відновлення довіри до інституцій у пост-воєнний період.
- Сталість цивільно-військового співробітництва – модель CIMIC довела свою життєздатність, проте вона все ще значною мірою залежить від персонального фактора керівників ОВА. Стратегічним завданням є нормативне закріплення алгоритмів взаємодії, щоб цивільні ресурси та військові потреби інтегрувалися автоматично, незалежно від політичної кон'юнктури в регіоні.
- Парламентський контроль як запобіжник – подальша роль Тимчасових слідчих комісій має еволюціонувати від формату «пошуку порушень» до формату системного моніторингу ефективності витрат. Це дозволить забезпечити демократичний контроль над сектором безпеки згідно з міжнародними стандартами, навіть в умовах обмеження публічного доступу до інформації.

Висновок: будівництво фортифікацій у 2022–2025 роках стало унікальним кейсом адаптивного управління. Подальший успіх публічної політики залежатиме від того, чи зможе держава трансформувати екстрені заходи воєнного часу в сталі інститути з чіткими стандартами якості та механізмами антикорупційного контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 черв. 2017 р. № 406. URL: https://surl.li/oiyhba (дата звернення: 26.01.2026).

2. Попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України при здійсненні заходів з

оборони держави : Постанова Верховної Ради України від 17 груд. 2025 р. № 4733-IX. URL: https://surl.lu/qaohdl (дата звернення: 26.01.2026).

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо передачі, прийняття та утримання військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 січ. 2025 р. № 60. URL: https://surl.lu/jqaayn (дата звернення: 26.01.2026).

4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. № 1464 і від 25 квітня 2023 р. № 446 : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 лип. 2024 р. № 782. URL: https://surl.lu/fqzgvm (дата звернення: 26.01.2026).

5. Пузирьов М., Романишин В. Теоретичні основи цивільно-військового співробітництва. 2025. DOI: https://doi.org/10.33405/2786-8613/2025/1/5/336737.

6. Цивільно-військове співробітництво у захисті населення під час війни в Україні : аналіт. доповідь / Разумков центр. 2023. URL: https://surl.li/gpeday (дата звернення: 26.01.2026).

7. Defence procurement procedures under martial law / NAKO. 2023. URL: https://surl.li/tzrtmc (дата звернення: 26.01.2026).

8. Governance in times of war: Public procurement / S. Lucero et al. PLOS ONE. 2024. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0305344.

9. Handbook on Democratic Control / DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance. URL: https://surl.li/puzmda (дата звернення: 26.01.2026).

10. Pawłowski J. Defence Infrastructure identification. Security and Defence Quarterly. 2020. URL: https://surl.li/puatnu (дата звернення: 26.01.2026).

Хорішко Лілія
д.політ.н, професор кафедри політології
Запорізький національний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ PR-ПОДІЙ У ПРОСУВАННІ КРАФТОВОГО ВИРОБНИЦТВА В ЄС

В умовах глобальних викликів сьогодення ЄС приділяє значну увагу розвитку крафтового виробництва як одного з ключових секторів економіки, що сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності. Актуальність крафтового виробництва проявляється у наступних аспектах: 1) економічному – створення робочих місць на рівні громад, адаптивність до кризових ситуацій; 2) культурному – сприяння збереженню культурної спадщини та підвищення рівня туристичної привабливості регіонів; 3) екологічному – використання натуральної сировини та відновлювальних джерел енергії. У цьому контексті ЄС активно популяризує ініціативи європейських крафтярів, залучаючи ресурсний потенціал PR.

Європейським альянсом ремесел ініційовано проведення низки спеціальних PR-подій, спрямованих на актуалізацію проблематики розвитку крафтового виробництва в ЄС. Зокрема, проведено форум «За межами результатів: Що чекає на європейське ремісництво в майбутньому?» задля презентації стейкхолдерам результатів дослідження за вказаною тематикою [1]. У ході панельних дискусій акцентовано увагу на таких проблемах розвитку крафтового виробництва: 1) відмінностях у національних підходах до розуміння змісту та ролі крафтового виробництва; 2) високому рівні фрагментованості інструментів і політик ЄС. Учасниками ініційовано дорожню карту трансформації європейського крафтового сектору. Йдеться про підвищення рівня інституційного та нормативного забезпечення функціонування, моніторинг досягнень і факторів впливу на національному та європейському рівнях, сприяння сталому економічному розвитку.

У цьому році заплановано проведення Генеральної конференції за участі представників Європарламенту [2]. У ході панельних дискусій учасники візьмуть участь в обговоренні наступних питань: 1) взаємозв'язок крафтового виробництва з іншими секторам; 2) вплив ремесел на формування територіальної ідентичності та підвищення рівня конкурентоспроможності ЄС; 3) вплив крафтового виробництва на функціонування ринку праці. За підсумками конференції заплановано видання практичних рекомендації для європейських інституцій та інших стейкхолдерів з метою активізації подальшого діалогу та співпраці у контексті модернізації сфери крафтового виробництва.

За підтримки Єврокомісії у межах програми «Horizon» реалізується ініціатива CRAFTOUR, спрямована на відродження крафтового виробництва через упровадження інновацій та сучасних бізнес-моделей [3]. Крафтове виробництво розглядається як складова забезпечення сталого розвитку національних економік європейських країн. Йдеться про упровадження інноваційних практик у функціонування автентичних

виробництв, утворення нових робочих місць, розвиток туризму та забезпечення збереження культурної спадщини. З метою популяризації крафтового виробництва у межах ініціативи започатковано проведення конференцій задля презентації власних досліджень, обміну досвідом та передовими практиками стейкхолдерів. На цьогорічній конференції учасники були залучені до діалогу з питань розширення можливостей управління культурними цінностями, цифровізації національних крафтових виробництв, забезпечення сталості економічного розвитку на національному та європейському рівнях.

Отже, ЄС розглядає крафтове виробництво як своєрідний стратегічний ресурс забезпечення сталості економічного розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності у світовій політиці. Популяризації розвитку різних видів ремесл сприяє організація спеціальних PR-подій. Вони актуалізують для громадськості та стейкхолдерів переваги крафтового виробництва, а саме – розширення можливостей розвитку соціально-відповідального бізнесу, поєднання інноваційних і традиційних технологій виробництва товарів/послуг, що відповідають ціннісним орієнтаціям європейських споживачів, сприяючи збереженню культурної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ECA Policy Forum Beyond the Findings: What's Next for European Craftsmanship? URL: https://www.youtube.com/watch?v=s_gYnTcXsM0&t=22s
2. General Conference − European Parliament. URL: https://projects.madineurope.eu/craftour/craftour-general-conference/
3. Revitalising European Crafts for a Sustainable Future. URL: https://projects.madineurope.eu/craftour/

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Адамчук Артур Віталійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 053 Психологія,
ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0009-0004-2333-8204
artur.adamchuk@gmail.com

СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Діти внутрішньо переміщених осіб (ВПО) належать до кола найбільш соціально вразливих категорій, оскільки перебувають під сукупним впливом численних травматичних чинників, зумовлених воєнними подіями: пережитий досвід війни, втрата базового відчуття безпеки, руйнування усталених соціальних зв'язків, зміна звичного життєвого середовища, а також необхідність пристосування до нових соціокультурних умов існування.

За таких обставин, психологічний супровід набуває значення не поодинокої або ситуативної допомоги, а виступає як цілісна, системно організована діяльність, спрямована на збереження психічного здоров'я дитини, відновлення її внутрішньої рівноваги, підтримку повноцінного розвитку та успішної соціальної інтеграції. Саме застосування системного підходу [2] до організації психологічного супроводу дає змогу забезпечити його результативність, безперервність і відповідність реальним потребам дітей із числа ВПО.

Метою системи психологічного супроводу дітей ВПО є створення належних умов для збереження й відновлення психічного здоров'я дитини, сприяння її гармонійному розвитку та ефективній соціальній адаптації в ситуації вимушеного переміщення. Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання комплексу взаємопов'язаних *завдань*, серед яких ключовими є своєчасне виявлення психологічних труднощів, зниження рівня психоемоційної напруги, формування адаптивних поведінкових стратегій, розвиток позитивної ідентичності, а також зміцнення внутрішніх і зовнішніх ресурсів дитини. Важливим окремим завданням постає координація діяльності різних фахівців і соціальних інституцій, залучених до підтримки дітей ВПО, що забезпечує цілісність, наступність і безперервність психологічного супроводу на різних етапах адаптації [1].

Система психологічного супроводу дітей ВПО характеризується багатокомпонентною структурою та охоплює взаємопов'язані напрями професійної діяльності психолога. *Діагностичний компонент* спрямований на визначення індивідуальних особливостей психоемоційного стану дитини, рівня її адаптації, наявності травматичних переживань і ресурсного потенціалу. *Корекційно-розвивальний компонент* орієнтований на подолання виявлених психологічних труднощів і створення сприятливих умов для розвитку емоційної сфери, пізнавальних процесів і соціальних умінь. *Психотерапевтичний компонент* забезпечує

глибоке опрацювання травматичного досвіду та відновлення психологічної цілісності дитини. *Профілактичний компонент* має на меті запобігання виникненню вторинних психологічних порушень, формування стресостійкості й конструктивних стратегій подолання складних життєвих ситуацій. *Консультативно-просвітницький компонент* передбачає роботу з батьками, педагогами та соціальним оточенням дитини з метою підвищення рівня психологічної обізнаності та формування підтримувального середовища.

Ефективність системи психологічного супроводу дітей ВПО зумовлюється дотриманням низки базових принципів: принцип гуманістичної спрямованості ґрунтується на визнанні цінності, гідності й унікальності кожної дитини; принцип індивідуалізації забезпечує врахування вікових, психологічних і соціокультурних особливостей; принцип безперервності гарантує послідовність і тривалість супроводу; принцип міждисциплінарної взаємодії сприяє узгодженню дій психологів, педагогів, соціальних і медичних працівників; принцип культурної чутливості забезпечує повагу до ідентичності дитини та її сім'ї.

Психолог у системі психологічного супроводу дітей ВПО виконує функції діагноста, консультанта, фасилітатора розвитку та координатора міждисциплінарної взаємодії. Його професійна діяльність спрямована не лише на безпосередню роботу з дитиною, а й на активізацію ресурсів сім'ї, освітнього середовища та громади. Вагомого значення набуває також професійна рефлексія психолога, усвідомлення власних меж компетентності та профілактика професійного вигорання [3].

Загалом, система психологічного супроводу дітей внутрішньо переміщених осіб є комплексною, багаторівневою моделлю професійної діяльності, зорієнтованою на забезпечення психологічного благополуччя, розвитку й соціальної інтеграції дітей в умовах вимушеного переміщення. Її результативність визначається системністю, міждисциплінарністю, культурною чутливістю та спрямованістю на розвиток ресурсного потенціалу дитини. Реалізація такої системи виступає необхідною умовою формування гуманістично орієнтованого, безпечного й підтримувального соціального середовища для дітей ВПО в сучасному українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук А. В. Професійний підхід до діяльності практичних психологів з дітьми ВПО. Соціономічні студії : збірник наукових праць за матеріалами І науково-практичної конференції «Соціономічні студії» здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD), (Полтава–Лубни, 6 листопада 2025 р.) / за заг. ред. проф. Л. О. Данильчук. Лубни, 2025. 180 с., С. 9-11.

2. Данильчук, Л., & Адамчук, А. (2025). Методологічні принципи дослідження проблеми професійної діяльності психологів із дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія, (1 (66), 41-45. DOI https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.1.6

3. Danylchuk, L., & Yurkiv, Y. (2025). TO THE PROBLEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF PSYCHOLOGISTS: CRITERIA AND LEVELS OF READINESS OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS FOR HEALTH PRESERVATION BY MEANS OF RECREATIONAL RESOURCES. Personality and Environmental Issues, 4(2), 17-22. https://doi.org/10.31652/2786-6033-2025-4(2)-17-22

Данченко Іван Володимирович
аспірант
лабораторія когнітивної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОПІНГ-РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах підвищеної стресогенності - підвищена ступінь невизначеності, хронічні навантаження, травматичні події тощо - зростає потреба у валідній оцінці чинників, що підтримують адаптацію особистості. Якщо поняття копінг-стратегій охоплює переважно самі комплексні способи реагування на стресові ситуації, то копінг-ресурси відображають «фонд» можливостей (внутрішніх і зовнішніх), який робить продуктивні стратегії доступними та стійкими у часі. Відповідно, діагностика копінг-ресурсів може розглядатися у якості методичної основи як для наукової операціоналізації адаптаційного потенціалу, так і для практичної роботи психолога.

Розглядаючи поняття копінг-ресурсів особистості через оптику психодіагностики, знаходимо різні способи їх типологізації. Зокрема, класифікація С. Хобфола зазначає, що такі ресурси можуть розглядатися як матеріальні об'єкти (дохід, житло, одяг, матеріальні символи тощо) та нематеріальні (бажання, цілі тощо); зовнішні (соціальна підтримка, сім'я, друзі, робота, соціальний статус) та внутрішні, інтраперсональні (самоповага, професійні уміння, навички, здібності, інтереси, самоконтроль, оптимізм, життєві цінності, система вірувань тощо); психічні та фізичні стани; вольові, емоційні та енергетичні характеристики та ін.

Інші дослідники [1] пропонують первинно виділяти в системі особистісних ресурсів зовнішні та внутрішні підсистеми, кожні з яких мають рівневу організацію. Зовнішні ресурси охоплюють ресурси фізичного середовища та ресурси соціального оточення. Внутрішні ресурси включають кілька рівнів: фізіологічний і психодинамічний, когнітивний, ціннісно-смисловий, а також найвищий («верхній») рівень. До цього останнього рівня віднесено три базові якості, безпосередньо пов'язані з результативністю долання: самоефективність, стійкість і витривалість. При цьому емоційні ресурси (інтенсивність переживань, імпульсивність, лабільність, домінуючий емоційний тон) і вольові ресурси (здатність підпорядковувати поведінку цілям, нормам і смислам), доповнюючи когнітивні, утворюють "ресурсну основу самоконтролю".

Український дослідник Бірон Б.В. [2], на основі аналізу інших авторів, пропонує власний інтегральний опис особистісних та соціальних ресурсів, здатних забезпечувати стабільне функціонування індивіда через зусилля подолання: 1. Проактивна установка. 2. Загальна самоефективність 3. Відчуття когеренції 4. Навчена ресурсність. 5. Автентичність.

Подібні пошуки єдиної структурної моделі копінг-ресурсів таким чином фактично намагаються відрізнити, що і як людина робить у стресі (стратегії) та завдяки чому вона може робити це ефективно та стабільно (ресурси).

Так як наразі немає загальноприйнятої моделі копінг-ресурсів особистості, то і для дослідження, діагностики наразі використовуються творчі комбінації діагностичного інструментарію - відповідно до шкал теоретичних моделей, що пропонуються, - що робить цю сферу дослідження ще більш цікавою.

Зокрема, Бірон Б.В. у дослідженні проактивного копінгу, спираючись на згадану авторську модель, пропонує такі методики як: Шкала відчуття когеренції SOC; Шкала загальної самоефективності GSES; Опитувальник проактивного копінгу PCI; Шкала автентичності AS; Шкала самоконтролю SCS; Шкала проактивної установки PAS; Класифікатор темпераментів Д. Кейрсі; Опитувальник стресових подій студентського життя SSI.

Інша вітчизняна дослідниця Резнікова О.А. [4] підходить до цієї теми дещо з іншої сторони і виводить свій погляд на тему копінг-ресурсів через призму екзистенціального підходу - перш за все як на засіб особистості до здійснення самоактуалізації. Фокусом в її дослідженні відповідно стають Я-концепція, локус контролю, емпатія, афіліація, здатність встановлювати контакт, когнітивні ресурси тощо. Відповідним чином підбирається і діагностичний інструментарій: методика діагностики стратегій копінг-поведінки Д. Амірхана, методика інтерперсональної діагностики Т. Лірі, методика РСК на визначення локус контролю (Є.Ф. Бажин, К.О. Голинкіна), методика А. Мергабяна на визначення комунікативних копінг-ресурсів (емпатія, афіліація, сензитивність до відторгнення), прогресивні матриці Равена (когнітивні ресурси), методика Г. Зімета (на сприйняття соціальної підтримки) тощо.

Серед інших інструментів дослідження копінг-ресурсів особистості також зустрічаємо методики вивчення емоційної стабільності, впевненості у собі, уваги, аксіологічної сфери (духовно-екзистенційні цінності), самоцінності та інші. Зокрема, опитувальник копінг-стратегій Р. Лазаруса та С. Фолкмана; «Індикатор копінг-стратегій» Д. Амірхана, «Індекс життєвого стилю» Р. Плутчика (призначена для діагностики восьми захисних механізмів); авторські опитувальники (напр., анкета З.А. Сивогракової); тощо.

Отже, діагностика рівня розвитку копінг-ресурсів потребує багаторівневого інструментарію, що поєднує вимірювання копінг-репертуару (Brief-COPEE, CISS) з оцінкою ключових ресурсних параметрів, які різні дослідники виділяють по-різному. На нашу думку, потенційною лінією досліджень і актуальною задачею цього напрямку могло б бути створення певного інтегрованого протоколу із якісним модулем включно (поглиблене інтерв'ю про типові стресори, суб'єктивну оцінку доступних ресурсів, особисті історії успішного/неуспішного подолання, елементи наративного аналізу, ресурсних рефреймінг тощо), що забезпечувало б більшу репрезентативність і вимірність висновків.

Зазначимо, що окрім актуальності досліджень в академічній площині, комплексна діагностика копінг-ресурсів дозволяє:

- описувати індивідуальний «ресурсний профіль», а також зони наявного дефіциту;
- краще прогнозувати ймовірність продуктивних копінг-стратегій у різних типах стресорів;

- більш обґрунтовано планувати психологічні інтервенції (посилення соціальної підтримки, розвиток самоефективності, смислова робота, тренінги навичок);
- переходити від розрізнених показників до універсального індексу копінг-ресурсів, де вага компонентів співвіднесена як теоретично так і емпірично.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Степаненко Л. В. Емоційні властивості в системі копінг-ресурсів особистості (http://habitus.od.ua/journals/2021/21-2021/17.pdf)
2. Бірон Б.В. Дослідження копінг-ресурсів в контексті проактивного копінгу. / Б.В. Бірон // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2011. – №11-12. – С. 224-233.
3. Бірон Б.В. Проактивний копінг як вища форма організації взаємодії зі стресором (https://onmedu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/Biron_Prezentacija.pdf)
4. Резнікова О. А. Копінг-стратегії та копінг-ресурси у структурі копінг-поведінки особистості студента / О. А. Резнікова, А. В. Шамардіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. - 2017. - Вип. 6(2). - С. 80-85. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_6%282%29__17
5. Lahad, M., & Leykin, D. (2013). The Integrative Model of Resiliency –The «BASIC Ph» Model, or What Do We Know about Survival? The «BASIC Ph» Model of Coping and Resiliency Theory, Research and Cross-Cultural. London, UK and Philadelphia, USA: Jessica Kingsley, 11-32
6. Бранон, Фейст, Лінда,Джесс (2009). *Особистісні стратегії подолання*. Уодсворт Cengage Learning.
7. Ткачук Т. А. «Копінг-поведінка: стратегії та засоби реалізації», Ірпінь: УДФСУ, 2011.

Кальян Володимир Володимирович,
здобувач вищої освіти 2 курсу
юридичного факультету
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: ***Сизоненко Олена Володимирівна,***
доцент, кандидат економічних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ

У сучасних умовах підвищеної соціальної та психологічної напруги питання дослідження внутрішньоособистісних конфліктів і їх характеристик набуває особливої значущості. Адже саме внутрішні дисонанси можуть спричиняти низку вагомих труднощів у процесі особистісного розвитку, впливати на зміну внутрішнього ставлення до себе, а також породжувати непродуктивні форми взаємодії з оточенням. Усе це в перспективі ускладнює умови і можливості для самовдосконалення та самореалізації особистості.

А. І. Власенко, В. П. Кутішенко та Н. Д. Вінник, вважають, що внутрішньоособістісний конфлікт – це зіткнення різноманітних особистісних утворень, які виникають внаслідок загострення протиріч, що набувають для індивіда особистісного значення та відображають його складні й суперечливі взаємозв'язки з навколишнім середовищем.

У широкому розумінні внутрішньоособистісний конфлікт вони розглядають як психічний (внутрішній, інтрапсихічний) конфлікт, це визначається постійним протистоянням між прагненнями, бажаннями, психічними системами та сферами особистості. Як спосіб переживання суперечностей внутрішньої та зовнішньої реальності, він залишається невід'ємною частиною душевного життя людини [1, с. 58].

В свою чергу, Т. Маланьїнова, вважає, що внутрішньоособистісний конфлікт є одним із найскладніших видів конфліктів, що виникає у внутрішньому світі людини. Життя будь-якої нормальної особистості невід'ємно пов'язане з таким внутрішнім протиріччям, від якого неможливо втекти. Стан напруження та внутрішніх суперечностей не лише природний, але й необхідний для розвитку та самовдосконалення. Жодна особистість не може досягати розвитку без боротьби із внутрішніми конфліктами, адже там, де існують протиріччя, є і конфлікт. Якщо цей конфлікт залишається в межах норми, він стає необхідним, бо саме невдоволення собою та критичне ставлення до власного «Я» виступають потужними внутрішніми стимулами, які спонукають людину вдосконалюватись. Завдяки цьому не лише збагачується зміст її життя, а й поступово удосконалюється навколишній світ [2, с. 55].

Л. П. Журавльова та Т. М. Шапран стверджують, що усі внутрішньоособистісні конфлікти мають три ключові характеристики. Перша полягає у відсутності окремих

конфліктуючих сторін, адже цей тип конфлікту розгортається виключно в межах внутрішнього світу однієї людини. Друга характеризує форми вираження та перебігу такого конфлікту, що часто супроводжується стресовими станами, депресією, а іноді може навіть перероджуватися у невроз. Третя особливість стосується складнощів у діагностуванні подібних ситуацій. Це пов'язано з тим, що людині в умовах такого конфлікту важко усвідомити свій емоційний стан і чітко його ідентифікувати, відрізнивши від почуття захисної ейфорії або активної діяльності, яка компенсує внутрішнє напруження [3, с. 138].

Аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що причиною виникнення внутрішньоособистісного конфлікту може стати будь-яка ситуація, яка утискає важливі потреби особистості. До факторів, що спричиняють такий конфлікт, ми б віднесли наступні характеристики людини:

– високий рівень особистісних амбіцій і самооцінки;
– надмірне прагнення до самоствердження;
– необгрунтованість очікувань і вимог до себе;
– розбіжність між уявленнями про себе та реальними оцінками.

Проте, кульмінацією ескалації внутрішньоособистісного конфлікту, на нашу думку, є стрес. Саме під впливом стресу порушується звична психічна діяльність людини, а також змінюється нормальний зв'язок між емоціями, поведінкою та мисленням. Іншими словами, це стан, що виникає внаслідок тривалої та напруженої ситуації, коли індивід стикається з неможливістю вибору між конфліктогенами, які мають однаково важливе значення для нього.

У своїй праці науковиця Т. М. Єльчанінова каже, що на етапі професійного становлення, а надто в студентські роки, особливої ролі набувають соціальна ситуація (як детермінанта ставлення особистості до професії) та рівень засвоєння та вдосконалення провідної діяльності на кожному з етапів онтогенезу. Під час розвитку особистості дослідниця указує на виникнення внутрішньоособистісного конфлікту між «Я-дійсним» та «Я-відображеним», що є детермінантою професійного розвитку. Продуктивним результатом розв'язання такого конфлікту є пошук нових способів реалізації [4, с. 44-45].

Хоча, наперекір усьому, залежно від методів і підходів до розв'язання, внутрішньоособистісний конфлікт, на наш погляд, може мати різні наслідки для людини. У випадку успішного вирішення конфлікту та гармонізації власних внутрішніх протиріч, він здатен позитивно впливати на її духовний і психологічний розвиток. В такому разі внутрішні конфлікти постають своєрідним рушієм не лише для самопізнання чи збагачення внутрішнього світу, а й для покращення якості взаємостосунків з іншими.

У своїй праці Н. Голярдик виділяє наступні способи подолання внутрішньоособистісних конфліктів.

1. Використовуючи самоспостереження й саморефлексію, особа зможе краще розуміти, які конфліктні ситуації чи внутрішні суперечності породжують напруження, а також які зміни власної поведінки, думок чи переконань допоможуть вирішити конфлікт. Ці інструменти дозволяють особистості активно працювати над саморозвитком і знаходити способи адаптації до різних життєвих ситуацій.

2. Психологічна підтримка й консультування відіграють важливу роль, адже під час консультації психолог може допомогти розібратися у власних думках, почуттях і реакціях, а також спрямувати на шляхи вирішення конфлікту. Психолог може сприяти формуванню нових поглядів на ситуацію, допомогти розвити навички самоспостереження й саморефлексії і запропонувати конкретні стратегії для подолання конфлікту.

3. Постановка цілей і планування дозволять покращити самосвідомість, змінити психологічні патерни, розвинути нові навички, досягнути психологічного благополуччя. Після постановки цілей важливо розробити план, який допоможе їх досягти. Він повинен містити послідовність кроків і дій, які потрібно виконати для вирішення конфлікту.

4. Вивчення альтернативних варіантів дозволяє особі розширити свою перспективу й підвищити ймовірність успішного вирішення внутрішнього конфлікту. Також це допомагає уникнути зациклення на одному підході, який може виявитися неефективним, і знайти більш адекватний і продуктивний шлях розв'язання проблеми.

5. Застосування позитивного мислення допомагає особі зосередитися на можливостях для вирішення конфлікту й зміцнює психологічну стійкість. Раціональна саморегуляція сприяє зниженню інтенсивності негативних емоцій, що допомагає особі більш ефективно керувати конфліктом і шукати конструктивні рішення. Обидва способи дають змогу особі розглядати внутрішні конфлікти більш об'єктивно, зменшують негативний вплив емоцій на прийняття рішень й допомагають розвивати стратегії для їхнього подолання [5, с. 429-430].

Виходить, що, аби подолати внутрішньоособистісний конфлікт, спершу необхідно усвідомити його існування. Наступними кроками є визначення типу конфлікту, з'ясування його причин, аж потім вибрати найбільш відповідний спосіб вирішення.

У своїй праці О. Г. Гуменюк висвітлює думку Р. П. Попелюшка, який акцентується на тому, що не слід зволікати з вирішенням внутрішньоособистісного конфлікту, а необхідно діяти рішуче, фокусуючись на досягненні внутрішньої гармонії. Досягти цього можна через саморефлексію, усвідомлення власних емоцій, пошук компромісів і готовність до поступок. Також важливо впроваджувати ефективні способи боротьби зі стресом, такі як медитація, релаксаційні практики чи фізична активність. Уміння відокремлювати суттєві проблеми від дріб'язкових і концентруватися на аспектах, що мають дійсно вагоме значення для особистісного зростання, може стати ключем до вирішення конфлікту й запровадження позитивних змін у житті. Важливо усвідомлювати, що будь-який конфлікт є шансом для розвитку та самовдосконалення, а його активне подолання здатне принести цінні результати та сприяти особистому прогресу [6, с. 172].

На нашу думку, ключовою основою в цьому питанні є превентивне запобігання внутрішньоособистісним конфліктам шляхом впровадження заходів, спрямованих на недопущення виникнення конфліктної ситуації або запобігання поглибленню її кризового стану ще на студентському етапі. Тобто у студентів має бути принцип розвитку їх як особистостей і майбутніх фахівців, а також своєчасне вирішення суперечностей, що виникають під час цього процесу. Для реалізації принципу розвитку студентів необхідно ефективно управляти цим процесом, де особливу роль відіграють посадові особи інституту та викладачі, які безпосередньо працюють зі студентами. Одним із ключових напрямів у запобіганні конфліктам є впровадження системи психологічного супроводу студентів.

Внутрішньоособистісний конфлікт являє собою складне та багатогранне явище, яке суттєво впливає на становлення та розвиток особистості. Ці конфлікти можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для людини, що залежить від підходів до їх вирішення та управління. Саме тому важливо своєчасно попереджати такі ситуації та ефективно їх долати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко А. І., Кутішенко В. П., Вінник Н. Д. Переживання внутрішньоособистісних конфліктів студентською молоддю в умовах війни в Україні. Вікова та педагогічна психологія. 2023, № 53. С. 57-62.

2. Мазоха І. С., Поліванова І. Особливості внутрішньоособистісних конфліктів у студентів в період навчання у вузі. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії: матер. V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Переяслав 30 квіт. 2023 р.). Переяслав, 2023. С. 54-57.

3. Журавльова Л. П., Шапран Т. М. Механізм ескалації внутрішньоособистісного конфлікту. Актуальні проблеми особистісного зростання: зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. конф. для молодих учених (м. Житомир, 19 квітня 2019 року). Житомир, 2019. С. 138-140.

4. Єльчанінова Т. М. Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор становлення особистості студентів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2018, № 3(2). С. 42-47.

5. Голярдик Н. Внутрішньоособистісний конфлікт та способи його подолання. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 429-430.

6. Гуменюк О. Г. Внутрішньоособистісний конфлікт як розв'язання проблемних питань особистості. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави: зб. тез XXIX щорічн. звітної наук. конф. наук.-педагог. працівн., докторантів та аспірантів (м. Хмельницький, 27 бер. 2025 р.). Хмельницький, 2025. С. 170-173.

Сікорська Леся Борисівна
доцент
lesya.sikorska@lnu.edu.ua
Телька Інна-Катерина Ігорівна,
Глущук Уляна Юріївна
студенти
INNA-KATERYNA.TELKA@lnu.edu.ua
ULIANA.HLUSHCHUK@lnu.edu.ua
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Вступ. На сьогодні проблема розвитку дітей з розладами аутистичного спектру набуває особливої наукової та практичної значущості. Розладами аутистичного спектру належать до складних порушень психічного розвитку, які істотно впливають на формування вищих психічних функцій, зокрема пам'яті, що відіграє ключову роль у навчальній діяльності дітей молодшого шкільного віку. Недостатній рівень розвитку пам'яті у дітей з РАС ускладнює засвоєння навчального матеріалу, формування навичок читання, письма та рахунку, а також негативно позначається на процесах соціалізації. Значну увагу вивченню розладів аутистичного спектру приділено в працях багатьох науковців, зокрема Л. Каннера, Б. Скіннера, Р. Шрама, Е. Шоплера, К. Островської, О. Романюк, Т. Скрипник, Г. Хворова, В. Тарасун, А. Чуприкова, Д. Шульженко, Л. Дробіт та інших. У наукових дослідженнях зазначених авторів підкреслюється багатогранність проявів аутизму та необхідність комплексного підходу до вивчення особливостей психічного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з розладами аутистичного спектру та потребою у поглибленому вивченні специфіки розвитку різних видів пам'яті в даної категорії дітей. Усвідомлення цих особливостей є необхідною передумовою для вдосконалення психолого-педагогічного супроводу та створення ефективних умов навчання і розвитку дітей з РАС.

Мета дослідження. Теоретично проаналізувати особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру та окреслити їх вплив на навчальну діяльність.

Пам'ять як одна з провідних пізнавальних функцій відіграє важливу роль у психічному розвитку дитини молодшого шкільного віку. Саме в цей період відбувається перехід від переважно мимовільного запам'ятовування до формування довільної та

осмисленої пам'яті, що забезпечує ефективне засвоєння навчального матеріалу [2]. У дітей з розладамиаутистичного спектру ці процеси мають специфічний характер і відрізняються нерівномірністю розвитку різних видів пам'яті.

Однією з характерних особливостей пам'яті у дітей з РАС є відносно добре сформована механічна пам'ять, особливо зорова та слухова[1]. Такі діти здатні точно відтворювати факти, послідовності, дати, маршрути або дрібні деталі. Водночас переважання механічного запам'ятовування нерідко супроводжується труднощами осмислення та узагальнення інформації, що обмежує можливість її практичного застосування в нових ситуаціях.

Разом із цим у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру часто спостерігаються труднощі в розвитку робочої пам'яті. Це проявляється у складнощах утримання та обробки інформації в процесі виконання навчальних завдань, зокрема під час розв'язування математичних задач, читання з розумінням або дотримання багатокрокових інструкцій. Недостатня сформованість робочої пам'яті тісно пов'язана з особливостями виконавчих функцій, таких як планування, контроль і когнітивна гнучкість[5].

Важливою характеристикою пам'яті дітей з РАС є порушення епізодичної пам'яті, що виявляється у труднощах запам'ятовування особистих подій, переживань та їхнього емоційного й соціального контексту. Це ускладнює формування автобіографічної пам'яті, а також розуміння причинно-наслідкових зв'язків у повсякденних та соціальних ситуаціях. У зв'язку з цим діти можуть мати обмежені можливості використання власного досвіду для регуляції поведінки та навчальної діяльності.

Крім того, у дітей з розладами аутистичного спектру спостерігаються труднощі з контекстуальною пам'яттю, що проявляється у залежності процесів відтворення інформації від умов, у яких вона була засвоєна. Дитина може успішно запам'ятовувати матеріал у знайомій ситуації, однак відчувати значні труднощі під час перенесення знань у новий контекст. Це негативно впливає на навчальну успішність та ускладнює адаптацію до змінних умов освітнього середовища[1].

Семантична пам'ять у дітей молодшого шкільного віку з РАС часто розвивається нерівномірно та має вибірковий характер. Знання можуть накопичуватися переважно у вузьких сферах інтересів дитини, тоді як засвоєння інформації з інших навчальних дисциплін потребує значно більших зусиль. Такі особливості зумовлюють труднощі у формуванні цілісної системи знань і потребують індивідуалізованого підходу до навчання.

Суттєвий вплив на розвиток пам'яті мають сенсорні особливості дітей з розладами аутистичного спектру. Гіпер- або гіпочутливість до сенсорних подразників може перешкоджати концентрації уваги та знижувати ефективність запам'ятовування навчального матеріалу. Неврахування сенсорних потреб дитини часто призводить до перевантаження або, навпаки, недостатньої стимуляції, що негативно позначається на пізнавальній діяльності загалом[3].

Висновки. Розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру характеризується специфічністю та нерівномірністю формування її окремих компонентів. У таких дітей часто поєднується відносно високий рівень механічної пам'яті з труднощами розвитку робочої, епізодичної та контекстуальної

пам'яті. Семантична пам'ять має вибірковий характер і нерідко пов'язана з вузькими інтересами дитини.

Зазначені особливості істотно впливають на навчальну діяльність, соціальну адаптацію та формування міжособистісних взаємин дітей з РАС. У зв'язку з цим організація освітнього процесу має ґрунтуватися на індивідуальному підході, врахуванні сенсорних особливостей та використанні спеціально підібраних методів розвитку пам'яті. Розуміння специфіки пам'яті дітей з розладами аутистичного спектру є важливою передумовою підвищення ефективності їх навчання та успішної інтеграції в освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецова Т. М. Особливості розвитку вищих психічних функцій у дітей з розладом аутистичного спектру. 2024.
2. Кухарик Ю. А. Розвиток пам'яті в молодшому шкільному віці // Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти (частина ІІ) : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29–30 квітня 2021 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2021. С. 32–84.
3. Мамічева О., Бутко Ю. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з розладами аутистичного спектра: причини, прояви та корекційні стратегії // Особлива дитина: навчання і виховання. 2025. № 4 (120). С. 188–206.
4. Островська К. О., Качмарик Х. В., Дробіт Л. Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017.
5. Павелко О. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей з розладами спектра аутизму в дошкільному віці. Івано-Франківськ, 2021. 125 с.
6. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2017. № 9 (2). С. 190–205.
7. Скрипник Т. В. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху. Серія «Аутизм-Академія». Київ, 2019.

Танчин Вікторія Ярославівна,
студентка групи ФПК-31с,
факультет педагогічної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна
Романюк Юлія Романівна,
студентка групи ФПК-31с,
факультет педагогічної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна
Науковий керівник: ***Сікорська Леся Борисівна,***
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ДИТИНИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

Актуальність теми. Актуальність даного дослідження обумовлена потребою у створенні такого інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечуватиме не лише фізичну доступність навчання, але й сприятиме психологічній безпеці дитини. У сучасних реаліях кількість дітей із різноманітними освітніми потребами у закладах середньої освіти продовжує зростати. Проте на практиці інклюзія нерідко залишається формальністю, обмежуючи залучення дітей до освітнього процесу без урахування їхнього емоційного стану, відчуття безпеки та психологічного комфорту. У цьому контексті важливу роль відіграє універсальний дизайн як концепція створення освітнього простору, предметів, програм і послуг, що спрямована на їх доступність для всіх дітей без необхідності спеціальних модифікацій. Такий підхід значно знижує ризики стигматизації, соціальної ізоляції та психологічного дискомфорту, які нерідко виникають у дітей в умовах інклюзивного середовища. Застосування принципів універсального дизайну для гарантування психологічної безпеки дитини сприяє формуванню у дітей відчуття прийняття, передбачуваності та комфорту під час перебування у школі, що є важливим чинником успішного навчання, ефективної соціальної взаємодії та гармонійного розвитку особистості. Тому дослідження потенціалу універсального

дизайну в контексті забезпечення психологічної безпеки дітей в інклюзивному освітньому середовищі набуває особливого значення і є актуальним для суспільства.

Сучасна система освіти все більше базується на принципах гуманізації, рівності й доступності, що спонукає до переосмислення методів організації освітнього процесу та сприяє активному розвитку інклюзивного навчання. У межах цього підходу акцент робиться не лише на фізичному включенні дітей з ООП до навчальних закладів, але й на створенні цілеспрямованого освітнього середовища, яке враховує різноманітність потреб учнів. Таке середовище має забезпечувати відчуття прийняття, безпеки та психологічного комфорту для кожної дитини. У цьому світлі питання психологічної безпеки дитини стає вкрай важливим, адже вона є ключовою умовою для гармонійного розвитку, успішного навчання й ефективної адаптації у суспільстві.

Психологічна безпека в інклюзивному освітньому середовищі є складним багатовимірним явищем, яке формується через взаємодію дитини з освітнім середовищем. Вона охоплює емоційний стан дитини, почуття захищеності, довіри, прийняття, а також можливість відкрито висловлювати свої потреби та демонструвати здібності без страху перед осудом чи невдачею. Недостатній рівень психологічної безпеки в навчальному процесі може призводити до підвищеної тривожності, зниження мотивації до навчання, емоційного виснаження та формування негативного уявлення про себе.

Психологічна безпека дитини в інклюзивному освітньому середовищі забезпечується не лише через взаємодію між учасниками, але й завдяки специфіці організації самого навчального простору. Чітко встановлені правила, передбачуваність освітнього процесу, доступність середовища та відсутність постійної потреби адаптуватися до умов школи значно знижують рівень тривожності й емоційної напруги у дітей. Ці аспекти особливо важливі для учнів з особливими освітніми потребами, адже вони часто стикаються з перевантаженням, почуттям невпевненості чи страхом бути неприйнятими.

Універсальний дизайн у цьому контексті дозволяє зменшити кількість таких стресових факторів ще на етапі організації освітнього середовища. Наприклад, чітка структура навчального дня, візуальні підказки, зрозумілі правила поведінки та стабільність просторового розташування предметів у класі сприяють формуванню у дітей відчуття контролю над ситуацією. Це особливо важливо для дітей з РАС, порушеннями уваги або підвищеною тривожністю, для яких хаотичне середовище може викликати емоційне перенавантаження.

Також важливим аспектом психологічної безпеки є уникнення постійного акценту на відмінностях дитини. У традиційній системі освіти індивідуальні адаптації часто підкреслюють «інакшість» учня, що може спричиняти почуття сорому чи соціальну ізоляцію. Натомість підхід універсального дизайну створює умови, де різноманітні способи участі у навчальному процесі вважаються нормою для всіх. Це дає дитині змогу користуватися необхідними ресурсами без дискомфорту чи відчуття, що вона потребує особливого ставлення.

Крім того, універсальний дизайн позитивно впливає на соціальний клімат у класі. Коли освітній простір організований з урахуванням різноманітності можливостей, зменшується конкуренція та порівняння між дітьми, натомість посилюється співпраця й взаємна підтримка. У такому середовищі дитина легше встановлює соціальні контакти, відчуває себе частиною колективу та рідше стикається з проявами відторгнення чи стигматизації.

Отже, психологічна безпека дитини в інклюзивному освітньому середовищі значною мірою визначається тим, наскільки школа є зрозумілою, передбачуваною та комфортною для щоденного перебування. Для дитини важливо не лише мати доступ до навчання, а й відчувати себе прийнятою, захищеною та рівною серед інших учнів.

Універсальний дизайн у цьому контексті постає як підхід, що дозволяє створювати освітнє середовище без постійного виокремлення дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки орієнтації на різноманітність можливостей учнів він знижує рівень психологічної напруги, сприяє формуванню відчуття безпеки та підтримує позитивне ставлення дитини до школи.

Таким чином, застосування принципів універсального дизайну в інклюзивному освітньому середовищі доцільно розглядати як важливу умову забезпечення психологічної безпеки дитини, що має безпосередній вплив на її емоційний стан, навчальну активність і соціальну взаємодію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологічна безпека дитини в інклюзивному освітньому середовищі : наукова стаття // Pedagogical Academy. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/download/791/681 (дата звернення: 27.01.2026). – 2023.
2. Психологічна безпека особистості в умовах інклюзивної освіти : наукова стаття. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4361 (дата звернення: 27.01.2026). – 2020.
3. Інклюзивна освіта : методичний посібник / Міністерство освіти і науки України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf (дата звернення: 27.01.2026). – 2021.
4. Inclusive education in Ukraine: challenges, conditions and implementation strategies : наукова стаття. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/381528018_INCLUSIVE_EDUCATION_IN_UKRAINE_CHALLENGES_CONDITIONS_AND_IMPLEMENTATION_STRATEGIES (дата звернення: 27.01.2026). – 2024.
5. Принцип універсального дизайну в освіті : освітній матеріал // Naurok. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/organizaciya-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovischa-princip-universalnogo-dizaynu-ta-rozumnogo-pristosuvannya-296074.html (дата звернення: 27.01.2026). – 2020.
6. Універсальний дизайн інклюзивного освітнього середовища : наукова публікація. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43574/ (дата звернення: 27.01.2026). – 2022.

Ольга Чариєва
аспірантка
кафедри практичної психології 4 року навчання
Спеціальності 053 Психологія
Криворізького державного педагогічного університету

ВПЛИВ АРТ – ТЕРАПІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСІБ ПОВАЖНОГО ВІКУ

На сьогодні питання щодо збереження психологічного здоров'я осіб поважного віку є одним із найбільш пріоритетних завдань соціальної політики, закладів надання соціальних послуг незахищеним верствам населення та фахівців з надання психологічних послуг. Тому наразі виникає потреба у пошуку та розробці безпечних та ефективних методів психологічної підтримки з урахуванням вікових особливостей осіб поважного віку та їхньої когнітивної спроможності. Зростання чисельності осіб поважного віку та схильність до соціальної ізоляції, підвищеного стресу та появи емоційних розладів, що ускладнені віковими проявами зумовлюють потребу у ефективних методах підтримки їхнього психологічного благополуччя та стійкості.

З метою розкриття цілісної картини уявлень про досліджувані психологічні конструкти наведемо тлумачення вищеописаних понять. За потрактуванням словника Американської психологічної асоціації благополуччя є станом щастя та задоволеності з низьким рівнем переживання дистресу, загальним задовільним фізичним та психічним здоров'ям [5]. Концепція психологічного благополуччя є багатоаспектною та включає різноманітні фактори, у тому числі і в поважному віці. Науковці Дж. Роу та Р. Кан виокремлюють такі умови благополуччя у контексті визначення критеріїв «успішного старіння»: низький рівень захворюваності та інвалідизації, активну участь у житті суспільства та високий рівень когнітивної та фізичної спроможності [10]. На противагу вищеописаній моделі науковці К. Джонсон та Дж. Матчлер пропонують зосередитись на активності та функціонуванні осіб поважного віку крізь призму залученості до соціальної взаємодії, змінюючи погляди про неминучість природного старіння [8].

Резильєнтність осіб поважного віку виступає адаптивним процесом підтримки психологічного здоров'я та позитивного переосмислення процесу старіння [9;11] Згідно з потрактуванням словника Американської психологічної асоціації , резильєнтність виступає одночасним процесом та результатом успішної адаптації до складного життєвого досвіду, завдяки розумовій, емоційній та поведінковій гнучкості, адаптації до зовнішніх та внутрішніх вимог [4]. Вона є захисним чинником, що допомагає особам поважного адаптуватися до вікових змін, хвороб і самотності. З огляду на це підтримка психологічної стійкості серед осіб поважного віку потребує цілеспрямованих та безпечних програм психологічного втручання, що сприятимуть їхній соціальній автономії, підтримці фізичної активності та доступу до психоедукаційних ресурсів [2].

На нашу думку метод арт – терапії є безпечним та ефективним видом психологічної підтримки осіб поважного віку, який уможливлює підтримку благополуччя та стійкості. На думку К. Данфі та ін. арт – терапевтичне втручання ініціює такі механізми: міжособистісний, фізичний, культурний, когнітивний, особистісний, які загалом пов'язані із підтримкою психологічного здоров'я особистості [6]. За висновками дослідження Карр та Хасс - Коен творче вираження в арт-терапії у застосуванні з особами поважного віку можуть сприяти здоровому старінню, розвиваючи почуття контролю та позитивних емоцій, які можуть впливати на фізичне благополуччя, пластичність мозку, механізми відчуття контролю та соціальної активності [7].

З метою аналізу взаємозв'язку психологічного благополуччя та резильєнтності осіб поважного віку нами було проведено емпіричне дослідження вищеописаних конструктів із визначенням потенційних факторів впливу на стійкість та благополуччя. Методами оцінки було обрано: «Шкала Стійкості Коннор – Девідсона (Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC-10)»; «Геріатрична шкала депресії (GSD)»; «Шкала задоволеності життям Дінера (Satisfaction With Life Scale, SWLS)»; «Клінічна рейтингова шкала деменції (CDR)»; самозвіти про якість сну та рівень фізичної активності [1].

Дослідження проводилось на базі одного із закладів соціального обслуговування у Дніпропетровській області. Загальна кількість респондентів, яка взяла участь у дослідженні становила 123 особи віком від 60 років, з яких жінок – 115, чоловіків – 8. Вищеописані дані зібрані шляхом очного опитування та анкетування, за попередньої процедури надання згоди на психологічне дослідження. Додатково до даних опитувальників нами було зібрано соціально – демографічні показники (вік, стать, наявність або відсутність інвалідності). Виявлено, що основними предикторами резильєнтності осіб поважного віку є рівень фізичної активності, показники психологічного благополуччя та ступінь вираженості депресії, яка посилюється з віком. Водночас психологічне благополуччя зумовлюється резильєнтністю особистості, відсутністю депресивних станів та збільшенням віку після 80 років. Оскільки рівень когнітивного спаду у вибірці є незначним, а резильєнтність та благополуччя виступають взаємопов'язаними факторами, це стає ключовим обґрунтуванням для впровадження та апробації програми з арт-терапії [1].

Пілотування арт – терапевтичної моделі з VR (віртуальна реальність), яка спрямована на підтримку психологічного благополуччя та резильєнтності було здійснено за участі 10 осіб експериментальної та 20 осіб контрольної груп віком від 60 років жіночої статі, які є отримувачами соціальних послуг. Учасниці були відібрані із загальної вибірки емпіричного етапу за попереднім запрошенням. У структурі програми арт – терапевтичного втручання з VR було вміщено 10 занять, спрямованих на активізацію психологічних ресурсів та резильєнтності, підтримку когнітивної спроможності, психоемоційне відновлення та соціальну інтеграцію особистості. Кожне заняття містило такі структурні блоки: слуховий, у контексті сприймання аудіостимулів (спокійна музика, звуки тварин та природи у програмному забезпеченні окулярів віртуальної реальності); зоровий із використанням технік візуалізації та перетворення образу через процес малювання, взаємодію з кольором та образів уяви, перегляду терапевтичних відео за допомогою окулярів віртуальної реальності; кінестетичний із додатковою

стимуляцією рук засобами взаємодії з інструментами живопису, роботи у пісочному полі. Робота з експериментальною групою передбачала щотижневі очні зустрічі у приміщенні надання соціальних послуг із попереднім узгодженням правил діяльності групи. Тривалість однієї зустрічі становила півтори години (із переглядом відео та аудіо стимуляцією за допомогою VR пристрою, безпосереднього процесу зображувальної діяльності та надання зворотнього зв'язку наприкінці заняття)[3].

Результати апробації були проаналізовані за допомогою методів математичної статистики критерію Вілкоксона та t – критерію Стьюдента. За результатами повторної діагностики контрольної та експериментальної груп було виявлено позитивний зсув у параметрах резильєнтності, зниженні рівня депресії та оптимізації рівня задоволеності життям групи втручання. Отримані результати засвідчують, що впроваджена арт-терапевтична програма справила помірно виражений позитивний вплив на благополуччя та життєстійкість осіб поважного віку[3].

Розроблена програма арт – терапевтичного втручання, яка спрямована на підтримку психологічного благополуччя та резильєнтності осіб поважного віку може бути доцільною для подальшого використання у системі психосоціальної підтримки осіб поважного віку у контексті підтримки психологічного здоров'я, зниженні негативних емоційних проявів та профілактики соціальної ізоляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чариєва О. А. Дослідження взаємозв'язку психологічного благополуччя та резильєнтності осіб поважного віку. Габітус. 2025. Т.2. № 78. С. 68 – 71. https://doi.org/10.32782/hbts.78.2.11.

2. Чариєва О. А. Особливості прояву та підтримки резильєнтності осіб поважного віку. Габітус. 2025. № 76. С. 140 – 143. https://doi.org/10.32782/hbts.76.22.

3. Чариєва О. А. Програма арт – терапевтичного втручання з елементами VR для покращення психологічного благополуччя та резильєнтності осіб поважного віку. Габітус. 2025. Т.1. № 79. С. 91 – 94. https://doi.org/10.32782/hbts.79.1.16.

4. American Psychological Association. Resilience. APA Dictionary of Psychology. https://dictionary.apa.org/resilience.

5. American Psychological Association. Well-being. APA Dictionary of Psychology. https://dictionary.apa.org/well-being.

6. Dunphy K., Baker F. A., Dumaresq E., Carroll-Haskins K., Eickholt J., Ercole M., Kaimal G., Meyer K., Sajnani N., Shamir O. Y., Wosch T. Creative Arts Interventions to Address Depression in Older Adults: A Systematic. Review of Outcomes, Processes, and Mechanisms. Frontiers in Psychology. 2019. Vol. 9. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02655.

7. Hass-Cohen N., Carr R. (eds.) Art therapy and clinical neuroscience. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. 2008. 336 p.

8. Johnson K. J., Mutchler J. E. The emergence of a positive gerontology: From disengagement to social involvement. The Gerontologist. 2014. Vol. 54. № 1. P. 93–100. URL: https://doi.org/10.1093/geront/gnt099.

9. Netuveli G., Wiggins R. D., Montgomery S. M. et al. Mental health and resilience at older ages: bouncing back after adversity in the British Household Panel Survey. Journal of Epidemiology & Community Health. 2008. Vol. 62 № 11. P. 987–991. URL: https://doi.org/10.1136/jech.2007.069138.

10. Rowe J. W., Kahn R. L. Successful Aging. The Gerontologist. 1997. Vol. 37 № 4. P. 433–440. https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433.

11. Ryff C. D., Singer B., Dienberg-Love G., Essex M. J. Resilience in adulthood and later life: Defining features and dynamic processes. Handbook of Aging and Mental Health. New York : Plenum Press. 1998. P. 69–96.

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Андрійчук Михайло Андрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(м. Лубни)
misha.andri4uk@gmail.com
https://orcid.org/0009-0008-4271-6169

ДІТИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК ОСОБЛИВА СОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ В УКРАЇНІ

У сучасних соціально-економічних умовах явище трудової міграції набуло в Україні системного та тривалого характеру, що зумовлює появу нових соціально вразливих груп населення. Однією з таких груп є діти трудових мігрантів – неповнолітні, чиї батьки або один із батьків перебувають у довготривалій трудовій міграції за межами країни чи регіону постійного проживання. В українському суспільстві ця категорія дітей формується як окремий об'єкт наукового аналізу, соціально-педагогічного та психологічного супроводу, а також державної соціальної політики.

Масштабна трудова міграція з Україна зумовлена комплексом макро- та мікросоціальних чинників: економічною нестабільністю, нерівномірністю регіонального розвитку, обмеженими можливостями працевлаштування, низьким рівнем доходів окремих соціальних груп, а також прагненням батьків забезпечити дітям вищий рівень матеріального добробуту та доступ до якісної освіти й медицини. За таких умов сім'я часто вдається до стратегії «розділеного проживання», коли економічна функція батьківства реалізується дистанційно, тоді як виховна, емоційна та соціалізувальна – істотно трансформується або делегується іншим членам родини чи соціальним інститутам.

Діти трудових мігрантів посідають проміжне положення між нормативною моделлю сімейного виховання та ситуаціями соціального ризику. Формально вони не завжди належать до категорій дітей, що потребують державного захисту, проте фактично часто перебувають у стані прихованої соціальної вразливості. Їх соціальний статус характеризується поєднанням матеріальної відносної стабільності з дефіцитом безпосередньої батьківської уваги, емоційної підтримки, контролю та спільного проживання.

Особливістю цієї категорії є те, що негативні наслідки батьківської міграції не завжди мають очевидний характер і можуть проявлятися опосередковано – через поведінкові,

емоційні, навчальні або соціально-комунікативні труднощі [3, с. 32]. Саме ця латентність проблем значно ускладнює своєчасну діагностику та соціально-педагогічне втручання.

Відсутність одного чи обох батьків у повсякденному житті дитини впливає на формування її емоційної сфери, самооцінки та базового відчуття безпеки. У дітей трудових мігрантів нерідко спостерігаються підвищена тривожність, емоційна нестійкість, почуття покинутості, амбівалентне ставлення до батьків, труднощі у формуванні довірчих міжособистісних стосунків [2, с. 48; 3]. У підлітковому віці це може трансформуватися в девіантні форми поведінки, зниження навчальної мотивації, конфлікти з ровесниками та дорослими.

Соціально-педагогічний аспект проблеми полягає в тому, що функції виховання часто виконують бабусі, дідусі або інші родичі, які не завжди мають достатні ресурси – фізичні, психологічні чи педагогічні – для повноцінного супроводу розвитку дитини. Освітні заклади, у свою чергу, не завжди ідентифікують дітей трудових мігрантів як окрему групу, що потребує підвищеної уваги та індивідуалізованого підходу.

Процес соціалізації дітей трудових мігрантів відбувається в умовах суперечливих впливів. З одного боку, регулярні грошові перекази та контакт із іншими культурними зразками (через спілкування з батьками, які перебувають за кордоном) можуть розширювати світогляд дитини, формувати толерантність, адаптивність і міжкультурну чутливість. З іншого — відсутність щоденного батьківського прикладу ускладнює засвоєння соціальних ролей, моделей відповідальності та конструктивної поведінки.

У цьому контексті особливої ваги набуває проблема формування особистісної та соціальної ідентичності. Діти трудових мігрантів можуть відчувати розрив між матеріальними можливостями та емоційними потребами, між образом «успішної сім'ї» та реальним досвідом самотності чи надмірної самостійності, що впливає на їхні життєві стратегії та ціннісні орієнтації.

Незважаючи на масштабність явища, діти трудових мігрантів в Україні досі недостатньо представлені в нормативно-правових актах як окрема соціальна категорія. Це обмежує можливості цілеспрямованого соціального супроводу, профілактики ризикованої поведінки та надання комплексної допомоги. Водночас сучасні наукові підходи дедалі частіше наголошують на необхідності інтеграції зусиль освітніх, соціальних, психологічних і громадських інституцій у роботі з цією групою.

Ефективна підтримка дітей трудових мігрантів має ґрунтуватися на принципах гуманізму, системності, міждисциплінарності та превентивності [1, с. 38–41]. Йдеться не лише про реагування на вже наявні проблеми, а й про створення умов для гармонійного розвитку дитини, збереження її психічного здоров'я, формування життєстійкості та соціальної компетентності.

Отже, діти трудових мігрантів є особливою соціальною категорією, що формується на перетині економічних процесів, трансформації сімейних відносин і змін у соціальній структурі українського суспільства. Їхня специфіка полягає у поєднанні зовнішньої соціальної благополучності з внутрішніми психологічними та соціально-педагогічними ризиками. Усвідомлення цієї подвійності є ключовим для розроблення ефективних моделей соціального захисту, психолого-педагогічного супроводу та державної політики, спрямованої на підтримку дитинства в умовах масової трудової міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук, М. А. (2025). Методологічні засади принципів дослідження проблеми профілактики соціальної відчуженості дітей із сімей трудових мігрантів. Соціальна педагогіка: теорія та практика, (4), 36–43. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-4-36-43
2. Данильчук Л. О. Емоційний інтелект дітей із трудових мігрантів: середовищний підхід. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. №3/2020 (вересень). С. 46–65. DOI: https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-3-12
3. Danylchuk, L. ., Romanovska, L. ., Popyk, Y. ., Holova, N. ., & Kravchyna, T. (2022). Analysis of Children's Emotional Intelligence in Families of Migrant Workers during Pandemic Covid-19 in Ukraine. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 13(3), 30-46. DOI: https://doi.org/10.18662/brain/13.3/352

Данильчук Лариса Олексіївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(м. Лубни)
larkaterdan@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7156-5071

SOFT SKILLS ЯК ГУМАНІСТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасні соціальні трансформації, зумовлені глобалізаційними процесами, воєнними викликами, зростанням соціальної нерівності, масовими міграційними явищами та підвищенням рівня соціальної вразливості населення, актуалізують переосмислення вимог до професійної діяльності соціальних працівників. У цих умовах фахівець соціальної сфери виступає не лише як носій спеціалізованих знань і технологій соціальної роботи, а насамперед як суб'єкт гуманістичної взаємодії, здатний до емпатійного спілкування, партнерства, етичної відповідальності та підтримки людської гідності.

Soft skills становлять ядро гуманістичної парадигми професії соціальних працівників, що ґрунтується на визнанні унікальності кожної особистості, її права на самовизначення, підтримку та розвиток. У цьому контексті soft skills виступають інструментом реалізації гуманістичних цінностей у професійній діяльності соціального працівника. До них належать: *комунікативна компетентність* – уміння ефективно спілкуватися, слухати, переконувати, вести діалог з клієнтами, колегами, представниками громадських структур; *емоційний інтелект і емпатія* – здатність розуміти емоційні стани інших людей, керувати власними емоціями, підтримувати клієнтів у кризових ситуаціях; *критичне та системне мислення*, що забезпечує аналіз соціальних проблем, прогнозування наслідків і прийняття зважених рішень; стресостійкість, гнучкість, *здатність до адаптації* – особливо важливі в умовах соціальної напруженості та гуманітарних криз; *командна робота, лідерство, креативність*, які дозволяють ефективно взаємодіяти у міждисциплінарних командах.

Розвинені soft skills сприяють формуванню професійної стійкості соціального працівника, запобігають професійному вигоранню, підвищують рівень саморефлексії та здатність до безперервного професійного розвитку. У контексті кризових і воєнних умов саме soft skills дозволяють фахівцю зберігати психологічну рівновагу та надавати якісну допомогу клієнтам у ситуаціях підвищеного емоційного навантаження.

Інтеграція soft skills у професійну діяльність соціальних працівників є умовою становлення професійної компетентності як цілісного утворення [1], реалізація чого вбачається можливим через: компетентнісне моделювання освітніх програм, що поєднують навчальні дисципліни з практичною діяльністю; використання інтерактивних методів навчання: тренінгів, симуляцій, рольових ігор, кейс-методів, практик у громадах; проєктно-дослідницьку діяльність студентів, яка розвиває ініціативу, відповідальність, командну роботу; рефлексивні технології, спрямовані на усвідомлення власного професійного розвитку та етичних орієнтирів.

Для соціального працівника soft skills є основою професійної суб'єктності, адже саме через них реалізується принцип гуманістичної спрямованості соціальної роботи. Soft skills формують професійно-етичну позицію соціального працівника, підсилюючи його здатність до емпатійної, партнерської взаємодії та саморефлексії; забезпечують здатність фахівця вибудовувати довірливі стосунки з клієнтами, працювати з різними соціальними групами, зокрема з особами у кризових і травматичних ситуаціях, а також ефективно взаємодіяти з міждисциплінарними командами.

Таким чином, soft skills виступають ключовою гуманістичною складовою професійної компетентності соціальних працівників, визначаючи якість їхньої професійної взаємодії, ефективність соціальної допомоги та рівень професійної зрілості. Вони забезпечують реалізацію людиноцентричного підходу, сприяють соціальній інтеграції вразливих груп населення та формуванню гуманістично орієнтованого соціального середовища. Формування і розвиток soft skills у процесі професійної підготовки соціальних працівників є необхідною умовою підвищення якості соціальної роботи в сучасних умовах суспільних викликів та трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данильчук, Л. О. (2024). Компетентнісний підхід до обґрунтування необхідних міжгалузевих спеціальних компетентностей у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. Соціальна педагогіка: теорія та практика, (4), 124–131. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-4-124-131

Захарченко Олена Олександрівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність І10 Соціальна робота та консультування,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(м. Лубни)

ДИТИНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА У КИТАЇ

У сучасному глобалізованому світі проблема соціально-правового захисту дитинства набуває особливої актуальності, зумовленої демографічними трансформаціями, урбанізаційними процесами, внутрішньою та зовнішньою міграцією, соціально-економічною нерівністю та викликами цифрової епохи. У цьому контексті дитиноцентричний підхід розглядається як пріоритетна методологічна та практична основа формування державної політики щодо дітей, адже він передбачає визнання дитини самостійним суб'єктом прав, інтересів і потреб [3]. Для Китаю, який характеризується масштабною чисельністю дитячого населення, значними регіональними диспропорціями та швидкими соціальними змінами, реалізація дитиноцентричного підходу у сфері соціально-правового захисту дитинства має як стратегічне, так і гуманістичне значення.

Дитиноцентричний підхід ґрунтується на ідеї пріоритетності найкращих інтересів дитини, що означає спрямування соціальної, правової, освітньої та медичної політики на забезпечення повноцінного розвитку, безпеки та добробуту кожної дитини. На відміну від традиційно патерналістських моделей, де дитина розглядається переважно як об'єкт опіки з боку сім'ї або держави, дитиноцентризм акцентує увагу на її правах, голосі та участі у прийнятті рішень, які безпосередньо стосуються її життя.

У межах дитиноцентричного підходу «батьківська відповідальність» визначається через пріоритетність інтересів дитини. Це включає дотримання принципу рівності батьків та уникнення будь-якої дискримінації, де дитина є суб'єктом права, а не об'єктом маніпуляцій чи «торгу» між батьками під час правових суперечок [1].

Зауважимо, що дитиноцентричний підхід неможливий без реформування інституту материнства. Материнство слід розглядати не лише як біологічний стан, а як динамічний соціальний процес, який у сучасних умовах (війна, економічна нестабільність) потребує нових методологічних підходів та комплексної правової підтримки з боку держави для забезпечення гармонійного розвитку дитини [2].

У китайському соціально-правовому дискурсі дитиноцентричний підхід поступово інтегрується у державну політику через поєднання міжнародних стандартів захисту прав дитини з національними культурними традиціями, що базуються на цінностях колективізму, соціальної гармонії та відповідальності сім'ї за виховання молодшого покоління.

Соціально-правовий захист дитинства у Китаї формується на основі комплексу законодавчих і підзаконних актів, спрямованих на охорону прав та законних інтересів дітей. Особливе значення мають норми, що регулюють питання доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, запобігання насильству та експлуатації дітей. У межах дитиноцентричного підходу ці норми поступово орієнтуються не лише на формальне забезпечення базових потреб, а й на створення умов для гармонійного розвитку особистості дитини з урахуванням її вікових, соціальних та індивідуальних особливостей.

Важливим аспектом є інтеграція міжнародних зобов'язань у національне законодавство, що сприяє посиленню правового статусу дитини та розширенню механізмів її захисту. При цьому китайська модель вирізняється прагненням адаптувати універсальні правові принципи до власного соціокультурного контексту.

Реалізація дитиноцентричного підходу у Китаї здійснюється через систему соціальних інститутів, серед яких провідну роль відіграють сім'я, освітні заклади, органи соціального захисту та місцеві громади. Держава приділяє значну увагу розвитку програм соціальної підтримки сімей з дітьми, особливо у сільських районах і серед внутрішніх мігрантів, де діти часто опиняються в умовах соціальної вразливості.

Особливе місце займають освітні інституції, які виконують не лише навчальну, а й соціалізаційну та превентивну функції. У межах дитиноцентричного підходу освіта розглядається як ключовий інструмент соціальної мобільності та захисту прав дитини, а школа – як простір безпеки, підтримки й розвитку.

Незважаючи на значні досягнення, упровадження дитиноцентричного підходу у сфері соціально-правового захисту дитинства у Китаї супроводжується низкою труднощів. До них належать регіональна нерівність у доступі до соціальних послуг, наслідки урбанізації та внутрішньої міграції, проблема так званих «залишених дітей», які зростають без постійної батьківської опіки, а також ризики надмірного академічного навантаження й психологічного тиску на дітей. Ці виклики потребують комплексних міждисциплінарних рішень, поєднання правових, соціальних і психолого-педагогічних заходів, а також посилення міжвідомчої взаємодії та участі громадянського суспільства у захисті дитинства.

Подальший розвиток дитиноцентричного підходу у Китаї пов'язаний із удосконаленням законодавства, розширенням соціальних програм підтримки дітей і сімей, впровадженням інноваційних форм соціальної роботи та підвищенням рівня міжкультурної й правової компетентності фахівців, які працюють з дітьми. Важливою перспективою є посилення участі самих дітей у процесах, що стосуються їхнього добробуту, з урахуванням вікових можливостей та принципу поступової автономії.

Отже, дитиноцентричний підхід до проблеми соціально-правового захисту дитинства у Китаї є складним і динамічним процесом, що поєднує правові норми, соціальні практики та культурні традиції. Його реалізація спрямована на утвердження дитини як активного суб'єкта соціальних відносин, забезпечення її прав, безпеки та умов для всебічного розвитку. Системний і гуманістичний характер дитиноцентричної моделі створює передумови для підвищення якості життя дітей і формування соціально відповідального, стійкого суспільства, орієнтованого на майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данильчук Л. О. До проблеми відповідального батьківства: результати теоретичного аналізу та експериментального дослідження. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 3 (136). Одеса, 2021. С. 88–95. https://doi.org/10.24195/2617-6688-2021-3 (дата звернення 20.01.2026)

2. Захарченко О. О. (2025). Материнство як наукова проблема. Соціальна педагогіка: теорія та практика, (4), 52–58. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-4-52-58 (дата звернення 20.01.2026).

3. Стинська В. В. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки материнства й дитинства в Україні (XX – початок XXI ст.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Стинська Вікторія Володимирівна ; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2017. 622 с.

Лічман Катерина Василівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність І10 Соціальна робота та консультування,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-6174-6882
k.v.lichman@gmail.com

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ОСВІТНЬОЇ СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах тривалих воєнних дій на території України парадигма розуміння здоров'я зазнає змін, зміщуючи фокус з індивідуальної медичної проблеми на площину національної безпеки та збереження людського капіталу. У науковому дискурсі утверджується перехід від патоцентричного підходу до салютогенної моделі, обґрунтованої А. Антоновським, яка зосереджена на ресурсності та здатності особистості продуктивно функціонувати в умовах стресу.

Оскільки на мезорівні ментальне здоров'я виконує економічну та державотворчу функції [1, с. 76], формуючи колективну резильєнтність, необхідну для повоєнного відновлення країни, вважаємо, що особливої ваги цей аспект набуває у контексті закладів загальної середньої освіти, які стають ключовими інституціями формування стійкості майбутніх поколінь.

Водночас емпіричні дані фіксують загрозливі тенденції виснаження ресурсу самих агентів змін – педагогічних працівників. Зокрема, емпіричне дослідження групи науковців: Л. Данильчук, В. Стинської, В. Штифурак, Н. Бирко, Т. Кравчини засвідчило критичний стан професійної спільноти, серед якої 92% респондентів повідомили про ознаки емоційного вигорання, 85% вказали на соматичні розлади, спричинені хронічним стресом; майже половина опитаних (46%) опинилася в ситуації обмеженої комунікації з близькими, що пов'язано із ризиком глибокої ізоляції. Домінування почуття безпорадності (71%) серед фахівців освітньої сфери створює інституційний парадокс, оскільки педагоги, на яких покладено функцію психосоціальної підтримки здобувачів освіти, самі перебувають у стані дефіциту ресурсів і потребують допомоги [2, с. 696-704].

Така дисфункція системи становить пряму загрозу для ментального здоров'я підлітків, які є однією з найвразливіших груп населення в умовах воєнних викликів [1, с. 72]. Хоча на державному рівні, зокрема у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», шкільне середовище визначено як простір превенції та плекання стійкості [1, с. 77], реалізація цього завдання ускладнена. Ми розглядаємо ресурсність педагога як необхідну передумову ефективності будь-яких інтервенцій: виснажений педагог не здатен забезпечити соціально-інтегративну підтримку здобувачів освіти, що перетворює

проблему збереження професійного здоров'я педагогів на стратегічний виклик для всієї системи формування майбутнього соціального капіталу.

Вирішення окресленої проблематики вимагає відмови від ситуативних рішень на користь системної соціальної політики та повноцінної інституалізації піклування про ментальне здоров'я. Спираючись на аналіз емпіричних даних вищезгаданого дослідження, пропонуємо комплексну стратегію відновлення за двома векторами: по-перше, це інтеграція рекреаційних практик у простір громад (створення безпечних парків, арт-просторів) [2, с. 705] у поєднанні з обов'язковими програмами професійної супервізії для педагогічних колективів; по-друге – інтеграція навичок саморегуляції в освітній процес як наскрізної компетентності для всіх учасників взаємодії.

Резюмуючи вищевикладене, констатуємо, що збереження ментального здоров'я в умовах тривалих воєнних дій на території України виходить за межі клінічної практики і стає пріоритетом соціальної політики та освіти. Лише комплексний підхід, що розглядає тандем «педагог – підліток» як єдину екосистему, дозволить сформувати колективну резильєнтність освітнього середовища, забезпечуючи реалізацію державотворчої функції ментального здоров'я як ключового ресурсу повоєнного відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лічман, К. В. (2025). Теоретичний аналіз концепту «ментальне здоров'я». Соціальна педагогіка: теорія та практика, (4), 72–81. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-4-72-81

2. Danylchuk, L. ., Stynska, V. ., Shtyfurak, V. ., Byrko, N. ., & Kravchyn, T. . (2025). Research Results on the Problem of Health Preservation among Ukrainian Education Sector Employees during Martial Law. European Journal of Sustainable Development, 14(4), 693. https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n4p693

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Платонов В.О.,
здобувач вищої освіти гр. ЕМ-241
Науковий керівник – ***Сизоненко О. В.,***
к.е.н., доцент, магістр психології
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА ТА КРЕАТИВНЕ МИСЛЕННЯ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ТЕХНІКИ Й ПСИХОЛОГІЇ

У сучасному світі дедалі частіше постає питання взаємозв'язку технічних і гуманітарних сфер діяльності. Зокрема, цікавим є поєднання електроенергетики – галузі, що базується на точних розрахунках і суворій послідовності дій, - із психологією та креативним мисленням, які пов'язані з гнучкістю, уявою та нестандартним підходом до вирішення завдань. На перший погляд ці сфери можуть здаватися протилежними, однак саме їхня взаємодія стає основою сучасних технологічних проривів.

Електроенергетика – це не лише передача електричного струму чи обслуговування мереж. Це складна система, що потребує від спеціаліста високого рівня аналітичного, логічного та водночас творчого мислення. Адже будь-яке інженерне рішення починається не лише з формул, а й з ідеї. Тому креативність у роботі енергетика можна розглядати як рушійну силу інновацій – від пошуку нових способів енергозбереження до розроблення систем «розумних» мереж (smart grids) і технологій використання відновлюваних джерел енергії. [1]

У сфері електроенергетики точність і дотримання інструкцій мають ключове значення, адже навіть найменша помилка може призвести до аварій чи економічних втрат. Однак саме креативне мислення дозволяє фахівцям запобігати таким ситуаціям, знаходити альтернативні рішення та підвищувати ефективність виробничих процесів. У цьому сенсі креативність можна назвати інтелектуальним інстинктом самозбереження, який допомагає фахівцю адаптуватися до непередбачуваних умов, зберігаючи стабільність енергетичної системи.

Креативне мислення в технічній галузі не означає відхід від правил чи порушення інструкцій. Навпаки, воно полягає у вміннях вдосконалити наявні алгоритми та знайти оптимальні рішення, що зменшують витрати ресурсів, часу або енергії. Наприклад, розроблення алгоритмів автоматичного балансування навантажень у мережах, впровадження систем моніторингу енергоспоживання чи використання штучного інтелекту для прогнозування споживання – усе це прояви креативності в технічному контексті. [2]

Кожен великий винахід у галузі енергетики - від електричної лампочки до сонячних панелей – став результатом творчого пошуку. Саме креативність дала можливість людству перейти від механічних систем до розумних енергетичних мереж, які самі аналізують і регулюють процеси споживання. Електроенергетика сьогодні стає не лише технічною, а й когнітивною сферою, де важливо розвивати уяву, інтуїцію й системне мислення.

Не менш важливою є роль освіти у формуванні креативного потенціалу майбутніх енергетиків. Традиційна технічна освіта орієнтувалася переважно на засвоєння фактів та алгоритмів. Сучасні ж виклики – енергетична криза, зміна клімату, необхідність сталого розвитку – вимагають від випускників здатності мислити гнучко, приймати нестандартні рішення, комбінувати знання з різних галузей. Тому навчальні програми мають включати елементи дизайн-мислення, проєктних методик та інтердисциплінарних досліджень, що розвивають інженерну уяву.

Креативне мислення можна порівняти з джерелом енергії – воно живить інноваційні процеси. Якщо діяти виключно за інструкцією, система залишатиметься стабільною, але статичною. Якщо ж застосувати творче бачення, можна перетворити навіть рутинні завдання на процес розвитку. Людина, яка мислить креативно, стає генератором нових ідей, а не лише виконавцем. [3]

Отже, креативність у технічних науках, зокрема в електроенергетиці, є не просто допоміжною навичкою, а ключовим фактором технологічного та соціального прогресу. Вона сприяє формуванню нового типу інженера – не лише обізнаного з технічними системами, а й здатного мислити стратегічно, інноваційно та відповідально. Саме поєднання логіки, точності й творчості визначає успішність майбутнього енергетичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Assessment of Creativity in Electrical Engineering (Ayob A. et al., 2012) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812038621

2. «Teaching Creativity in Engineering Schools: A review of the literature (Tekmen-Araci Y., 2024». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ijee.ie/1atestissues/Vol40-1/15_ijee4419.pdf

3. Engineering Creativity: A Systems Concept of Functional Creativity (ResearchGate) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/260192174_Engineering_Creativity_A_Systems_Concept_of_Functional_Creativity

Часник Дмитро Васильович
провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПАЯННЯ НВЧ КОМПОНЕНТІВ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ МІКРОЕЛЕКТРОНІКИ

Параметри виробів мікроелектроніки НВЧ значною мірою залежать від характеристик коаксіальних радіочастотних компонентів, що застосовуються (далі - компонентів): з'єднувачів, високочастотних і низькочастотних вводів, фільтрів перешкод і способу їх встановлення в корпуси виробів.

Найбільш широко застосовується традиційний спосіб установки компонентів - низькотемпературне паяння: флюсова (із застосуванням паяльних паст) і безфлюсова (готовим припоєм, у відновлювальному середовищі - водні, формиргазі). Паяння є складним технологічним процесом, який забезпечує не тільки надійне та міцне з'єднання компонентів, але значною мірою і параметри самих виробів.

Якість паяних сполук визначається їхньою міцністю, герметичністю, надійністю, корозійною стійкістю, працездатністю в умовах механічних, кліматичних та спеціальних впливів.

Забезпечення цих характеристик досягається оптимальним рішенням процесу паяння з'єднань без дефектів. Дефекти паяних з'єднань можна розділити на дві групи: пов'язані із заповненням розплавом припою зазору між деталями, що з'єднуються, і ті, що виникають в процесі охолодження після досягнення температури паяння.

Дефекти першої групи обумовлені особливостями заповнення припоєм капілярних проміжків.

Дефекти другої групи виникають через зменшення розчинності газів при переході припою з рідкого в твердий стан, а також внаслідок усадки припою при охолодженні. До них відносяться пористість кристалізаційного та дифузійного походження, тріщини в спаї, включення флюсу.

При виготовленні виробів мікроелектроніки для паяння коаксіальних радіочастотних компонентів зазвичай застосовують евтектичний олов'яно-свинцевий припій ПОС-61 з температурою плавлення + 183 °С. Також використовують безсвинцеві припої зі складом олово-мідь-срібло (SAC) з температурою плавлення + 217 °С.

Широко поширені припійні пасти, що містять флюси. Флюси призначені для видалення адсорбованого кисню і оксидної плівки з поверхонь металу, що паяється, і припою, а також для зміни поверхневого натягу рідкого припою. Активність флюсу

(здатність флюсувати) залежить від його складу та температури, так як при нагріванні склад флюсу змінюється внаслідок процесів випаровування, розкладання та хімічної взаємодії його компонентів.

Далі розглянемо найбільш суттєві дефекти паяння НВЧ компонентів, їх причини та методи усунення.

Напливи та сліди натікання припою.

Припій витікає з паяного шва на поверхню корпусу виробу та розчиняє покриття корпусу. Погіршуються зовнішній вигляд виробу і надійність контактування з з'єднувачем у відповідь у складових коаксіально-мікросмужкових переходах. Найбільш поширеними причинами є завищені температура та час паяння та нерівномірний розподіл температури в області паяння. Інша причина – невідповідність між кількістю припою та геометрією отвору в корпусі, в який монтують компонент. Паяння необхідно проводити в печах з контрольованою атмосферою, з автоматичним керуванням температурно-часовим режимом. Повинен здійснюватися ретельний контроль температури та профілю її розподілу у печі паяння. Необхідний інженерний розрахунок геометрії області паяння, а також розмірів та кількості використовуваного припою.

Розбризкування припою.

Бризки припою у вигляді кульок на поверхні корпусу виробу. Найчастіше цей дефект має місце під час застосування припійних паст. Існують кілька причин розбризкування припою: надмірна кількість пасти, завищена швидкість нагрівання та нерівномірний розподіл температури в області паяння в момент перебігу розплавленого припою, неоптимальне поєднання припою та флюсу, несумісність покриттів корпусу та компонента. До цього дефекту може призводити також недостатнє очищення корпусу і припою перед паянням. Для того щоб запобігти виплеску і розбризкуванню припою, потрібно зменшити кількість пасти припою, що наноситься, і забезпечити рівномірне нагрівання паяемого вузла до температури паяння. Необхідно підібрати оптимальне поєднання припою та флюсу. Важливим є також ретельне очищення корпусу та припою для видалення залишкових забруднень.

Кристалізація припою в паяному шві.

Кристалізація припою проявляється у вигляді мікротріщин у припої та його шорсткості. При експлуатації та тривалому зберіганні можливе значне погіршення міцності та герметичності з'єднання. Однією з причин є дуже велика різниця коефіцієнтів лінійного термічного розширення металів корпусу, компонента та припою. Якщо процесі кристалізації швидкість охолодження висока, а деформаційна здатність припою мала, то можливе утворення кристалізаційних тріщин. Крім того, тріщини можуть виникнути у разі утворення в паяному шві прошарку крихких інтерметалідів. Золото, що широко застосовується у складі покриття компонентів, дуже добре розчиняється в припоях, що містять олово, з утворенням інтерметалідів різного складу. Кристалізація припою відбувається також внаслідок неправильного вибору флюсу та його надлишкового вмісту у припійній пасті або внаслідок поганого очищення корпусу перед паянням. Кристалізація може статися через температурні градієнти під час паяння, занадто високу температуру і велику тривалість паяння. Для того щоб уникнути кристалізації, необхідні підбір відповідного флюсу, ретельне очищення корпусу виробу і припою перед паянням,

рівномірне нагрівання вузла, що паяється. Оптимальний температурно-часовий режим (мінімально можливі температура паяння та швидкість охолодження) та якісне покриття корпусу виробу – ключова умова при створенні надійного паяного з'єднання.

Непропай.

Непропай проявляється в частковому або неповному заповненні зазорів припоєм і свідчить про ненадійність паяної сполуки та її невисоку втомну міцність. Причинами утворення непропаїв, що беруть початок у межі розділу з паяним металом, є неправильна конструкція з'єднання (наявність «глухих» порожнин, занадто великий або занадто маленький зазор між корпусом виробу і компонентом), блокування рідким припоєм газу у разі нерівномірного нагрівання або нерівномірного капілярного зазору, відсутність змочування. Причинами можуть стати і недостатня вихідна кількість припою, низька активність флюсу та неоптимальний температурно-часовий режим паяння. Необхідно правильно розрахувати конструкцію області установки компонента в корпусі виробу та потрібний обсяг припою, вибрати відповідний флюс. Важливо також підібрати температурно-часовий режим паяння, що забезпечує рівномірне видалення зв'язки, що входить у флюс.

Погане змочування або його відсутність.

Припій не змочує поверхні, що паяються, і відходить від них, що є показником низької якості паяння. Головними причинами поганого змочування є погана якість покриття або його відсутність, наявність окисної плівки та забруднень на корпусі виробу, шорсткість поверхні корпусу в області паяння, недостатні температури та час паяння, недостатній вміст та низька активність флюсу, велика різниця температур плавлення припою та флюсу. Для покращення змочуваності необхідно контролювати якість покриття та механічної обробки корпусу виробу, ретельно очищати корпус та припій для видалення оксидів та забруднень, застосовувати більш активний флюс та підібрати оптимальний температурно-часовий режим паяння.

Пористість паяного шва.

Цей дефект, можливо, один із найнеприємніших, тому що його складно виявити при візуальному огляді. Приховані порожнечі стають причиною зниження міцності та погіршення герметичності спаю при тривалій експлуатації. Причинами пористості паяного шва є погана якість очищення поверхонь, що паяються, завищені температура і час паяння, випаровування компонентів флюсу, недостатній вміст припою в припійній пасті, відсутність покриття або його низька якість. Причиною блокування залишків газу паяному шві може бути також нерівномірність руху рідкого припою в зазорі, при якому відсікаються малі обсяги газу. У процесі охолодження через зменшення розчинності газів відбувається виділення з утворенням розсіяної газової пористості. Необхідно оптимізувати процес паяння: проводити пайку в контрольованому середовищі при мінімально можливих температурі та часі витримки та покращити якість очищення корпусу виробу та припою. Застосування металографічного та рентгенівського контролю для виявлення порожнин у спаї, проведення механічних та кліматичних випробувань сприяють вирішенню проблеми пористості паяної сполуки.

Попадання припою та флюсу в повітряну коаксіальну лінію.

Цей дефект проявляється у вигляді залишків припою та флюсу у повітряній коаксіальній лінії та викликає зміну її хвильового опору, а отже, погіршення параметрів узгодження. Застосований флюс має температуру плавлення і питома вага більша, ніж припій. Надмірна кількість припою та флюсу. Підвищена температура та час паяння. Зменшення обсягу припою, зниження температури та часу паяння, вибір оптимальної пасти припою, застосування оправки, що щільно вставляється в цей отвір.

Неякісний стан поверхні виробу після паяння компонента.

Бульбашки, порожнечі або відшарування покриття корпусу, наявність вуглецевих залишків. Погана адгезія покриття найчастіше зумовлена наявністю забруднень на металевій поверхні внаслідок поганого очищення перед покриттям або тривалого зберігання. Іншою причиною може бути невідповідність складу покриття та металу. Використання перевіреного поєднання металу, що покривається, і складу покриття. Ретельна хімічна, а часом і термічна очищення поверхні металу корпусу перед паянням. Проведення після нанесення покриття відпалу у захисному середовищі при температурі +200 °С протягом 1 години для контролю здуття та відшарування покриття та поліпшення його адгезії з металевою поверхнею корпусу.

Неспіввісне розташування компонента.

Радіальне зміщення осей компонента і виробу, видиме при зовнішньому огляді, знижує міцність з'єднання і не дозволяє контактувати з з'єднувачем у відповідь у складових коаксіально-мікросмужкових переходах. Причинами є неузгодженість розмірів компоненту та корпусу виробу, в який він монтується, а також низька якість обробки цієї області. Не менш важлива причина — неправильно сконструйований або зношений пристрій для паяння. Використовувати оснащення та пристрої, що забезпечують у процесі паяння надійну фіксацію компонента в корпусі виробу, та контролювати ступінь їх зносу. Необхідний ретельний контроль розмірів і якості обробки корпусу в області установки компонента.

Осьове зміщення компонента.

При зовнішньому огляді осьове усунення виведення компонента щодо отвору в корпусі виробу не завжди можна побачити. Цей дефект може погіршувати електричні характеристики (насамперед КСХ) виробу. Основна причина – неправильна геометрія області встановлення компонента в корпусі виробу. Вирішення проблеми - забезпечити оптимальну конструкцію та точність виготовлення області установки компонента в корпусі виробу.

Інші дефекти паяння.

У процесі паяння компонентів, герметизованих металоскляним спаєм, можливе утворення тріщин у скляному ізоляторі. Тріщини мають вигляд одного або кількох «усиків», що починаються від центрального провідника компонента. Причиною тріщин у склі є згинальне зусилля на центральний провідник при неакуратному збиранні під паяння, а також погано відцентрована оправка для складання та паяння. Крім того, тріщини у склі можуть виникнути при потраплянні на нього розплавленого припою та дотику до скла жала нагрітого паяльника при ручному паянні. При недостатньо ретельній підготовці поверхонь під паяння в паяному шві можуть утворюватися флюсові або шлакові включення.

Правильна конструкція паяного з'єднання (відсутність замкнутих порожнин, рівномірність зазору), точність складання під паяння, дозована кількість припою та флюсу, рівномірність нагріву та автоматичне регулювання температурно-часового режиму є умовою отримання бездефектних паяних сполук коаксіальних радіочастотних компонентів з корпусами виробів.

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ

Гаврилків Т.Ю.,
студентка медико-фармацевтичного факультету,
спеціальність «Фармація, промислова фармація»
Буковинський державний медичний університет
Матущак М.Р.,
кандидат фармацевтичних наук, доктор філософії,
асистентка кафедри фармацевтичної ботаніки та фармакогнозії
matushakmarta@gmail.com
Буковинський державний медичний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИЧНОГО ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОНКОХВОРИХ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

В останні роки якість надання медичних послуг в Україні зіткнулася з серйозними викликами. Якщо раніше основним випробуванням для медичної системи була пандемія COVID-19, то зараз війна внесла зміни в підходи до лікування онкологічних хворих, що зумовлено необхідністю проведення довготривалої терапії. Особливо обмежена доступність ліків в окупованих регіонах.

Медичне та фармацевтичне забезпечення онкологічних хворих в Україні здійснюється у відповідності до державних гарантій з надання громадян відповідних послуг у системі охорони здоров'я [1-3], а також завдяки благодійним фондам та організаціям, які займаються питаннями обслуговування онкологічних хворих.

У 2025 р. було затверджено 45 пакетів медичних гарантій, у а 2026 р. – вже 46. Зазначені пакети складаються з послуг, а також необхідного фармацевтичного забезпечення процесу надання хворим спеціалізованої медичної допомоги. Оплата здійснюється Національною службою охорони здоров'я України (НСЗУ), яка є державним органом, що уповноважений у відповідному порядку здійснювати, контролювати та регулювати фінансові розрахунки між закладами охорони здоров'я (ЗОЗ) та державою.

За даними аналізу даршбордів НСЗУ нами встановлено, що з 2020 року фінансування процесу надання онкологічним хворим медичної допомоги та відповідного фармацевтичного забезпечення поступово зростало [4]. Так, за 2020-2022 рр. спостерігалося позитивне зростання цих даних, а у 2023 р.– зниження показників на 9,7% (5600,0 млн грн проти 6200,0 млн грн у 2022 р.). У подальшому цей показник збільшився до 6100,0 млн (+8,93%), але у 2025 р. спостерігалось зниження даних на 6,6% (5700,0 млн грн).

В цілому можна стверджувати, що у 2025 р. обсяг фінансування медичної та фармацевтичної допомоги онкологічним хворим в Україні збільшився, порівняно з даними 2020 р. на 83,87% (з 3100,0 млн грн у 2020 р. до 5700,0 млн грн. за даними останнього року спостереження). За умов воєнного стану зазначену характеристику процесу, який досліджувався слід визначити, як безпрецедентно позитивною.

Позитивним виглядає поступове зростання кількості надавачів послуг з медичної та фармацевтичної допомоги онкологічним хворим в Україні з 58-ми ЗОЗ у 2020 р. до 65-ти ЗОЗ у 2023-2024 рр., проте у 2025 р. їх кількість, на жаль, знизилась до 60-ти закладів.

Наступним важливим напрямком фармацевтичного забезпечення онкологічних хворих є державна програма «Доступні ліки». У 2025 р. до складу препаратів, вартість яких підлягає реімбурсації додались протипухлинні ЛЗ, що використовуються у хіміотерапії раку молочної залози. Це такі препарати за міжнародними непатентованими назвами (МНН), як екземестан, летрозол та тамоксифен. Всього до програми реімбурсації було віднесено 12-ть торгових найменувань ЛЗ за вказаними МНН [5].

Підсумовуючи результати проведених досліджень можна стверджувати, що незважаючи на війну та впровадження воєнного стану у країні держава намагається у повному обсязі виконувати свої соціальні зобов'язання, що пов'язані з організацією надання ефективної та доступної медичної й фармацевтичної допомоги онкологічним хворим. При цьому слід зазначити, що благодійні організації, які піклуються питаннями онкологічних хворих, відмічають досить часті випадки, коли пацієнти вимушені за власні кошти купувати протипухлинні ліки [6]. Опосередкованим підтвердженням цієї тези є наявність пропозицій по протипухлинних ліках в аптечних закладах різних регіонів країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку розробки програми державних гарантій медичного обслуговування населення : Наказ МОЗ України від 27.06.2019 р. № 1709. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/z0961-19#Text (дата звернення: 23.11.2025).

2. Про затвердження пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я на 2023–2025 роки : Наказ МОЗ України від 7.10.2022 р. № 1832. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22#n10 (дата звернення: 03.10.2025).

3. Програма медичних гарантій 2025: що змінилося, нові тарифи та вимоги до заключення договорів. URL: https://blog.h24.ua/uk/programa-medychnyh-garantij-2022-pakety-poslug-ta-spetsyfikatsiyi/ (дата звернення:09.10.2025).

4. Оплата надавачам медичної допомоги за програмою медичних гарантій. Національна служба охорони здоров'я Міністерства охорони здоров'я України. URL: https://nszu.gov.ua/dashboards/oplati-nadavacam-medicnoyi-dopomogi-za-programoiu-me (дата звернення: 17.10.2025).

5. Доступні ліки 2025: запроваджено нові переліки ліків та медичних виробів, які реімбурсуються. Щотижневик «Аптека». 2025. № 36(1507). URL: https://www.apteka.ua/article/729073 (дата звернення: 23.09.2025).

6. Пацієнти України. Є-Ліки. Благодійний фонд. URL: https://eliky.in.ua/medicament/8572 (дата звернення: 29.09.2025).

Шлапак Д.А.,
студентка медико-фармацевтичного факультету,
спеціальність «Фармація, промислова фармація»
Буковинський державний медичний університет
Матущак М.Р.,
кандидат фармацевтичних наук, доктор філософії,
асистентка кафедри фармацевтичної ботаніки та фармакогнозії
matushakmarta@gmail.com
Буковинський державний медичний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ ПРОТИПУХЛИННИХ ПРЕПАРАТІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ХІМІОТЕРАПІЇ ГОСТРИХ ФОРМ ЛЕЙКОЗІВ В УКРАЇНІ

Впродовж декількох десятиліть хіміотерапія займає домінуючу позицію у лікуванні різних форм лейкозів, у т. ч. їх гострих форм. Застосування таргетних схем лікування у терапії онкологічних патологій відкрило нову сторінку на шляху боротьби з цих загрозливим для життя людей захворюванням. За оцінкою фахівців, розробка та впровадження нових схем лікування різних форм лейкозів дає можливість суттєво збільшити показник 5-ти річної виживаності пацієнтів, що є важливим індикатором в оцінці ефективності роботи всієї онкологічної служби в національних системах охорони здоров'я [1, 2, 3, 4, 5].

До 2023 року в Україні діяли накази МОЗ України від 30.06.2010 р. № 647 за спеціальністю «Гематологія» та 20.07.2005 р. № 364 за спеціальністю «Дитяча гематологія». Зазначені документи визначали стратегію та тактику лікування хворих на різні онкогематологічні патології [6]. Наприкінці 2022 р. в Україні у відповідності до статті 14 «Основ законодавства України про ОЗ» МОЗ оприлюднила Стандарт медичної допомоги «Гострий лімфоїдний лейкоз у дітей» [1, 7]. Зараз діють Клінічні настанови, що сформовані на даних доказової медицини лікування гострий лейкозів у дорослих [1, 8, 9].

На підставі попередньо проведеного аналізу даних клінічних протоколів лікування гострих форм лейкозів, визначено, що у схемах хіміотерапії застосовуються широкий спектр препаратів із групи L01-Антибластомні препарати: L01B – Антиметаболіти (метотрексат, меркаптопурин, тіогуанін, цитарабін, флударабін), L01C – Рослинні алкалоїди та інші природні сполуки (вінкристин, вінбластин, етопозид), L01A – Алкілувальні засоби (циклофосфамід, гексафосфамід, хлорамбуцил, пафенцил), L01AD – Похідні нітросечовини (ломустин), L01D – Протипухлинні антибіотики та споріднені сполуки (даунорубіцин, доксорубіцин) та L01X – Інші протипухлинні засоби (аспарагіназа, мітоксантрон, амсакрин) [1, 3, 4, 5, 10].

Особливу роль у проведенні хіміотерапії відіграють глюкокортикостероїди (преднізолон та дексаметазон), які входять до складу схем лікування на етапі проведення інтенсивних курсів лікування в умовах спеціалізованих закладів охорони здоров'я. Значне ресурсне навантаження у хіміотерапії хворих на онкогематологічні патології припадає на парентеральні розчини, які не входять безпосередньо до складу схем хіміотерапії, але по замовчуванню також враховуються під час розрахунків вартості лікування зазначених хворих.

Результати порівняння клінічних протоколів та стандартів лікування хворих на гострі лейкози в Україні з відповідними даними, що представлені у міжнародній спеціальній літературі, дають змогу стверджувати про повну відповідність вітчизняних підходів до існуючих у світі стратегій та тактик лікування цих хворих [1, 2, 8, 9, 11, 12]. Все більшого поширення набуває використання в онкогематології ліпосомальних форм протипухлинних препаратів, насамперед це такі препарати, як даунорубіцин, доксорубіцин, мітоксантрон, паклітаксел, цитарабін [2, 11, 12].

На 100,0% асортименту, якій зареєстровано в Україні ці препарати формують групу високовартісних ліків (середня роздрібна ціна сягає більше 100 дол. США) [13]. Тому їх застосування можливе лише за наявністю державної підтримки або благодійних фондів. Крім цього, застосування таких протипухлинних препаратів потребує попередньої клініко-економічної оцінки з позиції можливості суспільства платити за використання курсового лікування з використанням показника «порога готовності платити».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Настанова 00328. Гострі лейкози у дорослих. Настанови на засадах доказової медицини. Створені DUODECIM Medical Publications, Ltd. URL: https://guidelines.moz.gov.ua/documents/3209 (дата звернення: 02.09.2025).

2. Chemotherapy and Drug Therapy. URL: https://www.lls.org/leukemia/chronic-lymphocytic-leukemia/treatment/chemotherapy-and-drug-therapy (Date of access: 17.09.2025).

3. Global cancer burden growing, amidst mounting need for services. URL: https://www.who.int/news/item/01-02-2024-global-cancer-burden-growing--amidst-mounting-need-for-services (Date of access: 14.09.2025).

4. Harrison C. J. Blood spotlight on iAMP21 acute lymphoblastic leukemia (ALL), a high-risk pediatric disease. *Blood.* 2015. Vol. 125(9). P. 1383–1386.

5. The Global Burden of Leukemia and Its Attributable Factors in 204 Countries and Territories: Findings from the Global Burden of Disease 2019 Study and Projections to 2030 / Du. Mengbao et al. *J Oncol.* 2022. Vol. 25. P.1612702. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9061017/ (Date of access: 02.10.2025).

6. Цурікова О.В. Організаційно-економічне обґрунтування підходів до вдосконалення фармацевтичної допомоги хворим на гострі лейкози в умовах медичного страхування : дис. … канд. фармацевт. наук: 15.00.01 / НФаУ. Харків : НФаУ, 2015. 280 с.

7. МОЗ збільшив фінансування онкохворих. URL: https://moz.gov.ua/uk/moz-zbilshiv-finansuvannja-likuvannja-onkohvorih (дата звернення: 05.10.2025).

8. Стандарт медичної допомоги. Гострий лімфоїдний лейкоз. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/2023_smd-gml.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

9. Стандарт медичної допомоги. Гострий лімфоїдний лейкоз у дітей (лікування у першому гострому періоді). URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/smd_876_23052024.pdf (дата звернення: 12.09.2025).

10. Компендіум. URL: https://compendium.com.ua/dec/358918/ (дата звернення: 09.09.2025).

11. Chemotherapy for Acute Lymphocytic Leukemia (ALL). American Cancer Society. URL: https://www.cancer.org/cancer/types/acute-lymphocytic-leukemia/treating/chemotherapy.html (Date of access: 05.10.2025).

12. Drugs Approved for Leukemia. URL: https://www.cancer.gov/about-cancer/treatment/drugs/leukemia (Date of access: 22.10.2025).

13. Державний реєстр лікарських засобів України. МОЗ. Державне підтриємтсво «Державний експертний центр України». Інформаційний фонд. Пошук лікарських засобів. URL: http://www.drlz.com.ua/ibp/ddsite.nsf/all/shlist?opendocument (дата звернення: 25.09.2025).

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Sokol Halyna
Ph.D., Associate Professor
Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ukraine

LISTENING COMPREHENSION AS A CORE COMPONENT IN GERMAN LANGUAGE ACQUISITION

In recent years, foreign language competence has gained particular relevance for Ukrainian society, especially in view of the country's European integration aspirations and the consequences of the ongoing war. Large-scale migration has demonstrated that insufficient language proficiency significantly complicates social adaptation abroad. As a result, foreign language learning is no longer perceived solely as an academic requirement but rather as a vital communicative necessity.

While English traditionally dominates the educational landscape, German has increasingly attracted learners due to its practical importance and wide institutional support. It is now taught in universities, language centers, private courses, and digital learning environments. Despite the availability of modern teaching materials and methodological resources, many learners encounter serious difficulties in authentic communication with native speakers. These problems often stem not from limited grammatical knowledge, but from the underdeveloped skill of listening comprehension, which remains one of the least systematically trained aspects of language instruction.

Both Ukrainian and international scholars emphasize that listening comprehension plays a decisive role in foreign language acquisition. Researchers such as S. Nikolaieva, N. Marchenko, O. Tarnapolsky, L. Narizhna, as well as G. Dietz, G. Solmecke, and B. Dahlhaus, argue that listening is a fundamental communicative skill that directly influences overall language proficiency. Nevertheless, despite its recognized importance, listening comprehension is still frequently marginalized in teaching practice.

G. Dietz points out that although listening dominates everyday communication, its didactic potential was acknowledged relatively late in foreign language pedagogy [7, p. 67]. N. Marchenko similarly stresses that listening remains insufficiently addressed, even though it is widely regarded as one of the most cognitively demanding language skills [2, p. 92]. This paradox is especially striking given that listening precedes speaking, reading, and writing in first language acquisition.

One reason for this neglect lies in the "invisible" nature of listening processes, which are often mistakenly perceived as passive and difficult to assess. Unlike written texts, audio

materials cannot be easily segmented or visually controlled. Therefore, second language instruction should follow a cognitively oriented approach that does not simply replicate first language acquisition but systematically develops listening strategies [2, p. 91].

From a practical perspective, listening comprehension enables learners to understand spoken input in the classroom and beyond, including professional, institutional, and informal contexts. Effective communication presupposes the ability to interpret spoken language regardless of speech rate, pronunciation variability, register, or the absence of visual support.

In the case of German, which is often acquired as a second foreign language, early and consistent listening practice is particularly important. Without sufficient exposure to authentic audio input, learners tend to transfer pronunciation and reading rules from English, resulting in persistent errors. These difficulties can be minimized through systematic listening activities introduced from the initial stages of instruction.

REFERENCES

1. Котченко Т. Е. Роль аудіювання у формуванні комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей (на прикладі німецької мови). "Молодий вчений". №8 (48), 2017. С. 126–130.

2. Марченко Н. М. Особливості відбору текстів для аудіювання в процесі формування граматичної компетенції німецької мови як другої іноземної. Теоретична і дидактична філологія. Випуск 17, 2014. С. 90–101.

3. Наріжна Л. М. Використання сучасних інформаційних технологій викладання іноземної мови у вищій школі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів Донбаського державного педагогічного університету, учителів та учнів загальноосвітніх закладів "Перспективні напрямки сучасної науки та освіти". Випуск 9. Частина 1. Слов'янськ, 2017 р. С. 152–155.

4. Стогній І.В., Никонорова Л.І. Формування навичок аудіювання у студентів вищих навчальних закладів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018 № 33, том 2. С. 183–186.

5. Becker Irmgard. Hörverstehen in Sprachlehrwerken DaF. Hörverstehen im Unterricht DaF. Frankfurt: Peter Lang Verlag, 1996. S. 45–77.

6. Dahlhaus Barbara. Fertigkeit Hören. Fernstudienbrief DaF. Berlin, München : Langenscheidt, 1994. 47 S.

7. Dietz Gunther. Fremdsprachliches Hörverstehen: Schwächen der traditionellen Hörverstehensdidaktik-Perspektiven der Vermittlung für Deutsch als Fremdsprache. Deutsch als Fremdsprache: Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Faches Deutsch als Fremdsprache. №58(2), S. 67–75.

Мазуренко Людмила Іванівна
к. політ. н.,
доцент кафедри мовної підготовки
факультету лідерства,
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету «ОМА»
https://orcid.org/0000-0003-3189-8215

ФІЛОЛОГІЧНА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активними глобалізаційними процесами, що охоплюють усі сфери життя, зокрема освіту і культуру. Філологічна освіта як складова гуманітарної науки перебуває під значним впливом цих змін, оскільки мова виступає не лише засобом комунікації, а й носієм національної ідентичності, культурних традицій та цінностей. В умовах глобалізації зростає роль філологічної освіти у формуванні особистості, здатної до міжкультурного діалогу, критичного мислення та ефективної комунікації в багатомовному середовищі [1].

Глобалізація сприяє інтенсивному обміну інформацією, культурними надбаннями та мовними практиками, що, з одного боку, розширює можливості для розвитку філологічної освіти, а з іншого — породжує низку викликів. Одним із них є домінування міжнародних мов, насамперед англійської, що може призводити до зниження статусу національних мов та звуження сфер їх використання. У такій ситуації особливої ваги набуває завдання збереження і розвитку рідної мови, формування мовної стійкості та усвідомлення її культурної цінності в освітньому процесі [2].

Філологічна освіта в сучасних умовах повинна поєднувати традиційні лінгвістичні знання з новітніми підходами до вивчення мови і тексту. Важливим аспектом є переорієнтація навчання з суто теоретичного засвоєння матеріалу на формування практичних навичок мовленнєвої діяльності, здатності аналізувати тексти різних типів і жанрів, а також уміння застосовувати мовні знання у професійній діяльності. Це зумовлює необхідність оновлення освітніх програм, методів і форм навчання з урахуванням потреб глобалізованого світу.

Суттєвим чинником трансформації філологічної освіти є цифровізація. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості для навчання мов і літератур, зокрема використання електронних корпусів текстів, онлайн-платформ, мультимедійних ресурсів. Цифрове середовище сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти, розвитку їхньої автономності та формуванню цифрової грамотності. Водночас виникає потреба у підготовці фахівців, здатних критично оцінювати інформацію, працювати з великими обсягами текстових даних та дотримуватися норм академічної доброчесності.

В умовах глобалізації особливої значущості набуває міжкультурна комунікація, яка є невід'ємною складовою професійної підготовки філолога. Знання мов повинно супроводжуватися розумінням культурних кодів, традицій, соціальних норм різних народів. Такий підхід сприяє формуванню толерантності, відкритості до іншої культури та готовності до конструктивного діалогу. Філологічна освіта має забезпечувати розвиток міжкультурної компетентності як важливої складової професійної та особистісної самореалізації [2].

Перспективи розвитку філологічної освіти пов'язані з упровадженням міждисциплінарних підходів, що поєднують мовознавство, літературознавство, культурологію, соціолінгвістику та психолінгвістику. Така інтеграція сприяє цілісному розумінню мовних процесів і дозволяє підготувати фахівців, здатних працювати в різних професійних сферах — освіті, перекладі, медіа, міжнародній комунікації. Важливим напрямом є також розвиток багатомовної освіти, яка забезпечує конкурентоспроможність випускників на сучасному ринку праці.

Отже, філологічна освіта в умовах глобалізації постає як динамічна система, що потребує постійного оновлення та адаптації до сучасних викликів. Поєднання збереження національних мовних традицій із відкритістю до світового освітнього простору створює передумови для її подальшого розвитку. Ефективна модернізація філологічної освіти сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних до професійної мобільності, міжкультурної взаємодії та активної участі в глобальному комунікативному просторі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біличенко О.Л. Перспективи філологічної освіти в добу інформаційного суспільства. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2025. № 9. 144 с.

2. Сизоненко. Н. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика: колективна монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 256 с.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Демчук Марія Василівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник: ***Сіренко Оксана Володимирівна***
кандидат юридичних наук, доцент
Державний податковий університет, Україна

ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЯК ГАРАНТІЯ ЯКОСТІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У сучасних умовах розвитку правової системи особливої значущості набуває проблема дотримання етичних стандартів у професійній діяльності адвокатів. Професійна етика адвоката охоплює систему моральних принципів, цінностей і правил поведінки, які визначають належну модель здійснення адвокатської діяльності та є невід'ємною складовою професії адвоката, і безпосередньо впливає на рівень довіри суспільства до інституту адвокатури й якість надання правової допомоги. У процесі щоденної практики адвокат часто опиняється перед складними морально-етичними дилемами, вирішення яких потребує не лише формального дотримання норм законодавства, а й високого рівня професійної відповідальності, доброчесності та етичної зрілості.

Важливою гарантією дотримання етичних стандартів є дисциплінарна відповідальність адвоката, яка спрямована на забезпечення належної якості правової допомоги та підтримання авторитету професії адвоката. Застосування дисциплінарних заходів у разі порушення Правил адвокатської етики виконує превентивну та виховну функцію, стимулюючи адвокатів до сумлінного виконання професійних обов'язків і недопущення зловживань у діяльності. Актуальність обраної теми зумовлена зростанням ролі адвоката у захисті прав, свобод та законних інтересів особи, а також підвищеними суспільними очікуваннями щодо професійної компетентності й етичної бездоганності правників. Умови реформування правової системи, цифровізації правосуддя та ускладнення правових відносин посилюють вимоги до якості правової допомоги, яка неможлива без суворого дотримання етичних стандартів. Саме поєднання професійної етики та ефективного механізму дисциплінарної відповідальності виступає ключовою гарантією забезпечення належного рівня правничої допомоги й утвердження принципу верховенства права.

Питання етичних засад професійної діяльності адвоката, принципів адвокатської етики та моральних вимог до поведінки правника, а також проблеми юридичної, зокрема

дисциплінарної, відповідальності адвоката, підстав і порядку її застосування, неодноразово ставали предметом дослідження провідних науковців та юристів-практиків, зокрема Бандурка С.С., Боровик А.В., Ємельянов Р.О., Зуєва А.І., Клименко Г.О., Овчаренко О.М., Присяжнюк А.Г., Рекун В.А., Теличко О.А., Чорноморець Ю.А., Шевчук В.С. та інші.

Потреба у дотриманні етичних засад адвокатської діяльності зумовлюється низкою вагомих обставин. Насамперед адвокатура виступає одним із ключових інститутів забезпечення та захисту прав і свобод людини й громадянина, які закріплені в конституціях більшості демократичних держав. Водночас, виконуючи цю суспільно значущу функцію, адвокатура не є складовою системи органів державної влади, що зумовлює підвищені вимоги до саморегуляції та професійної відповідальності адвокатів.

Крім того, рівень довіри та авторитет адвокатської професії формується не лише завдяки фаховій підготовці, досвіду та корпоративним традиціям, а й через особисті моральні якості адвокатів як представників правничої спільноти. При цьому слід враховувати, що далеко не всі аспекти професійної й позапрофесійної поведінки адвоката можуть бути врегульовані нормами права. Саме тому важливу регулятивну роль відіграють моральні норми, які пронизують усі сфери людської діяльності, супроводжують особу протягом усього життя та слугують підставою для постійної моральної оцінки як з боку суспільства, так і з боку самої людини.

Набуття статусу адвоката передбачає прийняття на себе обов'язку неухильно дотримуватися присяги адвоката та Правил адвокатської етики, що прямо визначено статтею 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1]. Складаючи присягу, адвокат свідомо і добровільно засвідчує свою відданість базовим цінностям адвокатури, зокрема принципам верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, а також зобов'язується діяти чесно й сумлінно під час реалізації права на захист і надання правової допомоги відповідно до Конституції та законів України. Прийняття присяги водночас є формою визнання адвокатською спільнотою відповідності особи встановленим професійним вимогам та підтвердженням її здатності дотримуватися й утверджувати етичні стандарти адвокатської діяльності.

Відповідно до положень Правил адвокатської етики, професійно-етичні стандарти адвокатської діяльності охоплюють низку взаємопов'язаних сфер. Зокрема, вони регулюють взаємовідносини адвоката з клієнтами, а також порядок його поведінки у спілкуванні з судом та іншими учасниками судового провадження. Окрему групу становлять етичні вимоги, що визначають взаємодію адвоката з органами дізнання, досудового розслідування та органами адміністративної юрисдикції під час здійснення професійної діяльності [2].

Крім того, Правила встановлюють стандарти поведінки адвоката у відносинах з іншими органами державної влади, а також з будь-якими фізичними чи юридичними особами, з якими він контактує в процесі виконання доручення клієнта. Важливе місце у системі адвокатської етики посідає регламентація взаємин між самими адвокатами, що ґрунтується на принципах взаємної поваги, добросовісної конкуренції та професійної солідарності.

Окремим напрямом професійної етики є обов'язок адвоката сприяти формуванню та підтриманню позитивного авторитету адвокатської професії в суспільстві, що має

реалізовуватися в усіх видах його діяльності - професійній, громадській, публічній, публіцистичній та інших формах соціальної активності.

Особливість адвокатської діяльності полягає в її спрямованості на забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів, а також на надання кваліфікованої правової допомоги як фізичним, так і юридичним особам. З огляду на специфічний характер професії адвоката, що передбачає постійну взаємодію з клієнтами, колегами та представниками органів державної влади, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правила адвокатської етики встановлюють підвищені вимоги не лише до професійної діяльності адвоката, а й до його поведінки в суспільстві загалом [3, с. 18].

У науковій літературі юридична відповідальність адвоката трактується як особливі правовідносини, що виникають між уповноваженим суб'єктом, наділеним повноваженнями застосовувати заходи державного примусу, та адвокатом, який допустив порушення правових норм, за які передбачено відповідні санкції. Такий підхід, зокрема, підтримується Л. Волошиною, яка наголошує на правовій природі відповідальності адвоката як наслідку недотримання встановлених вимог [4, с. 446].

Згідно зі статтею 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку. До таких проступків належать, зокрема, порушення вимог щодо несумісності адвокатської діяльності, недотримання присяги адвоката України, порушення Правил адвокатської етики, розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розкриття, невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків, ігнорування рішень органів адвокатського самоврядування, а також інші порушення обов'язків, передбачених законодавством.

Відповідно до частини першої статті 35 зазначеного Закону, за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката можуть бути застосовані такі заходи дисциплінарного впливу: попередження; тимчасове зупинення права на здійснення адвокатської діяльності строком від одного місяця до одного року; або, у випадку адвокатів України, позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з подальшим виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а щодо адвокатів іноземних держав - виключення з цього реєстру. Частина друга статті 35 встановлює річний строк притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності з моменту вчинення відповідного проступку [2].

Законодавством також передбачено, що повноваження щодо розгляду питань дисциплінарної відповідальності адвокатів покладаються на кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури. При цьому право звернутися до відповідної комісії із заявою або скаргою щодо поведінки адвоката має будь-яка особа, якій стали відомі обставини, що можуть свідчити про наявність підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Таким чином, дисциплінарну відповідальність адвоката слід розуміти як специфічну форму юридичної відповідальності, що застосовується до особи, яка має особливий професійний статус, у разі вчинення нею дисциплінарного правопорушення. Її зміст полягає у застосуванні передбачених законодавством або правилами професійної етики заходів впливу за порушення чи неналежне виконання адвокатом своїх професійних

обов'язків, що здійснюється у чітко визначеному процедурному порядку. Дотримання етичних стандартів у діяльності адвоката є необхідною умовою ефективного здійснення функції захисту прав і свобод людини та надання якісної правової допомоги. Професійна етика адвоката, закріплена у Правилах адвокатської етики та нормах Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», виступає не лише забезпеченням довіри суспільства до інституту адвокатури, а й ключовим інструментом для підтримання високого рівня кваліфікації, гарантування незалежності адвоката та ефективного здійснення правосуддя. Наявність чіткого та дієвого інституту дисциплінарної відповідальності слугує гарантією дотримання адвокатами встановлених етичних і професійних стандартів, сприяє підвищенню рівня правосвідомості та запобігає зловживанням у професійній діяльності. У сукупності професійна етика та дисциплінарна відповідальність забезпечують належну якість правової допомоги, утверджують авторитет адвокатської професії та сприяють реалізації принципу верховенства права в демократичному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012. № 5076-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 12.12.2025).
2. Правила адвокатської етики : Правила від 09.06.2017. З'їзд адвокатів України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text (дата звернення: 12.12.2025).
3. Денисовський М.Д., Сівіцька Г.Є. Професійна етика адвоката // Юридичні науки, 2023 р. Випуск № 2. С. 17-21.
4. Теличко О.А., Рекун В.А. Дисциплінарна відповідальність окремих категорій працівників-правників // Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025 р. Випуск № 2. С. 442-449.

Дорошенко Ю.В.,
здобувачка вищої освіти ступеня бакалавра,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна
науковий керівник: ***Ткаля О.В.,***
кандидат юридичних наук, доцент
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Торгівля людьми є одним із найнебезпечніших проявів транснаціональної організованої злочинності, що порушує фундаментальні права людини та підриває основи міжнародної безпеки. У сучасних умовах глобалізації, міграційних процесів і збройних конфліктів масштаби цього явища набувають нових форм і тенденцій, зокрема через використання цифрових технологій для вербування, переміщення та експлуатації постраждалих.

Науковці німецького інституту прав людини П. Фольмар-Отто, Х. Рабе зазначають що поняття «торгівля людьми» ґрунтується «на факті порушення прав людини, а саме на перетворенні людини на товар, предмет купівлі-продажу, позбавлення її права на свободу та вільний вибір» [1, с. 83].

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (дата прийняття 20.09.2011, остання редакція 31.03.2023) дає більш широке визначення «торгівля людьми - здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином» [2].

Щорічно у всьому світі нелегально купується, продається, затримується та перевозиться близько мільйона осіб без їхньої згоди. Згідно з даними ЮНІСЕФ, кожен рік понад 10 мільйонів дітей стають жертвами секс-торгівлі. Ця протиправна діяльність масштабно підтримує зростання організованої злочинності, яка заробляє величезні фінансові кошти завдяки експлуатації людей. Наприклад, згідно з даними Міжнародної організації праці, річний оборот від торгівлі людьми становить зараз близько 32 мільярдів доларів [3].

Відповідно до міжнародної практики, виділяють основні види торгівлі людьми:

1. Сексуальна експлуатація — примус або обман із метою залучення людей до секс-індустрії (проституція, порнографія тощо).
2. Трудова експлуатація — примус до роботи без справедливої оплати, часто із застосуванням насильства чи обмеження свободи.
3. Усиновлення чи удочеріння в комерційних цілях — незаконне усиновлення дітей з метою отримання прибутку, зокрема для дитячої праці чи сексуальної експлуатації.
4. Втягнення у злочинну діяльність — примус до вчинення злочинів (крадіжки, наркотрафік, шахрайство тощо).
5. Використання у збройних конфліктах — примусове залучення людей до бойових дій, примусової праці чи сексуальної експлуатації [4, с.464].

У червні 2024 року Європейський Союз ухвалив рішення розширити перелік форм експлуатації, які підпадають під дію законодавства ЄС про боротьбу з торгівлею людьми. До нього було офіційно включено експлуатацію через сурогатне материнство, примусові шлюби. Крім того, свідоме використання послуг, наданих жертвами торгівлі людьми, тепер кваліфікується як кримінальний злочин і підлягає ефективним, пропорційним та стримуючим покаранням [5].

Існує багато чинників, що сприяють поширенню торгівлі людьми. Серед основних причин поширення торгівлі людьми в світі експерти називають такі як:

- важке економічне становище громадян і безробіття (Низький рівень доходів, відсутність стабільної зайнятості, соціальна нерівність і обмежений доступ до соціальних гарантій змушують людей шукати будь-які можливості для забезпечення мінімального рівня життя. У таких умовах особи часто погоджуються на ризиковані або недостатньо перевірені пропозиції працевлаштування, що підвищує їх уразливість до трудової, сексуальної та інших форм експлуатації.);
- недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, незнання міграційного законодавства (Брак знань щодо порядку легального виїзду, укладення трудових договорів, прав і обов'язків мігрантів призводить до того, що особи фактично втрачають правовий захист у країнах призначення. Це ускладнює звернення за допомогою та сприяє прихованому характеру експлуатації.);
- недостовірне подання інформації про життя за кордоном (Потенційним мігрантам пропонуються завідомо неправдиві обіцянки щодо високих доходів, належних умов проживання та швидкої легалізації. У результаті особи потрапляють у ситуації примусової праці, боргової кабали або обмеження свободи пересування, що відповідає ознакам торгівлі людьми.);
- попит на дешеву робочу силу в країнах призначення (Прагнення роботодавців мінімізувати витрати та уникнути дотримання трудових стандартів стимулює експлуатаційні практики й опосередковано підтримує діяльність мереж торгівлі людьми.);
- активна діяльність злочинних угруповань і недостатнє переслідування торговців людьми (Складність доказування, транснаціональний характер злочину, корупційні ризики та обмежені ресурси правоохоронних органів знижують рівень невідворотності покарання, що сприяє подальшому поширенню торгівлі людьми.);

- насильство в родині тощо (Психологічна залежність, низька самооцінка, страх та відсутність підтримки спонукають постраждалих до втечі з небезпечного середовища будь-якою ціною, чим активно користуються вербувальники.).

Відомий науковець Д. Хагес виділяє кілька ключових елементів, що визначають попит на послуги торгівлі людьми у сучасному світі: 1) чоловіки, які є клієнтами комерційної секс-індустрії; 2) експлуататори, які створюють попит на торгівлю людьми, замовляючи людей для використання в різних галузях; 3) країни, куди ввозять жертв – їхні закони та політика стосовно незаконної експлуатації; 4) культурні традиції, що можуть сприяти поширенню торгівлі людьми [6].

Міжнародна спільнота виробила низку правових механізмів для протидії цьому злочину. Основоположним документом є Протокол ООН про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми (2000 р.) [7], який є доповненням до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. У ньому визначено поняття торгівлі людьми, передбачено обов'язок держав криміналізувати цей злочин, співпрацювати у розслідуваннях і забезпечувати захист потерпілих. Важливими є також Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 р.) [8], Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.) [9] та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) [10].

Система правового захисту від торгівлі людьми у світі передбачає три основні напрями: профілактика злочину, покарання винних і захист постраждалих.

Профілактика торгівлі людьми є одним із найважливіших напрямів державної та суспільної політики у сфері захисту прав людини. Вона спрямована не лише на попередження злочину, а й на створення таких соціальних, економічних і моральних умов, за яких сама можливість експлуатації людини стає мінімальною. Ключовими завданнями профілактики є підвищення рівня поінформованості населення про небезпеку торгівлі людьми, формування правової свідомості громадян, виховання ціннісних орієнтирів, заснованих на гуманізмі, повазі до гідності та свободи особистості. Важливо також розвивати в суспільстві толерантність, емпатію та культуру взаємодопомоги, адже саме ці якості знижують ризик антисоціальної поведінки й створюють середовище, несприятливе для злочинних проявів.

Невід'ємною складовою профілактики є економічна стабільність населення. Адже високий рівень безробіття, бідність, відсутність соціальних гарантій чи можливостей для самореалізації часто стають основними причинами, через які люди потрапляють у пастку торговців людьми. Тому держава повинна не лише карати злочинців, а й вживати економічних заходів для підвищення рівня життя, забезпечення зайнятості, підтримки сімей у складних життєвих обставинах.

Профілактична діяльність базується на низці принципів, серед яких — повага та дотримання прав людини, конфіденційність, добровільність отримання допомоги, орієнтація на самовизначення особистості, безоплатність послуг, а також партнерська взаємодія між державними структурами та громадськими організаціями. Ці принципи гарантують, що профілактика не перетвориться на формальність, а буде реально спрямована на підтримку людини та зміцнення її соціальної безпеки.

Серед основних форм профілактики торгівлі людьми виділяють поширення інформаційних матеріалів, соціальну рекламу, проведення лекцій, семінарів та тренінгів для учнів, студентів і працівників міграційних служб. Важливе значення мають індивідуальні співбесіди з особами, які належать до груп ризику, організація роботи «гарячих ліній» і консультаційних центрів, а також активна співпраця із засобами масової інформації. Публікації в медіа, телепередачі, соціальні кампанії допомагають формувати у громадян настороженість до сумнівних пропозицій працевлаштування, подорожей чи навчання за кордоном [4, с.464].

Отже, торгівля людьми як транснаціональний злочин є складним і багатогранним явищем, що посягає на основоположні права людини та підриває гуманістичні цінності сучасного світу. Її масштаби зростають унаслідок глобалізаційних процесів, економічної нерівності, політичної нестабільності та збройних конфліктів, а новітні технології створюють нові форми експлуатації. Ефективна протидія цьому злочину потребує комплексного підходу, який включає як жорстке кримінальне переслідування злочинців, так і системну профілактику, спрямовану на усунення соціально-економічних причин уразливості людини. Важливо, щоб держава, міжнародні організації та громадянське суспільство діяли узгоджено — через правову освіту, інформаційні кампанії, захист прав потерпілих та посилення соціальної стабільності. Лише поєднання міжнародних правових механізмів, економічних реформ і виховання правової свідомості може забезпечити ефективний правовий захист від торгівлі людьми та створити у світі умови, у яких експлуатація людини стане неможливою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Follmar-Otto P., Rabe H. Menschenhandel in Deutschland. Die Menschenrechte der Betroffenen starken. Deutsches Institut fur Menschenrechte. Berlin, 2009. 104 p., C. 83

2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» : № 3739-VI від 20.09.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text (дата звернення: 13.01.2026)

3. Офіційний сайт IOM Ukraine. У Всесвітній день протидії торгівлі людьми МОМ повідомляє про сумний рекорд в Україні. Дата публікації: 30.07.2020. URL: https://ukraine.iom.int/uk/news/u-vsesvitniy-den-protydiyi-torhivli-lyudmy-mom-povidomlyaye-pro-sumnyy-rekord-v-ukrayini

4. Лугіна Н.А., Василинчук Ю.О., Торгівля людьми як глобальна проблема транснаціонального характеру. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 122. С. 463-466.

5. The EU's work to combat human trafficking. European Council. URL: https://www.consilium. europa.eu/da/eu-against-human-trafficking/. (дата звернення: 13.01.2026)

6. Hughes D. The Demand for Victims of Sex Trafficking [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.academia.edu/3415676/The_Demand_for_ Victims_of_Sex_Trafficking. (дата звернення: 13.01.2026)

7. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї 2000 року, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних

Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 13.01.2026).

8. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (дата звернення: 13.01.2026).

9. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/995_162 (дата звернення: 13.01.2026).

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 13.01.2026).

Дар'я Ковалевська
Курсант н.г. ДР-245
ФПФ ОДР НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Вікторія Гороховська
Курсант н.г. ДР-245
ФПФ ОДР НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Денис Юр'єв***
старший викладач кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ І ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

LEGAL REGULATION OF THE GROUNDS AND PROCEDURAL PROCEDURE FOR COLLECTING SAMPLES AND CONDUCTING EXPERTISE

Анотація.*У статті досліджено правове регулювання підстав і процесуального порядку відібрання зразків для експертизи та проведення експертних досліджень у кримінальному провадженні. Проаналізовано норми чинного процесуального законодавства, що визначають підстави призначення експертиз, суб'єктів ініціювання та здійснення відібрання зразків, а також процесуальні гарантії дотримання прав і законних інтересів учасників провадження. Особливу увагу приділено співвідношенню процесуального порядку відібрання зразків із принципами законності, змагальності та забезпечення права на захист. Виявлено проблемні аспекти правозастосовної практики, пов'язані з недостатньою визначеністю окремих процедурних положень і неоднозначністю їх тлумачення. На підставі проведеного аналізу сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відібрання зразків для експертизи та проведення експертних досліджень з метою підвищення ефективності доказування та забезпечення процесуальних гарантій.*

Abstract. *The article examines the legal regulation of the grounds and procedural procedure for taking samples for examination and conducting expert studies in criminal proceedings. The norms of the current procedural legislation that determine the grounds for appointing examinations, subjects of initiating and conducting sample collection, as well as procedural guarantees for observing the rights and legitimate interests of the participants in the proceedings are analyzed. Particular attention is paid to the correlation of the procedural procedure for taking samples with the principles of legality, adversarial nature and ensuring the right to defense. Problematic aspects of law enforcement practice associated with the lack of certainty of individual procedural provisions and the ambiguity of their interpretation are identified. Based on the analysis, proposals are formulated to improve the legal regulation of taking samples for examination and conducting expert studies in order to increase the efficiency of evidence and ensure procedural guarantees.*

Ключові слова: *експертиза, відібрання зразків, процесуальний порядок, підстави проведення експертиз, доказування, кримінальне провадження.*

Keywords: *examination, sampling, procedural order, grounds for conducting examinations, evidence, criminal proceedings.*

Судова експертиза посідає особливе місце у системі доказування у кримінальному провадженні, оскільки саме вона забезпечує використання спеціальних знань для встановлення обставин, які не можуть бути з'ясовані виключно правовими засобами. У сучасних умовах розвитку науки та техніки злочинна діяльність стає дедалі складнішою, що, у свою чергу, зумовлює необхідність застосування високоспеціалізованих методів дослідження доказів. Саме тому експертний висновок дедалі частіше виступає ключовим джерелом доказів, без якого неможливе ухвалення законного та обґрунтованого процесуального рішення.

Важливо підкреслити, що судова експертиза не підміняє собою діяльність органів досудового розслідування чи суду, а лише доповнює її, надаючи фактичні дані, які підлягають подальшій правовій оцінці. Остаточні висновки щодо наявності чи відсутності складу кримінального правопорушення належать виключно до компетенції суду.

Правові засади проведення судової експертизи закріплені насамперед у Кримінальному процесуальному кодексі України. Відповідно до статті 242 КПК України, експертиза проводиться у випадках, коли для з'ясування обставин кримінального провадження необхідні спеціальні знання. Законодавець чітко визначає, що експертиза може бути проведена експертною установою або конкретним експертом, залученим сторонами кримінального провадження чи слідчим суддею [1].

Окремої уваги заслуговує заборона проведення експертизи для вирішення питань права. Це положення має принципове значення, оскільки воно чітко відмежовує компетенцію експерта від компетенції суду. Експерт не має права тлумачити норми права або давати оцінку правомірності дій учасників кримінального провадження, оскільки такі питання належать виключно до судової діяльності.

Визначення статусу експерта міститься у статті 69 КПК України, яка підкреслює, що експерт — це особа, яка володіє спеціальними знаннями та має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» здійснювати експертну діяльність [1]. Таким чином, експерт виступає самостійним суб'єктом кримінального процесу, наділеним як правами, так і обов'язками.

У науковій літературі судова експертиза розглядається з різних позицій — як процесуальна дія, як форма використання спеціальних знань та як самостійна галузь наукової діяльності. Зокрема, Н.І. Клименко наголошує на прикладному характері експертної діяльності, підкреслюючи, що її мета полягає не у створенні нових теоретичних знань, а у вирішенні конкретних практичних завдань кримінального провадження [2].

Л.М. Головченко та А.І. Лозовий розглядають судову експертизу як складну інтелектуальну діяльність, що поєднує елементи науки, техніки та процесуального права. На їхню думку, саме завдяки експертним дослідженням забезпечується зв'язок між фактичними обставинами справи та їх юридичною оцінкою [3].

Узагальнюючи наукові підходи, можна стверджувати, що судова експертиза є особливою формою пізнавальної діяльності, яка здійснюється у процесуальних межах кримінального провадження та спрямована на отримання достовірної інформації доказового характеру.

Однією з ключових гарантій змагальності кримінального процесу є право кожної сторони ініціювати проведення експертизи. Відповідно до статті 243 КПК України,

експерт залучається за дорученням сторони кримінального провадження. Однак практична реалізація цього положення викликає низку дискусій.

Як слушно зазначає Я. Конюшенко, формулювання «доручення сторони кримінального провадження» є юридично невизначеним, оскільки КПК України не містить вимог до форми та змісту такого доручення [4, с. 51]. Водночас стаття 110 КПК України передбачає, що рішення слідчого або прокурора приймаються у формі постанови, що створює законодавчу колізію.

На практиці ця проблема вирішується шляхом винесення постанови про призначення експертизи, що дозволяє забезпечити процесуальну визначеність та дотримання вимог законності. Водночас сторона захисту, як правило, укладає договір з експертом або експертною установою відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [5].

Об'єктами судової експертизи є матеріальні носії інформації, які мають значення для кримінального провадження. До них належать речові докази, документи, сліди злочину, а також події та процеси, що підлягають науковому аналізу. Залежно від завдань експертизи розрізняють ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні дослідження.

Методологія судової експертизи включає загально-діалектичні, загально-наукові та спеціальні методи. Особливе значення мають інструментальні методи, які дозволяють отримувати об'єктивні та перевірювані результати, що істотно підвищує доказову цінність експертного висновку [6, с. 108].

Отримання зразків для проведення експертизи є невід'ємною складовою ефективного досудового розслідування. Сутність цієї слідчої дії полягає у вилученні матеріалів, які можуть бути використані для порівняльного дослідження з об'єктами, вже наявними у кримінальному провадженні [7, с. 35].

Законодавець встановлює чіткий процесуальний порядок отримання зразків, що включає винесення постанови про призначення експертизи та, у разі необхідності примусового відбору, ухвалу слідчого судді. Такий підхід спрямований на запобігання свавільному втручанню у права людини.

Вільні зразки мають особливу цінність, оскільки вони створені до початку кримінального провадження та не зазнали впливу процесуальної зацікавленості особи. Саме тому вони вважаються найбільш об'єктивними та надійними для експертного аналізу [8, с. 80].

Експериментальні зразки створюються безпосередньо у ході розслідування. Незважаючи на можливість їх свідомого спотворення, вони дозволяють максимально точно відтворити умови, у яких виникли сліди злочину, що суттєво підвищує ефективність порівняльного дослідження [9, с. 66].

У глобалізованому світі судово-експертна діяльність дедалі частіше виходить за межі однієї держави. Відповідно до статті 22 Закону України «Про судову експертизу», у разі проведення експертизи за дорученням іноземних органів застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено міжнародним договором [10].

А.В. Дудич виокремлює низку форм міжнародної співпраці, зокрема залучення експертів за міжнародними запитами, проведення спільних експертиз та участь експертів у діяльності міжнародних судових інституцій [11].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що судова експертиза та отримання зразків для її проведення є складними та багатогранними інститутами кримінального процесу. Вони забезпечують ефективне використання спеціальних знань, сприяють встановленню істини у справі та підвищують якість доказування. Чітке нормативне регулювання, належна процесуальна форма та дотримання прав людини є запорукою допустимості та доказової сили експертних висновків у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення (18.01.2026)
2. Клименко Н. І. Щодо інтеграційної функції судової експертології. Криминалистика и судебная экспертиза, 2013. 111 с.
3. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад. : Л.М. Головченко, А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків: Право, 2016. 928 с.
4. Конюшенко Я. Підстави проведення експертизи у кримінальному провадження. ISSN 2353-8406 Knowledge, Education, Law, Management № 4 (32), vol. 2, 2020. С. 49-54.
5. Про судову експертизу: Закону України від 25.02.1994 №28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text (дата звернення 18.01.2026)
6. Копча В.В. Тактика використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Призначення і проведення судових експертиз. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. 107-114 с.
7. Антонюк П.Є. Організаційно-тактичні аспекти примусового відбирання біологічних зразків у особи в кримінальному провадженні. Криміналістичний вісник. 2017. No. 1. С. 34–39
8. Бондаренко О.В., Слюсаренко Ю.Л. Біхевіоризм від Джона Б. Уотсона до Е. Толмена. Наукові горизонти. 2019. No 2(75). С. 80-85
9. Карпов Н.С. Отримання зразків для проведення експертизи. Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку : збір. матер. круг. столу. Київ : Навч.-наук. ін-т підг. фах. для екс.-крим. підр. Нац. акад. внутр. Справ, 2015.
10. Про судову експертизу: Закону України від 25.02.1994 №28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text (дата звернення 18.01.2026)
11. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Одеса: НУ «ОЮА», 2017. 9 с.

Крикунов Олександр Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент ,
доцент кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ОБГРУНТУВАННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО ОБШУК У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Досліджено реквізити клопотання про проведення обшуку та додатки до нього, які дозволяють перевірити правову та фактичну обґрунтованість обшуку. З'ясовано змістовне наповнення інформації щодо мети, суб'єкта та об'єкта обшуку, його очікуваних результатів та їх значення для кримінального провадження. Встановлено правозастосовні вимоги до оформлення та обґрунтування клопотання про обшук у судовій практиці ЄСПЛ, Верховного та Вищого спеціалізованого судів, рекомендації практиків та вчених.

Ключові слова: *клопотання про обшук, слідчий, прокурор, слідчий суддя, кримінальне провадження.*

Чинний КПК України розглядає обшук як виключну гласну слідчу (розшукову) дію, яку можна застосувати лише як винятковий засіб, якщо іншим чином неможливо досягнути ефективності розслідування, виконання завдань кримінального провадження. З огляду на це законодавець передбачив низку конкретних реквізитів у змісті клопотання про проведення обшуку та додатків до нього, які дозволяють перевірити його правову та фактичну обґрунтованість.

Комплекс вимог до оформлення клопотання про обшук розміщений у ст.ст. 234-235 КПК України [1]. У цьому досліджені акцент буде зроблений на тих його реквізитах та додатках, які містять виклад фактичних даних, які важливі для законного та обґрунтованого обшуку у житлі, володінні особи.

Зокрема, у клопотанні має бути розкрито *підстави для обшуку (п.4 ч. 2 ст. 234 КПК)*. Зокрема, автор клопотання про обшук повинен обґрунтувати наявність достатніх підстав вважати, що: 1) було вчинено кримінальне правопорушення; 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування; 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду; 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 234 КПК). Наявність переконливих доказів про вказані обставини дозволяє слідчому судді встановити, що є реальна підстава надати дозвіл на обстеження житла, іншого володіння відповідних осіб і вилучення нових джерел доказів, затримання розшукуваних осіб. Для забезпечення перевірки фактичних підстав для обшуку також передбачено, що до клопотання про обшук має бути додано матеріали провадження, які його обґрунтовують (абз. 2 ч. 2 ст. 234 КПК). Слід ще

звернути увагу на судове роз'яснення, згідно із яким обґрунтованою є відмова слідчих суддів у задоволенні клопотання про обшук, яке подається з метою виявлення та фіксації нових епізодів злочинної діяльності, припинення можливих злочинів [2]. Дійсно, це не є законною метою обшуку згідно із ч. 1 ст. 234 КПК.

У клопотанні про обшук має бути вказано *житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку*. Чинний КПК роз'яснює зміст понять «житло», «інше володіння особи» у ч. 2 ст. 233 КПК. Варто вказати, що ЄСПЛ вжите у п. 1 ст. 8 ЄКПЛ поняття «житло» охоплює не лише житло фізичних осіб, воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філії та інші приміщення осіб приватного права (рішення ЄСПЛ у справах «Нємєц проти Німеччини» від 16 грудня 1992 року, «Бук проти Німеччини» від 28 квітня 2005 року), кабінет викладачів університету (рішення ЄСПЛ у справі «Стіг проти Німеччини» від 3 червня 2008 р.), приміщення газет (рішення ЄСПЛ у справі «Сен-Поль Люксембург С.А. проти Люксембургу» від 18.04.2013 р.), нотаріальні контори (рішення ЄСПЛ у справі «Попови проти Болгарії» від 09 червня 2016 р.) [3].

У клопотанні має бути наведено поштову адресу житла, іншого володіння або їх частини, де планується проведення обшуку. Вважаємо обґрунтованою думку про те, що у клопотанні має бути зазначено неспівпадіння фактичного місце проживання підозрюваного, у якому планується проводити обшук, та місця його реєстрації [4]. Якщо об'єктами обшуку виступатиме автомобіль, то у клопотанні має бути зазначено дані про його марку, державний реєстраційний номер. У разі якщо обшук слід проводити на земельній ділянці, яка немає поштової адреси, то у клопотанні має бути вказано відповідну адміністративно-територіальну одиницю та кадастровий номер ділянки. У судовій практиці було наголошено, що слідчий суддя не повинен виходити за межі клопотання про обшук і дозволяти обшук у іншому об'єкті, не вказаному у поданому клопотанні [2].

У клопотанні має бути *названо особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться*. Виходячи із цивільного законодавства, це може бути як фізична, так і юридична особа, що впливає на виклад індивідуалізуючої інформації. Також суттєвим нюансом є процесуальний статус відповідної особи у цьому кримінальному провадженні. Якщо обшук буде проходити у житлі, іншому володінні підозрюваного, то за логікою ч.1 п. 2 ст. 277 КПК у клопотанні має бути вказано дату вручення підозри та анкетні відомості про особу (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство). При обшуку у інших осіб (наприклад, свідків) у клопотанні має бути відображено аналогічні анкетні дані про них, а також характер їх зв'язків із підозрюваним, потерпілим. Цей перелік даних може доповнюватися за необхідності.

Також варто вказати, що у ст. 480 КПК визначено категорії фізичних осіб (наприклад, народні депутати, судді) щодо яких передбачено особливі вимоги щодо дозволу на обшук. Відповідно, у клопотанні про обшук має бути зазначене посадове, службове становище, яке визначає процесуальний статус особи у кримінальному провадженні згідно із нормами Глави 37 КПК.

Інформація про юридичну особу, яка є власником/володільцем житла, іншого володіння повинна охопити її найменування, код ЄДР, місцезнаходження (адреса

юридична, адреса фактична) за аналогією із інформацією про юридичну особу, щодо якої може бути застосовано кримінально-правові засоби впливу (додаток 1 до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення [10], а також засновника або власника юридичнної особи.

У судовій практиці слушно було вказано, що «термін «особа, яка володіє» в ч. 1 ст. 233 КПК охоплює більш широке коло осіб, ніж титульний власник або особа, володіння якої ґрунтується на певних договірних чи інших законних підставах» [5]. Найпоширеними підставами володіння житлом є право власності, співвласності, договори оренди, суборенди, довічного користування.

Слід правову позицію із судової практики про те, що відсутність інформації про власника, володільця житла, іншого володіння або суперечливість такої інформації у клопотанні про обшук і перенесення цього порушення в ухвалу слідчого судді тягне до того, що отримані у ході самого обшуку докази визнаються недопустими [6]. Також у практиці ККС ВС було сформульовано позицію, згідно із якою гарантії недоторканності житла, володіння спрямовані на реалізацію захисту прав особи від зловживань правоохоронних органів, які здійснюють проникнення. Разом з цим вказані гарантії забезпечують насамперед дотримання прав саме володільця/користувача вказаним житлом чи майном, а не третіх осіб, які до цього житла чи майна не мають ніякого відношення [7].

У клопотанні про обшук має бути вказано *індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням.* У судовій практиці було наголошено, що з метою належного виконання зазначеної вимоги слідчим суддям доцільно керуватись правовими позиціями ЄСПЛ у рішенні від 7 липня 2007 р. у справі «Смирнов проти Росії» [8], згідно із якими невизначене формулювання обсягу обшуку дало органу влади на власний розсуд вирішувати, які матеріали підлягають вилученню, що призвело до вилучення, крім документів, які стосуються справи, деяких особистих речей. ЄСПЛ зазначив, що відсутність вказівки на конкретну мету обшуку є порушенням ст. 6 Конвенції. Аналогічна позиція ЄСПЛ міститься в рішенні «Багієва проти України» від 28 квітня 2016 р. [9].

У національній судовій практиці ухвали слідчих суддів, якими надається дозвіл на обшук для виявлення «речей, які мають значення для кримінального провадження», визнавалися незаконними. Також будо вказано, що у клопотання про обшук у житлі, іншому володінні некоректно включати пункт про особистий обшук осіб, які знаходяться у приміщенні під час обшуку [2].

До клопотання мають бути додані оригінали або копії документів, інших матеріалів, якими сторона обвинувачення обґрунтовує викладені доводи. Дотримання цієї вимоги є необхідним для забезпечення правової та фактичної обґрунтованості клопотання про обшук та можливості судової перевірки дотримання стороною обвинувачення умов та обмежень щодо обшуків. До клопотання також має бути надано витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання [10]. Таким чином слідчий суддя, який не має прав користувача ЄРДР, отримує документ про те, що досудове розслідування кримінального провадження офіційно здійснюється, опис фактичних обставин правопорушення, особу дізнавача, слідчого, прокурора.

Висновки. Законодавче регулювання та судова практика ЄСПЛ, Верховного Суду, Вищого спеціалізованого суду вимагає, аби сторона обвинувачення повно та конкретно навела обґрунтування мети, суб'єкта та об'єкта обшуку, його очікувані результати та їх значення для кримінального провадження, а також надала слідчому судді матеріали, які доводять ці твердження. У такий спосіб може бути забезпечено дієвий судовий контроль щодо обмеження права особи на недоторканність житла, іншого володіння, повагу до її приватності, а в підсумку - досягнуто розумний баланс між публічними та приватними інтересами у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (витяг). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2015_1_6.

3. Діяльність слідчого судді з розгляду окремих видів клопотань, пов'язаних з проведенням слідчих (розшукових) дій/ URL:https://nsj.gov.ua/files/15517901385.%20Тема%203.%20Міні%20лекція%20надання%20дозволу%20на%20провед.%20сл!дчих%20д!й.pdf.

4. Чернушенко А.В., Приндюк М.В. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про дозвіл на про ведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим суддею. URL: http://www.apcourtkiev.gov.ua/apcourtkiev/uk/ publish/article/98401.

5. Постанова ККС ВС від 20.06.2023 р. у справі № 756/16122/21 (провадження № 51-641км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 111772574.

6. Постанова ККС ВС від 01.03.2018 (справа № 398/5735/14-к)ю URL: https://tinyurl.com/yx65wuzf.

7. Постанова ККС ВС від 18.07.2022 у справі № 698/937/13-к (провадження № 51-3218км21). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105438223.

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Смирнов проти Росії» від 7 липня 2007 р. https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_6/Smirnov.pdf.

9. Рішення ЄСПЛ у справі «Багієва проти України» від 28.04.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b65#Text.

10. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджене Наказому Офіс Генерального прокурора, від 30.06.2020 р. № 298. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text

Krykunov Oleksandr. Requirements for formulation and substantiation of a search request in legislation and judicial practice. *The details of the search request and its annexes were examined, which allow us to verify the legal and factual validity of the search. The content of the information regarding the purpose, subject and object of the search, its expected results and their significance for criminal proceedings was clarified. The legal requirements for the preparation and justification of a search request have been established in the case law of the ECHR, the Supreme and Higher Specialized Courts, recommendations of practitioners and scholars.*

Key words: *search request, investigator, prosecutor, investigating judge, criminal proceedings.*

Кучеренко Катерина Ігорівна
курсант факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Юр'єв Денис Сергійович
старший викладач кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ: ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКТОРА ТА УЧАСТЬ ПЕДАГОГА/ПСИХОЛОГА

Процедура кримінального провадження стосовно неповнолітніх базується на загальних нормах КПК України, проте вона обов'язково враховує специфічні особливості, що викладені у 38-й главі цього Кодексу [1].

Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, також з'ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;
2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
3) умови життя та виховання неповнолітнього;
4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення (ст. 485 КПК) [1].

Відповідно до міжнародних стандартів (зокрема ч. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), кримінальний процес щодо осіб, які не досягли повноліття, має бути адаптований під їхній вік. Головною метою такого провадження є не лише розгляд справи, а й сприяння виправленню неповнолітнього [2].

Положеннями статті 1 Конвенції про права дитини встановлено, що дитиною вважається кожна людська істота до 18-річного віку. Виключенням є випадки, коли за відповідним законом повноліття настає раніше за цей термін [3].

Міжнародні стандарти, закріплені у ст. 40 Конвенції про права дитини, визначають пріоритет ресоціалізації над покаранням. Правосуддя щодо дитини, яка підозрюється або визнана винною у злочині, повинно ґрунтуватися на принципах поваги до особистості, зміцнення правосвідомості та сприяння її подальшій корисній ролі в соціумі [3].

Отже, кримінальне провадження щодо неповнолітніх в Україні побудоване на поєднанні національного законодавства та фундаментальних міжнародних стандартів. Особливий порядок розслідування та судового розгляду, передбачений КПК України, виходить за межі стандартного встановлення вини. Він вимагає глибокого дослідження особистості дитини, умов її виховання та психологічного стану. Такий підхід повністю відповідає вимогам Конвенції про права дитини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де головною метою правосуддя визнається не кара за злочин, а ресоціалізація неповнолітнього та його успішне повернення до повноцінного життя в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-процесуальний Кодекс України: Закон України від від 13.04.2012 № 4651-VI.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Конвенції про права дитини: URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021

Макарова Марія Вячеславівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Єфімов Володимир Веніамінович,***
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ТИПИ І ВИДИ ЗЛОЧИННИХ ФОРМУВАНЬ

Організована злочинність є одним із найбільш небезпечних явищ у сфері кримінального права, оскільки вона виходить за межі поодиноких правопорушень і набуває системного характеру. Злочини, що вчиняються у складі стійких об'єднань осіб, як правило, відзначаються підвищеним рівнем підготовки, узгодженістю дій та складністю викриття. Саме тому під час кримінально- правової оцінки таких діянь особливу увагу приділяють формі об'єднання учасників та характеру їх взаємодії.

Сучасна організована злочинність має різноманітні форми прояву, що підтверджується даними Organized Crime Index. Порівняння показників за 2023 і 2025 роки свідчить про те, що злочинна діяльність не обмежується окремими видами правопорушень, а охоплює широке коло сфер – від торгівлі людьми та наркотиками до фінансових і кіберзлочинів. Водночас зберігається різний рівень залученості кримінальних акторів: від неформальних мереж до структур із ознаками мафіозної організації та участю державних або іноземних суб'єктів [1].

Організована злочинність загальновизнано має транснаціональний характер, що підтверджується актами міжнародного права. Зокрема, поняття організованої злочинної групи закріплене у ст. 2 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року. Відповідно до положень Конвенції, така група являє собою структуроване об'єднання щонайменше трьох осіб, яке існує протягом певного часу та діє узгоджено з метою вчинення одного або кількох тяжких злочинів для отримання фінансової чи іншої матеріальної вигоди [2].

У міжнародному акті акцентується на структурованості та стійкості такого об'єднання, що проявляється у наявності внутрішньої ієрархії, організатора та розподілу ролей між учасниками. Також підкреслюється узгоджений характер дій і спільність злочинної мети, що загалом відповідає підходам, закріпленим у кримінальному законодавстві України та підтвердженим судовою практикою.

А. Волобуєв та Т. Шевченко, аналізуючи положення ч. 3 ст. 27 і ч. 3 ст. 28 КК України, окреслюють ознаки злочинних формувань. До таких ознак вони відносять

- наявність не менше трьох учасників,
- стійкий характер об'єднання,
- існування організатора,

- спрямованість на вчинення кількох злочинів або одного злочину, який потребує тривалої підготовки,
- здійснення діяльності за єдиним узгодженим планом,
- усвідомлення учасниками спільного протиправного характеру дій,
- виконання кожним із них визначених функцій [3, с. 31].

У теорії кримінального права типи злочинних формувань визначаються залежно від рівня організованості, стійкості, ієрархічності та масштабів злочинної діяльності. Згідно ст. 28 ККУ законодавець виділяє наступні типи співучасті при вчиненні кримінального правопорушення:

1) групою осіб (дві або більше) виконавців без попередньої змови між собою;
2) групою осіб з попередньою змовою (дві або більше);
3) організованою групою осіб (три і більше);
4) злочинною організацією (п'ять і більше осіб) [4].

Поряд із типами, у кримінально-правовій доктрині виділяють види злочинних формувань, які класифікуються за спрямованістю злочинної діяльності. Зокрема, розрізняють економічні, корисливо-насильницькі, терористичні, екстремістські та транснаціональні злочинні формування. Кожен із цих видів має специфічні ознаки, що визначають особливості їх функціонування та протидії з боку правоохоронних органів.

Таким чином, організована злочинність є складним і багаторівневим явищем, яке поєднує різні за рівнем організованості та спрямованістю злочинні формування. Міжнародні підходи та положення кримінального законодавства України узгоджено визначають ключові ознаки таких об'єднань, зокрема їх стійкість, структурованість, наявність організатора та спільну злочинну мету. Класифікація злочинних формувань за типами і видами дозволяє точніше оцінювати характер злочинної діяльності, правильно кваліфікувати дії учасників і забезпечувати ефективну протидію організованій злочинності. Помилки у встановленні виду злочинного формування можуть призвести до неправильної кваліфікації діяння та порушення принципу індивідуалізації покарання, що підтверджує необхідність подальшого наукового осмислення цієї проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Organized Crime Index 2025. Crime at a crossroads. Global Organized Crime Index 2025. URL: https://ocindex.net/report/2025/section1/ (дата звернення: 29.01.2026).

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 29.01.2026).

3. Волобуєв А., Шевченко Т. Доказування під час досудового розслідування ознак організованості групи осіб // *Актуальні напрями підвищення спроможностей сил сектору безпеки і оборони України*. 2025. С. 29-34. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27098/1/Konferenc_SBU_250326_avt%20%283%29%20D0%A1%D0%91%D0%A3.pdf#page=29 (дата звернення: 29.01.2026).

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.01.2026).

Макарова Марія Вячеславівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Шевченко Юлія Станіславівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Єфімов Володимир Веніамінович,***
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасних умовах протидія організованій злочинності залишається одним із найбільш складних завдань діяльності правоохоронних органів. Закритий характер злочинних угруповань, їх внутрішня дисципліна, розподіл ролей і використання засобів конспірації значно ускладнюють отримання інформації про підготовку та вчинення кримінальних правопорушень. За таких обставин традиційні процесуальні механізми не завжди дозволяють своєчасно виявити злочинну діяльність і встановити всіх причетних осіб.

Одним із основних способів негласного одержання інформації та здійснення оперативно-розшукових заходів у межах протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 331 і 332 КК України [1], є отримання конфіденційних відомостей від осіб, які добровільно погодилися на співпрацю з правоохоронними органами. Така співпраця здійснюється на засадах конфіденційності та передбачає участь цих осіб у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, а також надання слідчому або детективу інформації, здобутої під час їх проведення. При цьому практичний досвід свідчить, що значна частина відомостей надходить від негласних співробітників, які не є профільно залученими до відповідного напряму оперативної роботи.

Слід погодитись із думко Горбатенко А.С. та Горбатенко В.С, що «конфіденційне співробітництво є одним з ефективних методів отримання інформації, особливо у складних ситуаціях, коли оперативні підрозділи або органи досудового розслідування мають обмежені ресурси для збору даних» [2, с. 453]

На думку Привиденцева О. Г. та Сахно Д. О., залучення конфідентів до проведення негласних слідчих (розшукових) дій є особливою формою взаємодії між слідчими органами та окремими особами, яка використовується у практиці правоохоронної діяльності протягом тривалого часу. Автори підкреслюють, що участь громадян у наданні сприяння органам, які здійснюють негласні заходи, має важливе значення для

виконання завдань кримінального провадження, зокрема щодо запобігання, викриття та розслідування кримінальних правопорушень. Водночас вони звертають увагу на необхідність ретельної перевірки осіб, які залучаються до такої співпраці, належного оформлення відповідних правовідносин і забезпечення правового захисту конфідентів з метою зменшення ризиків та підвищення ефективності розслідування [3].

Важливою ознакою конфіденційного співробітництва є його негласний характер, який обумовлює підвищені вимоги до забезпечення безпеки осіб, залучених до такої діяльності. Дотримання принципів законності, добровільності, конфіденційності та недопущення провокації злочину є обов'язковими умовами правомірного використання цього інституту. Порушення зазначених принципів може призвести не лише до втрати доказової цінності отриманої інформації, а й до порушення прав і свобод людини.

У протидії організованій злочинності конфіденційне співробітництво виконує низку важливих функцій, зокрема інформаційну, превентивну та доказову. Воно дозволяє своєчасно виявляти злочинні наміри, прогнозувати розвиток кримінальних процесів, встановлювати роль кожного учасника злочинної діяльності, а також сприяє формуванню доказової бази у кримінальних провадженнях.

В. С. Бондар та Д. А. Морозов зазначають, що підбір осіб для негласної взаємодії має здійснюватися з урахуванням спрямованості злочинних інтересів організованого формування, його структури та способів досягнення протиправних цілей. Науковці рекомендують класифікувати можливих конфідентів за низкою критеріїв, зокрема за соціальним статусом, освітою, віком, статтю, національністю та наявністю судимості, з обов'язковим урахуванням характеру попередньої злочинної діяльності. Окремо наголошується, що залежно від структури організованої групи конфіденти можуть бути орієнтовані як на висвітлення діяльності угруповання загалом, так і на отримання інформації щодо конкретних осіб, зокрема організаторів або осіб, які сприяють злочинній діяльності [4, с. 118].

Варто зауважити, що законодавство не встановлює вичерпного переліку негласних слідчих (розшукових) дій, у проведенні яких можуть брати участь конфіденти. Відповідно, можливість їх залучення має визначатися з урахуванням характеру конкретної процесуальної дії та тих завдань, які ставить слідчий або інша уповноважена особа [5, с. 180]

Отже, конфіденційне співробітництво є ефективним інструментом протидії організованій злочинності, що дозволяє отримувати інформацію, недоступну іншими процесуальними способами, та забезпечує виконання завдань кримінального провадження. Його результативність залежить від добровільності участі осіб, дотримання принципів законності й конфіденційності, належного правового оформлення співпраці та забезпечення безпеки конфідентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.01.2026).

2. Горбатенко А. С., Горбатенко В. С. Аналіз поняття конфіденційного співробітництва та його використання в межах здійснення орд та проведення НСРД. Юридична осінь 2024 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Харків, 19 листоп. 2024 р.) URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2022/02/zbirnyk-_2024-final.pdf#page=452 (дата звернення: 29.01.2026).

3. Привиденцев О. Г., Сахно Д. О. Конфіденційне співробітництво в кримінальному процесі: особливості залучення конфідента до проведення негласних слідчих (розшукових) дій //The 10 th International scientific and practical conference "Current trends in scientific research development"(May 8-10, 2025) BoScience Publisher, Boston, USA. 2025. 749 p. – 2025. – С. 730-735. URL: https://dspace.vnmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11106/CURRENT-TRENDS- IN-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-8-10.05.25.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=730 (дата звернення: 29.01.2026).

4. Бараненко Б. І., Морозов Д. А. Особливості використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених злочинними спільнотами. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2 (55), 2024. С. 117-121. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v2_2024/25.pdf (дата звернення: 29.01.2026).

5. Шишацька Ю.О. Специфіка залучення конфідентів для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Право та державне управління. 2023. № 1. С. 180-187. URL: http://www.pdu-j ournal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/26.pdf (дата звернення: 29.01.2026).

Рощупкін Артур Генадійович,
Здобувач освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Юр'єв Денис Сергійович***
Старший викладач кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Організована злочинність в умовах воєнного стану набуває якісно нових форм та проявів, що створює серйозні виклики для правоохоронної системи України. Актуальність дослідження міжвідомчої взаємодії у протидії організованим загальнокримінальним правопорушенням зумовлена трансформацією злочинної діяльності в умовах військового конфлікту, появою нових нелегальних ринків та необхідністю координації зусиль різних правоохоронних органів для ефективного реагування на ці виклики. Організована злочинність має високу адаптивну властивість, і на зміну непрацюючим схемам з'являються нові, для яких відкрила можливості саме війна.

Правову основу протидії організованій злочинності в Україні становить Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-XII, який визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Відповідно до ст. 1 цього Закону, під організованою злочинністю розуміється сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Метою боротьби з організованою злочинністю є встановлення контролю над нею, її локалізація, нейтралізація та ліквідація, а також усунення причин і умов її існування [1].

Воєнний стан суттєво вплинув на структуру та функціонування організованої злочинності в Україні. За даними Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), у звіті щодо ситуації в Україні під час воєнного стану виокремлено шість основних напрямів злочинної діяльності організованих угруповань: торгівля та виробництво

наркотиків, онлайн-шахрайство, торгівля зброєю, економічна злочинність, торгівля людьми, а також сприяння незаконному перетинанню державного кордону [2].

Оперативно-розшукова діяльність відіграє ключову роль у протидії організованій злочинності. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII, оперативно-розшукова діяльність є системою гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Серед завдань оперативно-розшукової діяльності першим є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [3].

Система органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, визначена у ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». До спеціальних державних органів по боротьбі з організованою злочинністю належать спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України. До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать: органи внутрішніх справ України і Служби безпеки України, органи прокуратури України, митні органи і органи Державної прикордонної служби України [1].

Взаємодія правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю регламентована статтею 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», яка встановлює порядок взаємодії органів прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України у питаннях боротьби з організованою злочинністю. Основні завдання цього Закону включають визначення системи державних органів, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю, та їх взаємовідносин [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI регламентує процесуальні аспекти взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Стаття 41 КПК України визначає права та обов'язки оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, зокрема виконання письмових доручень слідчого, прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Організаційно-правові засади взаємодії слідчих та оперативних підрозділів детально регламентовані Наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». Цей нормативний акт визначає основні принципи взаємодії, до яких належать: швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; самостійність слідчого в процесуальній діяльності; оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів; дотримання загальних засад кримінального провадження; забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [5].

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами. Дослідники Синоверський А. та Скриник М. виокремлюють основні форми взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами: надіслання запитів на отримання інформації з баз даних, володільцями яких є такі органи; передача відомостей за фактами проведення перевірок у межах виконання контрольних функцій, які можуть містити ознаки вчинення кримінального правопорушення; проведення спільних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинними виявами організованих злочинних груп; отримання консультацій з питань, що стосуються розслідування зазначених категорій кримінальних правопорушень [6,с. 149].

Важливим організаційним інструментом взаємодії є створення слідчо-оперативних груп (СОГ). Відповідно до Наказу МВС України № 575, СОГ створюються при чергових частинах органів та підрозділів поліції, а їх склад формується з числа працівників поліції відповідно до графіка чергування. До складу СОГ включаються слідчий, працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також за необхідності кінолог зі службовим собакою [5]. Така форма взаємодії забезпечує комплексне використання можливостей різних підрозділів для швидкого реагування на кримінальні правопорушення.

Проблемні аспекти міжвідомчої взаємодії у протидії організованій злочинності залишаються предметом наукових дискусій. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності, проведена органами МВС України, констатує необхідність формування ефективної системи інституційного забезпечення координації між підрозділами шляхом створення Національного координатора у сфері протидії организованній злочинності. [7, с. 12].

Воєнний стан створив унікальні виклики для правоохоронної системи України, водночас продемонструвавши важливість злагодженої роботи різних відомств. Організована злочинність в умовах війни набула транснаціонального характеру і потребує розширення міжнародної правоохоронної співпраці. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вивчення зарубіжного досвіду координації діяльності правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю в умовах збройних конфліктів, розробку конкретних механізмів удосконалення взаємодії, а також аналіз ефективності існуючих форм та методів міжвідомчої співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. Дата оновлення: 30.06.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3341-12 (дата звернення: 04.01.2026).
2. Трансформація організованої злочинності в умовах війни : веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/news/transformaciia-organizovanoyi-zlocinnosti-v-umovax-viini (дата звернення: 04.01.2026).
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. Дата оновлення: 09.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення: 04.01.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 04.01.2026).

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0937-17 (дата звернення: 04.01.2026).

6. Синоверський А., Скриник М. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Психологія та педагогіка у протидії злочинності*. 2024. № 1. С. 140-153.

7. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності : звіт МВС України. Київ, 2023. 68 с. URL: https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf (дата звернення: 04.01.2026).

Страшко Вікторія Олегівна
курсант 4 курсу н.г ДР-245
Факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Бодирєв Дмитро Анатолійович***
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ НЕПРАВОМІРНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ

Вогнева підготовка правоохоронних та інших уповноважених осіб у сучасних умовах є ключовим елементом професійної підготовки, що спрямований не лише на здобуття технічних навичок стрільби, а й на мінімізацію ризиків неправомірного застосування вогнепальної зброї, збереження життя і здоров'я громадян та забезпечення верховенства права. У науковій літературі України з даного питання наголошується на необхідності переходу до комплексного, мультимодульного підходу, що включає, як тактичне відпрацювання навичок так і розуміння правових рамок застосування зброї, оцінку ризиків, психологічну підготовку та практичне моделювання реальних службових ситуацій [1].

Правове регулювання застосування вогнепальної зброї в Україні визначено статтею 46 Закону України «Про Національну поліцію», згідно з якою застосування зброї є крайнім заходом примусу, обмеженим чітким переліком обставин: самооборона, захист життя інших осіб, звільнення заручників, затримання озброєних правопорушників тощо [2]. Перед застосуванням зброї, як правило, має бути здійснено попередження про намір її застосувати, а також надано час на виконання законних вимог поліцейського, якщо це можливо без ризику для життя або здоров'я осіб чи самого правоохоронця. Такий правовий підхід сприяє усвідомленню працівниками поліції, що застосування вогнепальної зброї завжди має бути виправданим, пропорційним і необхідним.

Міжнародні стандарти також встановлюють фундаментальні принципи, яких повинні дотримуватися правоохоронці при застосуванні сили й зброї. Основні принципи Організації Об'єднаних Націй з використання сили та вогнепальної зброї правоохоронними органами підкреслюють, що застосування сили повинно бути останнім засобом, застосованим лише тоді, коли менш суворі засоби вичерпані або очевидно неефективні; що використання зброї має бути пропорційним і спрямованим на мінімізацію шкоди й повагу до життя людини; а також що необхідно забезпечити належну підготовку і перевірку правоохоронців у використанні сили та зброї [3].

Міжнародні настанови наголошують на включенні навчальних модулів щодо етики, прав людини, деескалації конфліктів, переговірних технік і альтернативних методів вирішення конфліктів у програми вогневої підготовки, що значно знижує ймовірність неправомірного застосування зброї.

Українські науковці підкреслюють, що традиційне відпрацювання технічних навичок стрільби на полігонах без моделювання реальних сценаріїв і розуміння юридичного контексту може призводити до формування неадекватних автоматизмів у поведінці в критичних ситуаціях. Натомість комплексна програма, що включає симуляційне обладнання, тактичні сценарії, психологічні тренінги та інтерактивні методи, дозволяє сформувати у поліцейських не лише майстерність володіння зброєю, а й здатність до оцінки ризику, прийняття зважених рішень і зменшення ризику непропорційного застосування сили [4].

Особливу увагу слід приділяти психологічній підготовці та формуванню навичок поведінки в стресових умовах. Дослідження, проведені в українських правоохоронних вишах, показують, що інтеграція психологічних тренінгів у програми вогневої підготовки поліцейських підвищує їхню здатність адекватно реагувати на потенційно небезпечні ситуації, що знижує ризик непропорційних або необґрунтованих дій із застосуванням зброї [1].

Таким чином, в Україні вогнева підготовка виступає ключовим інструментом мінімізації неправомірного застосування зброї, що забезпечує формування у правоохоронців потрібних професійних, юридичних і психологічних компетенцій. Вона повинна базуватися на синтезі національного законодавства, міжнародних стандартів і практичних методик, що відповідають сучасним вимогам правового і гуманітарного режиму застосування сили. Ретельне дотримання цих підходів сприяє підвищенню якості правоохоронної діяльності, захисту прав людини та зміцненню довіри громадян до правової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. А. М. Андрієнко В. М. Зіркевич Ю. М. Баранов. Сучасні підходи до застосування стрілецької зброї для підвищення ефективності тренувань з вогневої підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України. 2025. Т. 1, № 45. URL: https://doi.org/10.33405/2409-7470/2025/1/45/339263 (дата звернення: 22.01.2026).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 20.01.2026).

3. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. United Nations. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement (дата звернення: 20.01.2026).

4. Бодирєв Д. Мультидисциплінарне забезпечення вогневої підготовки поліцейських в Україні / Д. Бодирєв, О. Намлинська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2022. - № 1 (116). – С. 368-374 URL: DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-368-374

УДК 346.1+347.2/3

Щербина В.С.,
д-р. юрид. наук, професор,
професор кафедри економічного права
та економічного судочинства
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ
orcid.org/0000-0003-4221-0965
Боднар Т.В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
orcid.org/ 0000-0001-7066-453X

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Фермерське господарство є унікальною формою підприємницької діяльності громадян і, будучи створеним як юридична особа, має специфічний правовий статус, що відрізняє його від юридичних осіб інших організаційно-правових (за проектом Цивільного кодексу України – організаційно-юридичних) форм.

Виходячи з місця розташування ст. 114 Господарського кодексу України (Глава 11 «Приватні підприємства. Інші види підприємств»), можна було зробити висновок про те, що фермерське господарство є одним із видів підприємств, хоч зазначена стаття і не враховувала можливості створення фермерського господарства як фізичної особи-підприємця. Зі скасуванням Господарського кодексу України організаційно-правова форма, як і правовий статус фермерського господарства, опинилися в невизначеному становищі, оскільки існуюча поки що редакція ч. 1 ст. 83 Цивільного кодексу України [1] (далі – ЦК України) лише говорить про «інші форми, встановлені законом» без їх конкретного визначення.

Більше того, згідно з ч. 1 ст. 93 проекту Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) [2] (далі – проект ЦК України) юридичну особу приватного права можна буде створити у формі товариства або установи.

Оскільки інших організаційно-юридичних форм юридичних осіб проект ЦК України не передбачає, на цьому фоні парадоксальними видаються положення статтей 467 і 468

проекту ЦК України, в яких йдеться про майно фермерського господарства – суб'єкта права, існування якого зазначеним проектом не передбачається.

Серйозних змін при цьому має зазнати правовий режим майна, яке використовується для ведення фермерського господарства, що не лише знайшло закріплення в ст.ст. 467, 468 проекту ЦК України, але і буде передбачено змінами до ст. 20 Закону України «Про фермерське господарство» [3] (далі – Закон про ФГ).

Так, згідно зі змінами до зазначеної статті, передбаченими пунктом 58 Прикінцевих положень проекту ЦК України, майно фермерського господарства, яке за чинною ст. 20 Закону про ФГ належить йому на праві власності, у разі ухвалення цих змін буде належати його членам на праві спільної часткової власності.

При цьому йдеться про будь-яке майно, в тому числі земельну ділянку, житловий будинок, господарські й інші будівлі, меліоративні й інші споруди, продуктивну та робочу худобу, птахів, сільськогосподарську й іншу техніку та обладнання, транспортні засоби, інвентар й інше майно, набуте для господарства на спільні кошти його членів.

Передбачається також, що плоди, продукція і доходи, отримані внаслідок діяльності фермерського господарства, є спільним майном членів фермерського господарства та використовуються за домовленістю між ними.

Порівняльно-правовий аналіз ст.ст. 467, 468 проекту ЦК України і запропонованих змін до ст. 20 Закону про ФГ свідчить про неузгодженість між ними, яка полягає у використанні в проекті ЦК України словосполучення «право власності фермерського господарства», а в змінах до ст. 20 Закону про ФГ – «право власності на майно, яке використовується для ведення фермерського господарства».

На наш погляд, останнє словосполучення більш точно відображає реальну належність права на майно, проте виключає наявність майна у фермерського господарства-юридичної особи.

Таким чином, фермерське господарство, попри назву ст. 467 проекту ЦК України, не є власником будь-якого майна,

У такому разі постають питання, по-перше, щодо реалізації фермерським господарством права здійснювати відчуження та набуття майна на підставі цивільно-правових угод, як це передбачено ч. 4 ст. 20 Закону про ФГ і як пропонується закріпити в ч. 3 цієї статті в новій редакції; по-друге, щодо співвідношення поняття «право власності на майно, яке використовується для ведення фермерського господарства» з поняттям майна фермерського господарства (складеного капіталу); по-третє, щодо відповідальності фермерського господарства, оскільки, як встановлено ч. 1 ст. 21 Закону про ФГ фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства.

Щодо останнього питання, то, на наш погляд, зміни, які пропонується внести до оновленого ЦК України та ст. 20 Закону про ФГ, унеможливлять відповідальність фермерського господарства-юридичної особи і зроблять досить проблематичною відповідальність фермерського господарства, зареєстрованого як фізична особа-підприємець.

Не можемо оминути увагою і положення ч. 2 ст. 468 проекту ЦК України та аналогічні положення ч. 4 ст. 20 Закону про ФГ у запропонованій редакції, які, щонайменше, викликають подив, згідно з якими земельна ділянка та засоби виробництва, які належать

фермерському господарству, у разі виходу одного із його членів із господарства поділу не підлягають. Особа, яка вийшла з господарства, має право на отримання грошової компенсації, співмірної його частці у праві власності на це майно.

Наведені положення кардинально відрізняються від положень ч. 6 ст. 20 Закону про ФГ, які закріплюють право члена фермерського господарства на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у фермерському господарстві, не сприймаються інакше, ніж спосіб «прив'язати» до фермерського господарства його членів-власників земельних ділянок чи засобів виробництва, легалізувавши, по суті, протиправне позбавлення особи права власності, що призведе, на наш погляд, до порушення припису ст. 41 Конституції щодо непорушності права приватної власності.

При цьому незрозуміло, на якому праві земельна ділянка та засоби виробництва, що належали члену фермерського господарства, який з нього вибув, будуть належати самому фермерському господарству?

Та й чи зроблять ці нововведення привабливою таку форму підприємницької діяльності, якою є фермерське господарство?

Ще одне питання, пов'язане з правовим режимом майна фермерського господарства, стосується визнання фермерського господарства об'єктом майнових прав.

«Успадкувавши» від ЦК України (ст. 191) розуміння підприємства як єдиного майнового комплексу, Закон про ФГ (ст. 22) пішов далі, визнавши ФГ об'єктом майнових прав.

Проте ще далі пішли розробники проекту ЦК України.

Якщо загальноприйнятим є розуміння бізнесу (від англ. business — справа, заняття, від давньоангл. bisignisse – турбота) як ініціативної економічної діяльності, аналогом якої в українському законодавстві виступає термін «підприємництво», то розробники проекту ЦК України, замінивши існуючий в ст. 191 чинного ЦК України термін «підприємство» не тотожним йому терміном «бізнес», вживання якого навряд чи відповідає ідеї та основоположним засадам Постанови Верховної Ради України «Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави» [4], анітрохи не вагаючись, пропонують розуміти останній як єдиний майновий комплекс, що його використовують для провадження підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 384 проекту ЦК України).

Вважаємо, що в усіх наведених випадках ці положення підлягають редакційним правкам, відповідно до яких мова має йти про єдиний майновий комплекс певного суб'єкта – підприємства, фермерського господарства, суб'єкта підприємництва.

Перенісши до проекту ЦК України (ст. 459) статтю 360 ЦК України, його розробники не врахували, що ст. 360 ЦК України не має жодного відношення до складеного капіталу чи то товариства, чи фермерського господарства. Тому нонсенсом стосовно відповідальності фермерського господарства виглядають положення ст. 459 проекту ЦК України, згідно з яким співвласник відповідно до своєї частки у праві спільної часткової власності зобов'язаний брати участь у витратах на управління, утримання та збереження спільного майна, у сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів), а також *нести відповідальність перед третіми особами за зобов'язаннями, пов'язаними із спільним майном* (курсив наш. – В.Щ.).

Проведене дослідження правового режиму майна фермерського господарства, закріпленого як в чинному законодавстві, так і в проекті ЦК України, засвідчило існування низки проблем, включаючи неузгодженості та суперечності, що підлягають усуненню при обговоренні проекту ЦК України.

Разом з тим, з урахуванням запропонованих змін до законодавства актуальним є розроблення та ухвалення нової редакції Закону України «Про фермерське господарство».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 24.01.2026)

2. Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного). Реєстраційний № 14394 від 22.01.2026. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/62569acc-fca4-457a-9967-3ec17bf75b18 (дата звернення: 24.01.2026)

3. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003р. № 973-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text (дата звернення: 24.01.2026)

4. Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави : Постанова Верховної Ради України від 15.01.2026 № 4764-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4764-20#Text (дата звернення: 24.01.2026)